

มติใหม่

เอกสารชุดหลากหลายมุมมองการศึกษาไทย :

มติใหม่ในการจัดการศึกษา

กับ

บทบาทสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ

เล่ม 3

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

สำนักนายกรัฐมนตรี

มาตรา ๓๓ สภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ มีหน้าที่ พิจารณาเสนอนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษาของชาติ นโยบายและแผน ด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม การสนับสนุนทรัพยากร การประเมินผลการ จัดการศึกษา การดำเนินการด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม รวมทั้งการ พิจารณากลับกรองกฎหมายและกฎกระทรวงที่ออกตามความในพระราชบัญญัตินี้

ให้คณะกรรมการสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ ประกอบด้วย รัฐมนตรีเป็นประธาน กรรมการโดยตำแหน่งจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนองค์กรวิชาชีพ และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่าจำนวนกรรมการประเภทอื่น รวมกัน

ให้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นนิติบุคคล และให้เลขาธิการสภาเป็นกรรมการและเลขานุการ

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่งและการพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

มาตรา ๓๔ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่พิจารณาเสนอ นโยบาย แผนพัฒนา มาตรฐานและหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ สอดคล้องกับแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมแห่งชาติ การสนับสนุน ทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

คณะกรรมการการอุดมศึกษา มีหน้าที่พิจารณาเสนอ นโยบาย แผนพัฒนา และมาตรฐานการอุดมศึกษา ที่สอดคล้องกับแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะและ วัฒนธรรมแห่งชาติ การสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบ และประเมิน ผลการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา โดยคำนึงถึงความเป็นอิสระและความเป็น เลิศทางวิชาการของสถานศึกษาระดับปริญญา ตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้ง สถานศึกษาแต่ละแห่ง และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

คณะกรรมการการศาสนาและวัฒนธรรม มีหน้าที่พิจารณาเสนอ นโยบาย แผนพัฒนาด้านศาสนา ศิลปะวัฒนธรรม ที่สอดคล้องกับแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมแห่งชาติ การสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล การดำเนินการด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม

คำนำ

ภารกิจสำคัญประการหนึ่งของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เพื่อนำไปสู่การจัดตั้งสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ ก็คือ การศึกษาองค์ความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะปรัชญาสำคัญที่เป็นพื้นฐานของการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กับการพัฒนามนุษย์ รวมทั้งการทำความเข้าใจความกระจ่างชัดในกระบวนการทั้ง 6 กระบวนการ ที่เป็นภารกิจของสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ คือ ภารกิจเรื่องนโยบาย แผน มาตรฐาน การสนับสนุนทรัพยากร การประเมินผล และกฎหมาย ตลอดทั้งการทำให้แต่ละกระบวนการมีความสอดคล้องกันระหว่างสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ และองค์กรอื่น ๆ ในทุกระดับ เพื่อให้สามารถดำเนินงานตามภารกิจร่วมกัน ได้ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในการนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ทำการศึกษาองค์ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ที่ได้กล่าวแล้ว และร่างเป็นกรอบความคิด (Conceptual Framework) ขึ้น อันประกอบด้วยเนื้อหาที่สำคัญ 5 ส่วน คือ

- แนวคิดพื้นฐาน เรื่อง การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ กับการพัฒนามนุษย์

- รูปแบบการบูรณาการ การศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
- แนวคิดเรื่องภารกิจและหน้าที่ของสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
- องค์ประกอบคณะกรรมการสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ
- ความสัมพันธ์ระหว่างสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติกับองค์กรต่าง ๆ

หลังจากได้จัดทำกรอบความคิดในประเด็นต่างๆ เรียบร้อยแล้ว ได้นำเสนอเอกสารร่างกรอบความคิดเรื่องการจัดตั้งสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ตามมาตรา 33) และเสนอเอกสารนี้ต่อผู้ทรงคุณวุฒิ 15 ท่าน ในช่วงเดือนมีนาคม 2543 เพื่อนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงเอกสาร จากนั้น ได้เรียนเชิญผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และผู้มีประสบการณ์ตรงในการปฏิบัติงานดังกล่าวอีก 6 ท่าน เพื่อให้ได้ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในรายละเอียดมากขึ้น ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้รับความกรุณาจากท่านในการให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง จึงได้ทำการถอดความจากคำบรรยายของผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 6 ท่าน ซึ่งได้บรรยายระหว่างวันที่ 28 เมษายน ถึงวันที่ 12 พฤษภาคม 2543 และส่งให้ท่านปรับแก้ไขอีกครั้งหนึ่ง ในการจัดทำเอกสารรวบรวมแนวคิดของผู้ทรงคุณวุฒิฉบับนี้

สำนักงานฯ ได้พยายามรักษารูปแบบของการนำเสนอของผู้ทรง
คุณวุฒิแต่ละท่านไว้ ดังนั้น เอกสารแนวคิดของผู้ทรงคุณวุฒิ
จึงมีการนำเสนอในรูปแบบที่แตกต่างกันบ้าง ตามที่แต่ละท่าน
ปรับปรุงแก้ไขมา

สำนักงาน ฯ ใคร่ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านดังมี
รายนามปรากฏในเอกสารนี้แล้ว อีกครั้งหนึ่ง ไว้ ณ ที่นี้

การจัดทำเอกสารรวบรวมแนวคิดของผู้ทรงคุณวุฒิฉบับนี้
นอกจากจะใช้เป็นแนวทางการดำเนินงานของสำนักงานคณะ
กรรมการการศึกษาแห่งชาติ ในการจัดตั้งสภาการศึกษา ศาสนา
และวัฒนธรรมแห่งชาติ ตามมาตรา 33 ในพระราชบัญญัติการ
ศึกษาแห่งชาติแล้ว หวังว่าจะได้เป็นการนำเสนองค์ความรู้ที่
ผู้สนใจสามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเพื่อร่วมกันพัฒนา
การศึกษาของชาติ เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
ต่อไป

(นายรุ่ง แก้วแดง)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
ทำหน้าที่เลขาธิการสภาการศึกษา ศาสนา
และวัฒนธรรมแห่งชาติ

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
คำบรรยายของผู้ทรงคุณวุฒิ	
● นายนิคม มุสิกะคามะ (8 เมษายน 2543)	1
● รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (1 พฤษภาคม 2543)	34
● รองศาสตราจารย์ ดร.เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (3 พฤษภาคม 2543)	52
● ดร.เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ (4 พฤษภาคม 2543)	67
● นายอมเรศ ศิลาอ่อน (11 พฤษภาคม 2543)	80
● ศาสตราจารย์ ดร.สุธรรม อารีกุล (12 พฤษภาคม 2543)	112
ภาคผนวก	
● ประวัติผู้ทรงคุณวุฒิ	143
● คณะผู้จัดทำ (ร่าง) เอกสารประกอบการจัดตั้ง สภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ	149
● คณะผู้จัดทำเอกสารมติใหม่ในการจัดการศึกษา กับ บทบาทสภาการศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรมแห่งชาติ	150

นายนิคม มุสิกะคามะ

วันศุกร์ที่ 28 เมษายน 2543

สภาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นหน่วยงานที่สำคัญ เพราะว่าศาสนา ศิลป และวัฒนธรรม เป็นรากเหง้าที่สำคัญของบ้านเมือง และในอดีตประเทศไทยเคยมีหน่วยงานรับผิดชอบคือกระทรวงวัฒนธรรม แต่การจัดสรรงบประมาณ การจัดกำลังคน และหลักสูตรการเรียนการสอนของไทยไม่ได้ให้ความสนใจในเรื่องนี้อย่างจริงจัง

ก่อนที่กระทรวงวัฒนธรรมจะถูกยุบเมื่อ พ.ศ. 2502 องค์การส่วนกลางจัดเป็นกรมต่าง ๆ เช่น กรมวัฒนธรรม กรมศิลปากร และกรมการศาสนา และได้มีการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2522 แต่ในทัศนะของผม สำนักงานแห่งนี้มีบทบาทยังไม่น่าพอใจในการวางนโยบายด้านวัฒนธรรมที่จัดทำให้หน่วยงานต่าง ๆ เพราะเห็นว่ายังขาดศาสตร์ของการวางนโยบายและพัฒนาด้านวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ ตามแนวที่ได้ศึกษา งานด้านวัฒนธรรมจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เขามีระบบ มีกระบวนการ มีเป้าหมาย มีการวัด ประเมินผล แบบเดียวกับการบริหารการ

จัดการธุรกิจเรื่องอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขาดองค์ความรู้ในเรื่องการบริหารจัดการด้านวัฒนธรรมจะเป็นอันตรายมาก

จากประสบการณ์ของผมในการจัดการมรดกวัฒนธรรมที่จังหวัดสุโขทัยเกิดความขัดแย้งในเชิงวิชาการกับบรรดาอาจารย์จากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ มาก เพราะในขณะนั้น มีผมที่ได้รับการฝึกอบรมความรู้ Cultural Management ครั้งแรก และได้ทดลองจัดทำเป็นอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย แต่กว่าจะสำเร็จได้ต้องใช้เวลาดำเนินการกว่า 10 ปี หมดค่าใช้จ่ายประมาณ 250 ล้านบาท

ประสบการณ์ทำงานที่สุโขทัย และเมื่อครั้งเป็นผู้อำนวยการกองโบราณคดี กรมศิลปากร ผมได้ศึกษาร่วมงานกับมหาวิทยาลัยโซเฟียประเทศญี่ปุ่น นำวิธีการมาผสมผสานกับความรู้ในครั้งที่ศึกษาอยู่ ณ มหาวิทยาลัยไลเดน ร่วมกับความรู้ของท่านวีระ บำรุงรักษา เราจัดทำหนังสือหลายเล่ม เช่น ระบบวัฒนธรรม วัฒนธรรมศึกษา Cultural Management ฯลฯ เพื่อตอบคำถามที่หลายฝ่ายถามว่า ระบบของวัฒนธรรมเป็นอย่างไร และผมได้อธิบายไว้ว่า วัฒนธรรมย่อมมีระบบเหมือนอุตสาหกรรม ฉะนั้น ในการบริหารจัดการด้านวัฒนธรรม จึงต้องมีเป้าหมาย กระบวนการ และการประเมินที่ชัดเจน

ในขณะนี้ เป็นโอกาสอันดีที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มีสาระบัญญัติด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมปรากฏอยู่ ที่ว่าเป็นโอกาสอันดี เพราะเราลื

วัฒนธรรมไทยดั้งเดิมมานาน ตั้งแต่เมื่อยุบกระทรวงวัฒนธรรมเมื่อปี พ.ศ. 2502 จนถึงจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเมื่อปี พ.ศ. 2522 ในรัฐธรรมนูญ ฯ จะมีคำหลักคือมรดกทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งต้องให้ความหมายของคำเหล่านี้ให้ชัดเจน เพื่อให้การทำงานของสภาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งเป็นหน่วยงานรับผิดชอบด้านนโยบายและแผน ไปจัดทำเป็นวิสัยทัศน์ พันธกิจและอื่น ๆ ต่อไป

ข้อเสนอในการนำเสนอแนวคิดด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ลำดับสาระสำคัญดังนี้

สภาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมแห่งชาติ (ศศวช.) มีหน้าที่ตามมาตรา 33 นั้น จำเป็นต้องมองภาพรวมแบบบูรณาการด้านนโยบายและมาตรการแบบมหภาค คงจะต้องผนวกภารกิจของการศาสนา มรดกและศิลปะวัฒนธรรมของกรมศิลปากร และนโยบายของสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ เข้าไปด้วยกัน สำหรับการวิเคราะห์บทบาทและภารกิจของสภาศศวช. จะพิจารณาใช้เครื่องมือสำคัญหลายประการ เช่น

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

- พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2486
- พระราชบัญญัติคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2522

(รวมทั้งกรอบแนวทางการส่งเสริมสนับสนุนวัฒนธรรม)

- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505
- พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พุทธศักราช 2505
- ฯลฯ

ข้อเสนอในการจัดทำร่างเอกสารประกอบการจัดตั้งสภาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมแห่งชาติ*

บทแรก สาระของบทนี้ จะต้องเขียนให้เห็นภาพการศึกษาในอดีต และข้อผิดพลาด แต่รัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติการศึกษาฯ ฉบับใหม่ให้มีการปฏิรูปการศึกษา โดยข้อเขียนมีความชัดเจนในหลักการเหตุผล วัตถุประสงค์ วิสัยทัศน์ พันธกิจ (Mission) ภารกิจทำความเข้าใจกับองค์ความรู้พื้นฐานวัฒนธรรม 5 เรื่อง คือ การศึกษา (กริยามารยาท) ศาสนา วัฒนธรรมการทำมาหากิน ศิลปะและการกีฬา สังคมการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องผนวกเรื่องของศาสนา วัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งเป็นรากเหง้าแห่งจิตวิญญาณความเป็นไทย เพื่อให้สภา ศสวช. ทำหน้าที่กำหนดนโยบายและมาตรการสำหรับให้หน่วยงานส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นนำไปปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมาย

ความสำคัญของบทแรก ควรจะชี้ให้เห็นการจัดการศึกษาตามแบบตะวันตก เช่น แบบอังกฤษและอเมริกา ว่ามีความขัดกับวัฒนธรรมไทยอย่างไร เช่น วัฒนธรรมไทยครูเป็น

* ดูภาคผนวกท้ายเล่ม

บุชนี่บุคคล ครูตามแบบอเมริกาเป็นลูกจ้างในวิชาชีพ การปฏิรูป ก็คงจะต้องใช้เวลา เช่น การปรับเปลี่ยนจากยุคมืด ยุค เรอเนซองส์ของยุโรป ใช้เวลาประมาณ 400 ปี จึงเปลี่ยนเป็น ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม ก่อนยุคมืดชาวยุโรปคนยังมั่งคั่ง มีการ ซ้อมมีจากอียิปต์มาทำเป็นยาผงผสมน้ำผึ้งกินเป็นยาอายุวัฒนะ ออกรบในสงครามครูเสด ถูกมุสลิมฆ่าตายไปมาก ฯลฯ ชาว ยุโรปจึงต้องมาตั้งต้นทบทวนความรู้ใหม่ เริ่มตั้งคำถามว่า อารยธรรมกรีก และอารยธรรมโรมันมีองค์ความรู้อะไร เขาเริ่ม เรียนภาษาอาหรับ เพื่อถ่ายทอดความรู้ที่ชาวอาหรับจดเรื่อง ของกรีกและโรมันไว้ ถ่ายทอดภาษาอาหรับเป็นภาษาอังกฤษ หรือฝรั่งเศส จัดทำหมวดหมู่ตำรา วิชาความรู้ จนสามารถ พัฒนาหลุดพ้นจากยุคมืด เป็นยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม ใช้เวลา ประมาณ 400 ปี

สำหรับการปฏิรูปของไทย ในครั้งนี้อาจใช้เวลา 20-30 ปี จัดทำอย่างต่อเนื่อง ที่จะทำให้เร็วกว่าฝรั่ง เพราะเรามีเทคโนโลยี ที่ดีกว่าเดิมมาก และที่สำคัญในบทแรกนี้ต้องเขียนหลักการเหตุผล วัตถุประสงค์ วิสัยทัศน์ พันธกิจ ภารกิจให้ชัดเจน

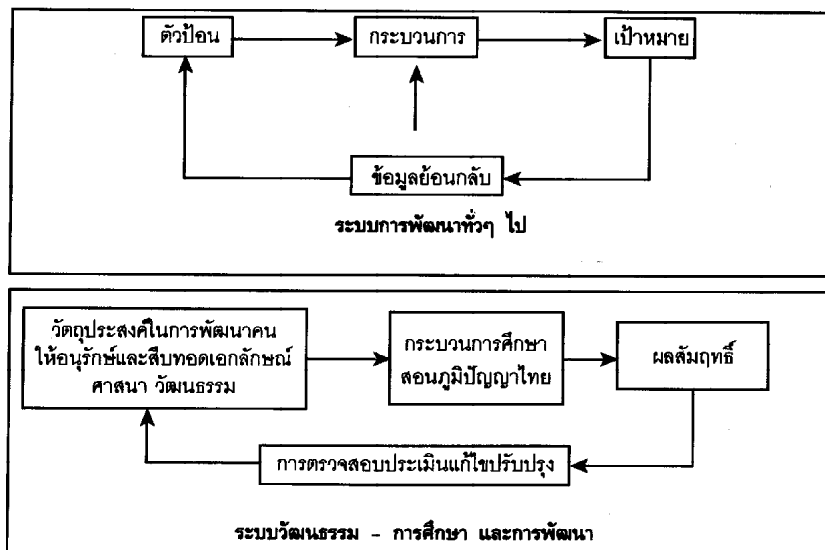
บทที่ 2 เรื่องการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมกับการ พัฒนามนุษย์ กฎหมายรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติการ ศึกษาฯ เน้นให้ทำอย่างไร ให้จัดการศึกษาเน้นความรู้คู่คุณธรรม ให้คุณธรรมและจริยธรรมอยู่ในตัวคนด้วย ไม่ใช่เน้น วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเท่านั้น ดังเช่น หลักสูตรการเรียน การสอน พ.ศ. 2522 เพิ่มเวลาเรียนวิทยาศาสตร์มากขึ้น และ

ให้วิชาด้านวัฒนธรรมและด้านศาสนาเป็นวิชาเลือก โดยที่สองเรื่องหลังนี้เป็นรากเหง้าจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์ เราเอาอย่างอเมริกาที่โรงเรียนของเขาไม่สอนด้านศาสนา เพราะจากประวัติศาสตร์อเมริกาทำให้เขาสร้างหลักสูตรตามรากฐานแนวคิดและวัฒนธรรมของเขา แต่ประเทศไทยเป็นชาติมาอย่างน้อย 700-800 ปี ไทยมีศิลปะ วัฒนธรรม มีจิตวิญญาณ อย่างที่ไม่เหมือนกับประเทศอื่น เป็นสยามเมืองยิ้ม มีคำว่า “เกรงใจ” โดยที่ชาติอื่นไม่มี ในส่วนของบทที่ 2 จึงต้องทำให้ภาพสาระสำคัญด้านคุณธรรม จริยธรรมกลับมาสู่การศึกษา

ผมเชื่อแนวคิดที่เคยจำเรียนมาว่า “วัฒนธรรม การศึกษา และการพัฒนา” เป็นกระบวนการเดียวกัน มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน “ปัญญาคืออำนาจ พัฒนาชาติ พัฒนาคน พัฒนาเป็นผลพัฒนาบนปัญญาไทย” ถ้าวัฒนธรรมและศาสนาเป็นตัวตั้ง การศึกษาเป็นกระบวนการ ไม่มีกิจกรรมใดที่ไม่ผ่านกระบวนการศึกษา เพราะการศึกษาเป็นหัวใจที่สำคัญที่สุด ทุกอาชีพทุกคนไม่ว่าในด้านการเมือง เศรษฐกิจ เกษตร จะต้องผ่านกระบวนการศึกษา

ดังนั้นในบทที่ 2 ควรเน้นสาระสำคัญ เช่น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับการศึกษา การศึกษาจะต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์สาระสำคัญในส่วนนี้จึงควรต้องอธิบายเนื้อหาและโครงสร้างของศาสนาและวัฒนธรรมกับภูมิปัญญาไทยให้ชัดเจน และชี้แจงความสัมพันธ์ระหว่าง

ศาสนาและวัฒนธรรมกับการศึกษาที่เป็นระบบ (เนื้อหาศาสนา และวัฒนธรรม + กระบวนการศึกษา = การพัฒนาบวรจาก เหน้าของตนเอง) สามารถสร้างปฏิสัมพันธ์หมุนเวียนเชื่อมโยง ศาสนาวัฒนธรรมกับการศึกษา และการพัฒนาได้เป็นระบบ ประสานกลมกลืนกัน ได้ดังนี้

กระบวนการศึกษาเป็นกระบวนการอบรมขัดเกลา เช่น ถ้าให้เด็กเรียนเรื่องประวัติศาสตร์ เด็กก็จะภูมิใจในแผ่นดินของตนเอง เรียนกิริยา มารยาท ก็จะเป็นเด็กที่สุภาพ ฯลฯ ผมก็เชื่อว่าเรียนเฉพาะเรื่องของท้องถิ่นและวัฒนธรรมของตนเอง อย่างเดียวไม่พอ ต้องเอาวัฒนธรรมไทยบวกวัฒนธรรมสากล บวกกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสากลด้วย เพราะโลก

ปัจจุบันนี้เป็นโลกของ I.T. เราจึงต้องรู้จักตัวเขาตัวเราและความก้าวหน้าของโลกด้วย

สำหรับการกำหนดนโยบายก็ต้องให้ได้ตามวิญจักร คือครบวงจรทั้งระบบ เมื่อทำงานไปแล้ว ประเมินผลการทำงานแล้วไม่พอใจ การทำงานก็ต้องมีข้อมูลย้อนกลับหมุนกลับไปเป็นระบบอย่างนี้ตลอด

บทที่ 3 ควรกล่าวถึงรูปแบบโครงสร้างและเนื้อหาของ การศาสนาและวัฒนธรรมให้ชัดแล้วนำผลไปบูรณาการกับการศึกษาสาระสำคัญของส่วนนี้ได้มีการเสนอรูปแบบขององค์การการศึกษาในอดีต เช่น บ้าน วัด และวัง และในปัจจุบันก็ยังต้องการให้มีรูปแบบการศึกษาที่บูรณาการศาสนาและวัฒนธรรมไว้ ซึ่งได้มีผู้เสนอไว้หลายรูปแบบ เช่น

ตอนที่ 1 โครงสร้าง เนื้อหาการศึกษาและวัฒนธรรมกับ ภูมิปัญญาไทย ในทัศนะของผมเห็นว่า การกล่าวถึงศาสนาและวัฒนธรรมกับเรื่องของภูมิปัญญาต้องมีความชัดเจน เช่น กรมการศาสนา กรมศิลปากร ควรกำหนดบทบาทและหน้าที่ในเรื่องนี้ไว้ ดังนี้

ก) ด้านศาสนากับการจัดคุณธรรม จริยธรรมของสังคม

1) ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ งานสาธารณูปการ หรือการพัฒนาวัดต้องให้เป็นไปตามประเพณีนิยมเพื่อให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ ไม่ควรอย่างยิ่งที่ให้วัดสร้างรูปเคารพ โดยปราศจากความเข้าใจ เช่นสภาพที่เห็นในปัจจุบัน

2) ศาสนนบุคคล ในอดีตพระเป็นผู้ที่ได้รับยกย่องเป็น “พระครู” เพราะพระสงฆ์มีบทบาทเป็นครู และสอนให้ลูกศิษย์ สำเร็จเป็นมหาเปรียญ ผู้เป็นครูอาจารย์จะได้เป็นพระครู ตำแหน่งพระครูยังคงมีอยู่ ยังไม่ได้ยกเลิก แต่มาในปัจจุบัน พระสงฆ์มีความรู้้น้อยกว่าฆราวาส โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อ โรงเรียนแยกออกจากวัด ศีลธรรมและจริยธรรมของคนไทยยิ่ง ทรุดลง จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพัฒนาศาสนนบุคคล เช่นพระ โดยรีบด่วน

3) ศาสนนธรรม ยกตัวอย่าง ศาสนาอิสลาม และ ศาสนาคริสต์ จะมีบันทึกพระมหาคัมภีร์ คำสอนของศาสดา ผู้เป็นศาสนิกของแต่ละศาสนาจะเรียนรู้และจดจำได้ ในส่วน หลักพระธรรมของพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าได้สั่งสอนไว้ 84,000 พระธรรมขันธ์ (ประกอบด้วย พระวินัย 21,000 ข้อ พระอภิธรรม 42,000 ข้อ สุตตปิฎก 21,000 ข้อ) พวกเขาซึ่งเป็นชาวพุทธกลับจำไม่ได้ ผมเรียนถามท่านอาจารย์ที่เป็น พระผู้ใหญ่ท่านแนะนำ ให้ค้นคว้าจากพระไตรปิฎก (ซึ่งมีทั้ง ฉบับภาษาบาลี และฉบับภาษาอังกฤษ) ไม่มีการรวบรวมเป็น รายชื่อ อย่างที่ศาสนาอื่น ๆ จัดทำ เพราะฉะนั้น เวลาจะเอา ศาสนาไปใช้ในวิถีชีวิต ไม่รู้จะหยิบข้อไหนไปใช้ ชาวพุทธจะ สนใจแต่คาถาอาคม แต่ไม่ค่อยสนใจศาสนนธรรมที่เป็นหัวใจ ของพระพุทธศาสนา

4) ศาสนพิธี ก็ทำนองเดียวกันกับศาสนธรรม คือ เราสนใจแต่กระพี้ ไม่ได้สนใจไปที่คุณค่าของศาสนพิธี ไม่สนใจว่าพิธีต่าง ๆ ต้องการสื่อความหมายอะไร ศาสนพิธีไม่เคยคงที่ เหมือนอย่างเช่น วัฒนธรรมทุกเรื่องที่ไม่เคยคงที่ จะมีการหมุนเวียนปรับปรุงไปและการเปลี่ยนแปลงจะต้องไม่สูญเสียเอกลักษณ์ของตนเอง

ข) วัฒนธรรมกับรูปแบบจิตวิญญาณของความเป็นชาติ

ตั้งแต่ครั้งเป็นกระทรวงวัฒนธรรม ได้มีการให้คำจำกัดความของคำว่า “วัฒนธรรมของคนไทย” ไว้หลายครั้ง ผมและท่านอาจารย์วิระ บำรุงรักษา ได้รวบรวมความหมายของคำว่า วัฒนธรรมไว้ 32 ความหมาย มีการประชุมเรื่องวัฒนธรรมครั้งหนึ่ง ณ ประเทศญี่ปุ่น เขารวบรวมความหมายคำนี้จากหลายประเทศได้ประมาณ 300 ข้อความ และกิจกรรมด้านวัฒนธรรมทั้งหมดประมาณ 3,400 กิจกรรม สำหรับประเทศไทยผมรวบรวมกิจกรรมได้ประมาณ 1,800 กิจกรรม งานด้านวัฒนธรรมประกอบด้วย

1) มรดกทางวัฒนธรรม (Heritage) ซึ่งจำแนกเป็น 3 กลุ่ม คือ

- โบราณสถานประเภทต่าง ๆ Monument อนุสรณ์สถาน แต่ไทยแปลว่า โบราณสถาน แบ่งย่อยออกเป็นอุทยานประวัติศาสตร์ นครประวัติศาสตร์ และแหล่งอื่น ๆ ฯลฯ

- โบราณศิลปวัตถุ (Artifact) เป็นหลักฐานทางโบราณศิลปวัตถุที่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ของคนในอดีต

- เอกสาร หนังสือและบทเพลง (Manuscript) เป็นเรื่องของภาษา บทเพลง และการร้องเพลง ที่เป็นมรดก สืบทอดกันมา

2) เอกลักษณ์วัฒนธรรม (Identity) ที่แสดงความเป็นไทยในสาขาต่าง ๆ หน่วยงานนโยบายของกระทรวงการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จะต้องตอบให้ได้ว่า ความเป็นไทยวัดได้จากเรื่องใดและอย่างไร คำถามนี้มีมานานแล้ว เมื่อครั้งที่ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เตรียมการยุบกระทรวงวัฒนธรรม ท่านถามว่าวัฒนธรรมมีประโยชน์อย่างไร ในครั้งนั้น ท่านเจ้าคุณพระยาอนุমানราชธน ซึ่งสอนนักศึกษาของมหาวิทยาลัย ศิลปากร ท่านบอกว่าถ้าตอบคำถามนี้ไม่ได้กระทรวงฯคงถูกยุบ มีนักวัฒนธรรมหลายท่านพยายามตอบแต่กระทรวงฯก็ถูกยุบไป การแบ่งหรือจำแนกเรื่องของวัฒนธรรม ตามแนวท่านเจ้าคุณพระยาอนุমানราชธนได้แบ่งเป็น 5 เรื่อง

- การดำรงชีพ (live) อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย

- ภาษา (Language) กิริยามารยาท การเขียน การอ่าน
- ความเชื่อ (Religion) ขนบธรรมเนียม ประเพณี ฯลฯ
- ศิลปะ สุนทรียภาพ การละเล่น (Aesthetic)
- สังคม (ครอบครัว เศรษฐกิจ การปกครอง) (Social)

บทนี้ควรเป็นความชัดเจน ไม่ว่าจะเรื่องภารกิจทางศาสนา กับเรื่องมรดกวัฒนธรรม หรือเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม 5 เรื่อง “วัฒนธรรม” ยังมีประเด็นที่ต้องเปรียบเทียบกับ “อารยธรรม” จอห์น รัสคิน เขียนหนังสือเกี่ยวกับ Civilization ชี้แจงไว้ว่ามีตัวชี้วัดที่แสดงว่าวัฒนธรรมมีความแตกต่างกับอารยธรรมซึ่งมี 3 กลุ่ม คือ ศิลปะ (Arts) ภาษาหรือวรรณกรรม (Language) และระเบียบวินัย (Deed) ซึ่งเป็นตัววัดปรากฏการณ์ในสังคม

ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สำคัญ นักวิชาการกรมศิลปากรได้หาหลักฐานด้านภูมิปัญญาไทยที่เก็บรวบรวมไว้ในหอสมุดแห่งชาติ ลักษณะภูมิปัญญาไทยที่เด็กไทยโบราณได้เคยถูกถ่ายทอดมา แบ่งได้เป็น 7 หมวด คือ

หมวดที่ 1 วิชาไสยะ วิทยะ และโหราศาสตร์ อดีตเด็กไปโรงเรียน คือ เรียนกับพระ เรียนไสยะ วิทยะและโหราศาสตร์ เรียนคาถาอาคม

หมวดที่ 2 วิชาภาษาศาสตร์ ผู้ดี กิริยามารยาท ในครั้งที่ยังมีกระทรวงวัฒนธรรม ได้กำหนดว่าเป็นผู้ดีหรือคุณสมบัติ ผู้ดี มีตัวชี้วัด 10 ประการ ต่อมาสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกำหนดคนดีศรีสังคมไว้ 3 ประการ ในปัจจุบันถามว่าคนดีเป็นอย่างไรหาข้อสรุปไม่ได้ แสดงว่าคนไทยไม่รู้ว่าคนดีหรือไม่ดีเป็นอย่างไร ดังนั้น กระทรวงการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ต้องรู้ว่าปรัชญาการศึกษานั้นเป็นอย่างไร ทำให้คนเป็นคนดี และถ้าคนดีเป็นคนที่เก่งก็จะเป็นเรื่องที่ดียิ่งขึ้น

ปัจจุบันเราบูชาความร่ำรวย ในส่วนของคนสมัยก่อนนิยมคนดี
หมวดที่ 3 วิชาอาชีพหรือการทำมาหากิน การทำนา
เลี้ยงปลา จับสัตว์

หมวดที่ 4 วิชาการป้องกันตนเอง อยู่วัดเรียนกระบี่
กระบอง เรียนการป้องกันตัว คนไทยอ่านหนังสือพร้อมแล้วก็
เรียนตำราพิชัยสงคราม การเรียนวิชาป้องกันตนเองเป็นพื้น
ฐานของการเรียนตำราพิชัยสงคราม และเมื่อออกจากวัดก็ไป
รับราชการ

หมวดที่ 5 ธรรมศาสตร์ คือ การปกครองและการศาสนา

หมวดที่ 6 แพทยศาสตร์และการพยาบาล มีตำราการ
พยาบาลและตำราการแพทย์อยู่ในหอสมุดแห่งชาติ ประมาณ
ไม่ต่ำกว่า 300,000 ผูก รวมที่มีอยู่ทั้งที่ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด
ต่าง ๆ ไม่ต่ำกว่า 500,000 ผูก แต่ไทยไม่เคยนำมาถ่ายทอด
เหมือนที่อาหรับหรือยุโรปเขาทำกัน ผมเคยตั้งงบประมาณไว้ปีละ
10 ล้านบาท ให้กรมศิลปากรจัดจ้างนักภาษาศาสตร์ถอดความ
ออกมาเป็นภาษาไทยปัจจุบันแล้วจัดหมวดหมู่แบบเดียวกับที่
ครั้งยุโรปสมัยเรอเนซองค์ทำไว้ แต่งบประมาณตรงจุดนี้ก็มักจะ
ถูกตัดมาโดยตลอด

หมวดที่ 7 วิชาช่างสิบหมู่กับนาฏยศาสตร์ รวมประมาณ
14-15 กระบวนช่าง

ฉะนั้น รัตนปัญญาที่เป็นภูมิปัญญาไทย จะต้องเอาความ
รู้นี้ออกมาจำแนกและวิเคราะห์แล้วสอนเด็กให้สืบทอดต่อไป

ตอนที่ 2 บทบาทขององค์กรในการจัดการศึกษา เพื่อ
บูรณาการเนื้อหาด้านศาสนาและวัฒนธรรมในหลักสูตรการเรียน
การสอน การศึกษาจะสำเร็จได้หรือไม่ อยู่ที่ครอบครัว สถานศึกษา
ชุมชน สื่อมวลชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การที่
จะทำให้เยาวชนเป็นคนฉลาด มีสติปัญญา ความรู้ มีร่างกาย
และจิตใจแข็งแรงและเอื้ออาทรต่อผู้อื่น อยู่ที่การอบรมบ่มนิสัย
ด้วยองค์กรและกระบวนการสำคัญ ดังต่อไปนี้

ก. สถานศึกษา

1. จัดเนื้อหาของหลักสูตรให้ชัดเจนทั้งในระดับท้องถิ่น
ระดับชาติและหลักสูตรสากล (ม.23)

2. ปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้ตามมาตรา 24

ข. ครอบครัวและชุมชน

1. ใช้ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นเครื่องมือในการพัฒนา
คุณภาพชีวิต

2. เป็นผู้นำในการปกป้องคุ้มครองวัฒนธรรมของ
ท้องถิ่นในฐานะที่เป็นรากเหง้าจิตวิญญาณของการเป็นชาติ
คอยอบรมบ่มนิสัยให้ลูกหลานทำงานสืบทอดความเป็นไทย ฯลฯ

ค. สื่อมวลชน เช่น ทีวี วิทยุ หนังสือพิมพ์ ฯลฯ

1. บริหารและจัดการให้บรรดาสื่อต่าง ๆ กลับมาเป็น
องค์กรของรัฐใช้ในการทำนุบำรุงรักษาศาสนา และวัฒนธรรม
อันดีงามของชาติ ฯลฯ

2. ไม่ส่งเสริมสนับสนุนศิลปะและวัฒนธรรมของคนต่างชาติ ที่ขัดแย้งต่อเอกลักษณ์สำคัญทางวัฒนธรรมไทยดั้งเดิม

3. ไม่ใช้สื่อมวลชนในการมอมเมา ปลุกกระดมให้คนตกเป็นทาสบริโภคนิยมของทุนนิยมก้าวหน้า

ในทัศนะของผม สื่อมวลชนเป็นทรัพยากรทางการศึกษาที่สำคัญ เพราะเรามีสถานีโทรทัศน์ 7-8 สถานี และสถานีวิทยุประมาณ 400 - 500 สถานี ซึ่งปัจจุบันรัฐให้เอกชนเข้าทำธุรกิจการบันเทิง แทนที่จะใช้เครื่องมือเหล่านี้ให้การศึกษาแก่เยาวชนและประชาชน ในประเทศเวียดนาม รายการวิทยุโทรทัศน์จะใช้ในการศึกษา สอนคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และมีรายการภาพยนตร์ประมาณ 5 ทุ่ม

ง. องค์กรพิเศษ เป็นหน่วยงานทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะที่จะต้องให้การสนับสนุน เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หอจดหมายเหตุ อุทยานประวัติศาสตร์ ตลอดจนหอสมุด ศูนย์กีฬาันทนาการ วัด มัสยิด โบสถ์ฝรั่ง ฯลฯ จะต้องชี้ภาพให้ชัดเจน

ตอนที่ 3 ยุทธศาสตร์สำคัญในการฟื้นฟูศาสนา ศิลปะ และวิทยาการไทย

การศึกษาเป็นหัวใจสำคัญของการสืบทอดและสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม ฉะนั้นการที่จะทำให้เยาวชนไทยสามารถรักษาและพัฒนาความเป็นไทยโดยไม่สูญเสียรากเหง้าของตนเองไปได้หรือไม่ นั่น ขึ้นอยู่กับความเข้าใจในกระบวนการรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมของผู้ที่เกี่ยวข้องมากน้อยเพียงใด

บันได 6 ชั้นแห่งความสำเร็จในการฟื้นฟูและสร้างสรรค์
วัฒนธรรมนิยม(R and D) ลำดับขั้นตอนนี้ไว้ ดังนี้

1. การศึกษาค้นคว้าวิจัย (Research) เพื่อค้นหาสาระ
สำคัญของวัฒนธรรมแต่ละยุคสมัยและสาขา การฟื้นฟูศิลปะ
วัฒนธรรมที่เราเคยมีความรู้เป็นชาติที่รุ่งเรือง ต้องรู้ว่าเรา
มีภูมิปัญญาอะไร ถ้าเราไม่รู้ว่ามีส่วนใดอะไรเราก็ไม่รู้ว่าเราจะฟื้นฟู
อะไร จึงต้องมีกระบวนการวิจัยและพัฒนาวัฒนธรรม ประเทศ
ฝรั่งเศสทำงานด้านนี้ยิ่งใหญ่โต แต่ของประเทศไทยมีหน่วย
งานวิจัยเล็ก ๆ และได้เงินวิจัยน้อยมาก

2. การเผยแพร่ (Public Relation)ให้ประชาชนรู้คุณค่า
และเข้าใจสาระสำคัญของวัฒนธรรมนั้น ๆ เมื่อได้วัฒนธรรม
คืออะไรแล้ว ก็ดูว่าภูมิปัญญาอะไรบ้างที่ต้องเผยแพร่ทาง
สื่อมวลชน และเผยแพร่ในชุมชน ต้องให้คนไทยรู้และตอบได้
ว่าท้องถิ่นของตนมีอะไรดี ในปี 2542 ทุกจังหวัดทำหนังสือ
ถวายครบรอบ 72 พรรษา เรื่องวัฒนธรรม มีจังหวัดใหญ่ที่
ทำยังไม่สำเร็จอยู่ 10 จังหวัด ส่วนจังหวัดเล็ก ๆ ทำเสร็จ
แนวทางตามข้อที่ 1 และ 2 นี้เป็นจุดเริ่มต้นที่ดี ต่อไปอีก 10 ปี
ก็จะทำการค้นคว้าไปเรื่อย ๆ จะได้ฟื้นฟูความรู้เกี่ยวกับภูมิ
ปัญญาไทยที่ครบถ้วนมากขึ้น

3. มีการทำนุบำรุงรักษาอย่างเป็นระบบ (Treatment)
การทำงานทั้งด้านการกำหนดนโยบายและการปฏิบัติต้องจัดทำ
อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ และมีระบบ เพื่อไม่ให้เสียใจกับ

ความผิดพลาดอันอาจเกิดขึ้น

4. มีการสืบทอดโดยกระบวนการศึกษาทั้งในและนอกระบบ (Imitation and Education) การศึกษากับวัฒนธรรมจะมาเชื่อมโยงกันก็ตรงนี้ จะศึกษาเรื่องวัฒนธรรมอย่างไร จะใส่ในหลักสูตรต้องชัดเจน เมื่อยังเด็กก็ให้เรียนเรื่องท้องถิ่น เมื่อโตขึ้นก็ให้เรียนเรื่องชาติ และโตขึ้นอีกก็เรียนเรื่องโลก มิใช่ข้ามกระโดดรู้เรื่องแม่น้ำมิสซิสซิปปี แต่ไม่รู้จักแม่น้ำตานี หรือภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น ถ้ามว่าแม่น้ำของไทยยาวเท่าไรก็ไม่รู้

5. รัฐส่งเสริมสนับสนุนให้มีการสร้างสรรค์ (Creation) วัฒนธรรมใดก็ตามถ้าไม่มีการสร้างสรรค์ วัฒนธรรมนั้นก็ตายนโยบายในเรื่องนี้ต้องชัดเจน

6. วัฒนธรรมที่ดีต้องมีการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลเวลา (Development) (ยกเว้นเรื่องมรดกทางวัฒนธรรมในอดีต เน้นการอนุรักษ์ของแท้ดั้งเดิม) และสภาพแวดล้อม การพัฒนาวัฒนธรรมเป็นรัฐจักรอยู่อย่างนี้ จะต้องฟื้นฟูศิลปวิชาการทั้งเรื่องของศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมจะต้องมีความชัดเจน จะต้องแยกให้ออกมาให้เห็นว่า ส่วนไหนควรให้คงสภาพ และส่วนไหนต้องพัฒนา

หน้าที่ของสภาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

ตามมาตรา 33 ว่าด้วยหน้าที่ของสภา ศสวช. ทำหน้าที่ 6 ขั้นตอน คือ เสนอนโยบาย แผนและมาตรฐานการศึกษา

ของชาติ และแผนด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม สนับสนุน
ทรัพยากร การประเมินผล และการกลั่นกรองกฎหมายและ
ระเบียบที่ออกตามพระราชบัญญัตินี้ โดยแยกเป็นนโยบายและ
แผนออกเป็น 2 ฉบับ คือ

1) นโยบายและแผนด้านการศาสนา และวัฒนธรรม
(วัฒนธรรมเพื่อวัฒนธรรม)

2) นโยบายและแผนการศึกษา (การสืบทอดและพัฒนา
วัฒนธรรม)

ในการดำเนินงานของสภา ศสวช. จำเป็นต้องแยก
บทบาทในการกำหนดนโยบาย และการบริหารจัดการวัฒน
ธรรมให้ชัดเจน การดำเนินงานด้านวัฒนธรรมเป็นเรื่องของเขต
พื้นที่ การศึกษารับผิดชอบ และคำนึงถึงกฎหมายอีก 4-5 ฉบับ
ได้แก่ พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พระราชบัญญัติ
คณะสงฆ์ พระราชบัญญัติโบราณสถาน และกฎบัตรนานาชาติ
ที่เกี่ยวกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

การทำกรอบและแนวปฏิบัติให้สถานศึกษาช่วยส่งเสริม
สนับสนุนวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดทำนโยบาย
แห่งชาติในด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม นั้น จำเป็นที่
สำนักงานแห่งนี้จะต้องจัดทำคุณภาพ มาตรฐาน และดัชนีชี้วัด

ความสำเร็จของการดำเนินงานด้านศาสนาและวัฒนธรรม *
โดยแยกออกให้ชัดเจน เช่น

- 1) คุณภาพมรดกทางวัฒนธรรม (Quality of Heritage)
สามารถแบ่งย่อยออกได้เช่น
 - มรดกโบราณสถาน
 - มรดกทางโบราณ ศิลปวัตถุ
 - มรดกด้านภาษาและชาติพันธุ์วิทยา
- 2) คุณภาพและมาตรฐานเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Quality of Culture)
 - มาตรฐานการดำรงชีพ
 - มาตรฐานด้านภาษา กิริยามารยาท
 - มาตรฐานด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลธรรม และจริยธรรม
 - มาตรฐานด้านศิลปะ สุนทรียภาพของเมือง การกีฬาและนันทนาการ
 - มาตรฐานด้านครอบครัว เศรษฐกิจและการเมือง

* คุณภาพและมาตรฐานทางอารยธรรม แยกออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

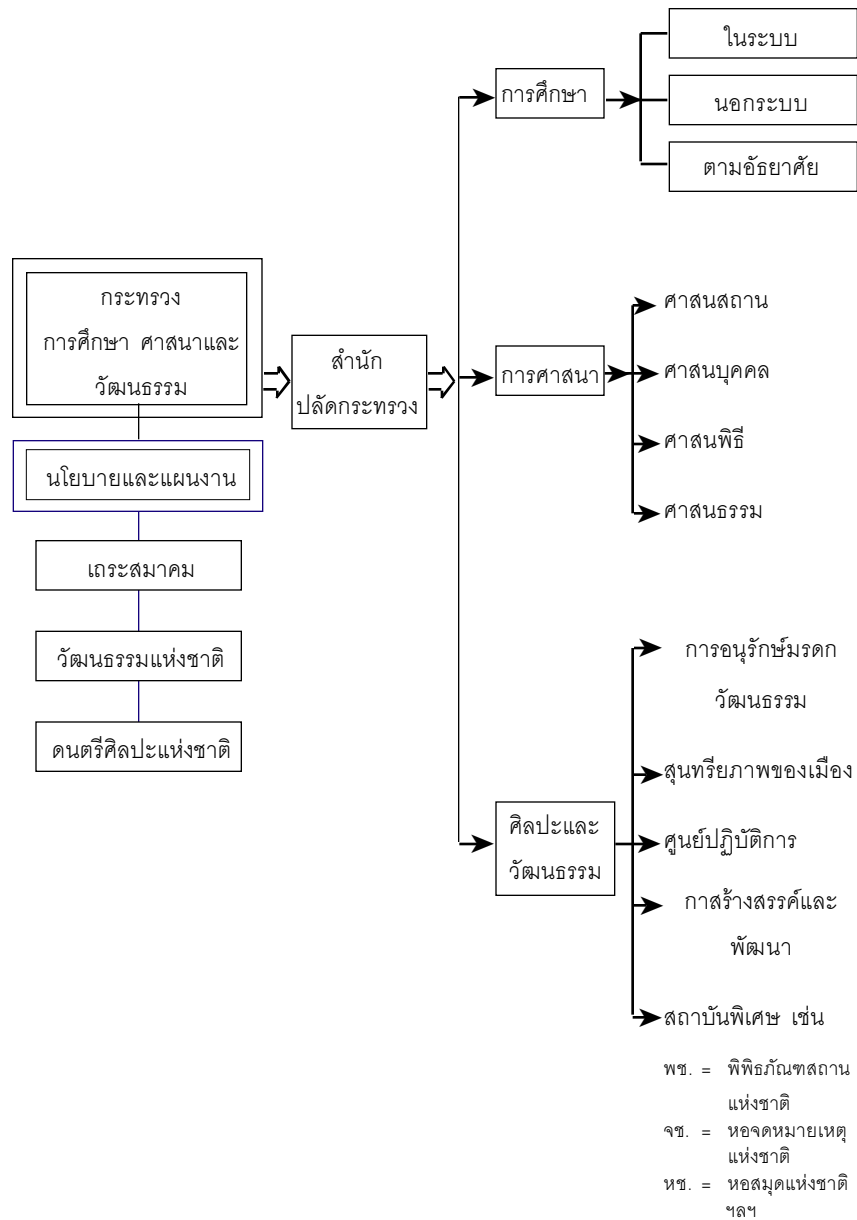
- สุนทรียภาพ (Arts) - ภาษา กิริยามารยาท (Language)
- ระเบียบวินัยของสังคม (Deed)

3) คุณภาพมาตรฐานของศาสนา

- มาตรฐานของศาสนสถาน
- มาตรฐานของศาสนบุคคล
- มาตรฐานของการเผยแพร่ศาสนธรรม
- มาตรฐานของศาสนาพิธี

ประการสุดท้าย ในการกล่าวถึงโครงสร้างขององค์กรไม่ว่าระดับชาติ (National) หรือระดับเขตพื้นที่การศึกษา (Local) ควรมีการกล่าวถึงองค์กร/หน่วยงานทั้งในด้านการศึกษาและหน่วยงานทางศาสนาและวัฒนธรรม เช่น วัด มัสยิด และโบสถ์ฝรั่ง สถานที่นั้นหนากการของเมืองว่าแหล่งเหล่านี้จะปรับปรุงและส่งเสริมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ได้อย่างไร

มิติใหม่ในการจัดการศึกษา กับ บทบาทสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ

การอภิปรายทั่วไป

ที่ประชุมได้ร่วมกันอภิปรายให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม และมีข้อซักถามท่านอาจารย์นิคม มุสิกะคามะ โดยสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

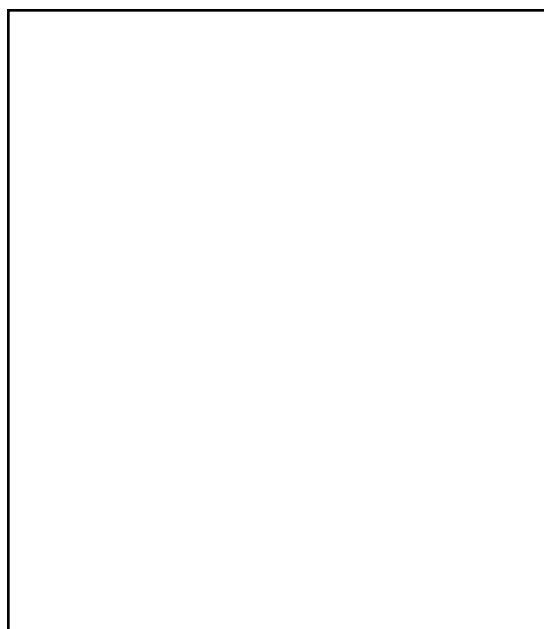
ประเด็น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม การศึกษาและการพัฒนา

ประเทศไทยอยู่ในสังคมโลกอยู่ในภาวะที่ถูกกดดัน ต้องพัฒนาให้ก้าวทันโลก การพัฒนาจึงต้องให้ทันสมัยตามเทคโนโลยีและวัฒนธรรมภายนอก แต่ขณะเดียวกันก็ต้องอยู่บนรากฐานของวัฒนธรรมไทย ขอให้ท่านอธิบายเพิ่มเติม

อาจารย์นิคม มุสิกะคามะ ได้อธิบายปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมการศึกษาและการพัฒนาว่า การพัฒนาคือเป้าหมายของการสืบทอดทางสังคม เช่นเดียวกับการเจริญเติบโตของต้นไม้ซึ่งเริ่มจากรากและโคนเป็นส่วนหนึ่ง คือวัฒนธรรม แล้วเป็นลำต้นซึ่งเป็นตัวโครงสร้างหลักของต้นไม้ เป็นส่วนที่สองคือการศึกษา ยอดบนสุดคือกิ่งก้านใบและผลไม้มัน ซึ่งเป็นผลผลิตหรือผลของการพัฒนาเป็นส่วนสุดท้าย

แนวทางการพัฒนาของแต่ละชาติ จึงไม่ได้มุ่งหวังแต่ด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมเท่านั้น เพราะชาติที่มีเกียรติภูมิมีคุณค่า มีอารยธรรมทุกชาติทุกภาษาต่างมีความรักและภาคภูมิใจในความเป็นชาติของตนด้วยกันทั้งนั้น และในความเป็นชาตินั้นย่อมประกอบด้วยศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิหลายด้าน

ต้นไม้วัฒนธรรม (จากหนังสือกรมศิลปากร. วัฒนธรรม
อารยธรรม ภูมิปัญญาและเทคโนโลยี. จัดพิมพ์ครั้งแรก 2542)

ภาพปฏิสัมพันธ์ระหว่าง วัฒนธรรม การศึกษา และการพัฒนา
(มรดกทางวัฒนธรรม เอกลักษณ์ การศึกษา การเมือง และการพัฒนา)

การพัฒนาต้นไม้เมืองคัมภีร์ประกอบสำคัญ 4 ส่วน คือ ราก โคน
ลำต้น และผล กล่าวคือ การเจริญเติบโตของพันธุ์ไม้ มีโครงสร้าง
4 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 ส่วนของรากที่จมอยู่ใต้ดิน ซึ่งมีภาพเหมือนมรดก รูปแบบดั้งเดิมทางสังคมเป็นรากฐานสำคัญที่สุดของต้นไม้ในส่วนประกอบของรากมี 3 ประเภท คือ รากแก้ว ได้แก่ การดำรงชีวิต รากแขนง ประกอบด้วย สังคม ศาสนา สุนทรียศาสตร์ และภาษา ทำหน้าที่ช่วยยึดไม้ไว้ไม่ให้ล้มตาย รากฝอย คือกิจกรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ อีกมากมาย

ขั้นที่ 2 ส่วนโคน-เอกลักษณ์ เมื่อรากทั้ง 3 รวมพลังเข้าด้วยกันเป็นโคนต้นไม้แสดงให้เห็นว่าเป็นพืชพันธุ์ใดเราเรียกว่า “เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม”

ขั้นที่ 3 การศึกษา คือ ลำต้น ต้นไม้จะสืบทอดผลิดอกออกผลมากน้อยแค่ไหนอยู่ที่ลำต้น คือกระบวนการศึกษา

ขั้นที่ 4 ผลการพัฒนาคือ กิ่ง ก้าน สาขา คือ การกำหนดนโยบายให้ผสมผสานระหว่างเอกลักษณ์ของพันธุกรรมเดิม กับเป้าหมายในการพัฒนา ฉะนั้น ถ้าการเมืองไม่มีความเข้าใจเรื่องเผ่าพันธุกรรมของคน เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมกับการบำรุงรักษา การศึกษาและการวัฒนธรรมแล้ว การเมืองนั้นจะประสบกับความล้มเหลวในการพัฒนา

การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนรากฐานทางวัฒนธรรม หรือ วัฒนธรรมนำการพัฒนาตามต้นไม้วัฒนธรรม อธิบายถึงความ เป็นชาติ ถ้าเราภูมิใจในชาติพันธุ์เดิมที่เรียกว่า “ไทย” เป็น พันธุ์ที่อยู่ในดินแดนแถบนี้มากกว่า 3,000 ปี ว่าเหมาะสมกับ สภาพดินฟ้าอากาศก็จงอย่าต่อ ยอด กำหนดแนวพัฒนา พัฒนาใหม่จนลืมหากฐานเดิม

จากนั้นที่ประชุมอภิปรายถึงการที่วัฒนธรรมคือรากแก้ว การศึกษาคือลำต้น และการพัฒนาคือกิ่ง ก้านสาขา มีผู้เสนอแนวคิดที่ว่า ต้นไม้วัฒนธรรมเสมือนการสร้างคนและสร้างสังคม ถ้าปราศจากรากต้นไม้มัน เมื่อมีพายุมาก็ล้มได้ง่าย ถ้าตามภาพ ต้นไม้เสนอว่า รากก็คือศาสนาเป็นแก่นหรือจิตวิญญาณ ลำต้นคือวัฒนธรรม การศึกษาคือกิ่งและยอดหรือผล เพราะฉะนั้น ถ้าศาสนาและวัฒนธรรมซึ่งเชื่อมโยงกันจะอยู่ในบริบทสังคม และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไปได้ ก็ต้องพัฒนาไปด้วย ก็คือการศึกษา ฉะนั้นถ้าไม่มีการศึกษาเป็นเครื่องยนต์ขับเคลื่อน ในที่สุดสังคมก็จะนิ่ง ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องเชื่อมโยงกับสิ่งทั้งสามสิ่ง

ประเด็น ความขัดแย้งในเรื่องของศาสนา

ในบรรดาศาสนาทั้งปวงส่งเสริมสันติภาพ ความสมดุลง การบูรณาการ หรือความร่วมมือระหว่างองค์กรต่าง ๆ แต่ในบางครั้งก็เกิดสงครามระหว่างศาสนาขึ้น ความขัดแย้งในเรื่องศาสนาเป็นเหตุของความไม่สงบเรียบร้อยของสังคม ท่านมีความเห็นอย่างไร

อาจารย์นิคม มุสิกคามะ ให้ความเห็นว่า จุดสุดท้ายของศาสนาทุกศาสนาคือสันติภาพ ความสงบสุขของสังคม แต่ถ้านำศาสนามาใช้ไม่ถูกก็จะเกิดปัญหาดังกล่าว คงจะต้องเสนอแนะแนวทางด้านศาสนาและปรับปรุงว่าจะจัดทำกันอย่างไร การพัฒนาคนต้องจัดทำให้เป็นระบบ พยายามแปลงนามธรรมให้เป็นเรื่องที่เข้าใจได้ง่าย ๆ เขียนแจกแจกเป็นข้อๆ ก็จะมีความสะดวกและจัดทำเป็นนโยบายได้ง่ายขึ้น

ประเด็น ความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม”

การอภิปรายเรื่องการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มักจะพบปัญหาอย่างหนึ่งเสมอ คือ แต่ละคนให้ความหมายต่างกันไป และจากความหมายที่ต่างกันก็ทำให้เกิดมุมมองและคำวิพากษ์วิจารณ์ที่แตกต่างกันไปด้วย ดังนั้น ถ้าเราต้องการจะปฏิรูปหรือเปลี่ยนแปลงใด ๆ ก็คงจะต้องมีข้อตกลง เรื่องความหมายเบื้องต้นร่วมกัน แนวทางที่จะทำให้มีการกำหนดความหมายร่วมกันควรจัดทำอย่างไร

อาจารย์นิคม มุสิกคามะ ได้กล่าวว่าจากประสบการณ์ที่เคยพยายามจะจัดทำความหมายของคำว่า วัฒนธรรม และได้จัดพิมพ์เป็นเอกสารเผยแพร่หลายเล่ม เพื่อจัดการสัมมนาวิพากษ์วิจารณ์อย่างจริงจัง แต่ก็ยังไม่มีข้อยุติ ดังนั้นหน่วยงาน เช่น สภา ศสวช. ควรจะริเริ่มทำเรื่องนี้อีกครั้ง จะกำหนดความหมายของคำใดบ้างไว้สำหรับปฏิบัติงานร่วมกันในประเทศไทย แต่ต้องคำนึงถึงประเด็นสำคัญอีกประการคือ ความหลากหลายในทางวัฒนธรรมคือความงาม แต่ในความสวยงามต้องมีความประสานสอดคล้องซึ่งกันและกัน (Harmony) ความหลากหลายไม่ใช่ความขัดแย้ง

ที่ประชุมได้อภิปรายเกี่ยวกับประเด็นความหมาย คำว่า วัฒนธรรม เพิ่มเติมดังนี้ คือ

1. ในบางครั้งการนิยามคำที่เป็นนามธรรมจะทำให้ชัดเจนอย่างมากย่อมทำไม่ได้ เช่น คำว่า ความรัก ประชาธิปไตย มี

ความแตกต่างกัน และวัฒนธรรมก็เป็นอีกคำหนึ่งที่จะนิยามให้ชัดเจนได้ยาก เพราะเรานิยามลงในวันนี้ก็ภายใต้บริบทหนึ่ง อีกวันบริบทก็เปลี่ยนไป ก็จะมีแนวคิดใหม่เกิดขึ้นตามมากับการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ การพูดคุยในเรื่องที่ยากจะต้องมี Mind mapping ว่ากำลังพูดอยู่ในเรื่องใด อะไรเป็น subset ของอะไร ถ้าทำได้ก็จะเกิดความเข้าใจที่ตรงกันได้

2. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้กำหนดความหมายออกมา 2 อย่าง คือ ความหมายทั่วไป และความหมายเชิงปฏิบัติการ และคิดระบบการบริหารงานวัฒนธรรม 8 ประการ ซึ่งทำให้งานของ สวช. มีความชัดเจนและเลขาธิการฯ ในขณะนั้น คือ ดร.รุ่ง แก้วแดง ทำให้ สวช. เป็นที่รู้จัก

3. ในการจัดทำความหมายนั้น ต้องให้มีการนำไปใช้อย่างกว้างขวาง และมีความชอบธรรมที่จะประกาศใช้ เช่น สวช. ได้กำหนดความหมายภูมิปัญญาและเผยแพร่ออกไป แต่ไม่ได้รับการอ้างอิงมากนัก ต่อมา สกศ. ได้จัดทำนโยบายภูมิปัญญา แล้วนำเสนอคณะรัฐมนตรีจัดทำเป็นมติคณะรัฐมนตรี นโยบายภูมิปัญญาที่เป็นมติคณะรัฐมนตรีได้ประกาศเผยแพร่ออกไป และมีหน่วยงานอ้างอิงถึงการทำให้เป็นมติคณะรัฐมนตรีทำให้เป็นเรื่องถูกกฎหมาย

4. การกำหนดความหมายเป็นเรื่องจำเป็น เพราะหน่วยงานแต่ละแห่ง เช่น สวช. กรมศิลปากร และขณะที่ สกศ.

กำลังทำความเข้าใจ แต่ละหน่วยงานกำหนดความหมาย ซึ่งก็น่าจะมีบางอย่างที่เป็นตัวร่วมเหมือนกัน เมื่อมีพระราชบัญญัติการศึกษาฯ แล้วก็ถึงเวลาที่หน่วยงานต่าง ๆ จะต้องร่วมกันดำเนินการ และให้มีแกนกลางจัดให้มาร่วมกัน

5. ข้อวิตกประการหนึ่ง วัฒนธรรมเป็นเรื่องที่กว้างโดยธรรมชาติ สิ่งหนึ่งที่น่าห่วงคือ เมื่อก้าวแรกพยายามจะทำให้แคบ จะเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพของการเสพย์วัฒนธรรมของมนุษย์เข้าหรือไม่ เช่น เด็กสมัยใหม่ลุกขึ้นเต้น หรือร้องเพลงที่เราฟังไม่ได้ แต่นั่นแสดงว่าเขาชอบดนตรี และก็มีความรู้เรื่องดนตรีใน field หนึ่งในหลาย field บางเวลาเขาอาจจะชอบ Hard Rock แต่บางเวลาเขาอาจจะชอบเพลง Classic ก็ได้ มนุษย์ควรมีเสรีภาพในการเสพทุกเรื่อง

6. การสร้างควมหมายต้องยึดหลักวิชาการ และจะพยายามไปหาสังเคราะห์ในเรื่องนั้น ๆ

อาจารย์นิคม มูลิกะคามะ สรุปเรื่องนิยามว่า การทำความเข้าใจควมหมายคงไม่ถึงกับกำหนดเป็น encyclopaedia ใหม่ แต่ให้กำหนดให้ชัดว่าเจตนารมณ์ของงานอยู่ที่ใด และกำหนดให้ชัดเจนว่ามีกิจกรรมหรือภารกิจอะไรบ้างที่เราต้องจัดทำ

ประเด็น สุนทรียภาพของบุคคล

ในแง่ของสุนทรียภาพของบุคคล ระหว่าง High Culture กับ popular Culture ตัวอย่างเช่นเด็กวัยรุ่นชอบดนตรีแนวใหม่ หากเราจะพยายามมาสอนให้เขาชื่นชมกับดนตรีไทยด้วย สุนทรีย-

ภาพจะเกิดขึ้นได้ในทั้งสองแนวได้หรือไม่

อาจารย์นิคม มุสิกคามะ กล่าวว่าคนไทยโดยเฉพาะตัวเองก็ไม่จำเป็นต้องชอบดนตรีไทยทุกคน แต่ตัวเองชอบหนังตะลุง เพราะเติบโตในชุมชนที่มีหนังตะลุง และก็ชอบนักร้องที่ออกภาษาปักษ์ใต้ด้วย ชอบดนตรีท้องถิ่นมากกว่าดนตรีของภาคกลาง ถ้าเด็กอยู่ภาคกลางเช่นอยู่จังหวัดสุพรรณก็จะเรียนรู้เรื่องของที่บ้านเขา ร้องเพลงอีสานของขวัญจิตร์ ศรีประจันต์ อยู่ภาคอีสานก็เรียนร้องเพลงอีสาน โตขึ้นก็ให้เรียนวัฒนธรรมของชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นตามกระแสที่สืบทอดมาโดยประเพณี แต่ถ้าวัฒนธรรมของชาติคนทั่วไปบางครั้งไม่คุ้นเคยไม่ได้รับการถ่ายทอดจากชุมชน ก็ต้องมีการบังคับให้เรียน ใช้สารบัญญัติตามกฎหมายบังคับให้เรียน สำหรับวัฒนธรรมสากลเช่น เรื่องสิทธิมนุษยชน จะถูกบังคับโดยกระแสกดดันจากนานาชาติ และข้อตกลงร่วมกันระหว่างประเทศ

ที่ประชุมได้เสริมถึงประโยชน์และเสรีภาพในการเสพวัฒนธรรมว่า ได้เคยทดลองฟังเพลง Hard Rock ในเวลาเครียดที่สุดและผิดหวังที่สุด พบว่าคลายเครียดได้จริง และก็มีงานวิจัยด้านดนตรีงานหนึ่ง พบว่าเด็กที่ฟังเพลง Rock จะกระตุ้นให้มีความ active ได้ในวัยหนึ่ง เราต้องให้เสรีภาพในการบริโภค แล้วในที่สุดเด็กก็จะสามารถเลือก field ที่เขาต้องการได้ การขาดเสรีภาพในการเสพวัฒนธรรมตัวอย่างเช่น ผู้ปกครองของเด็กคนหนึ่ง พาเด็กไปที่หอศิลป์แล้วบอกว่าภาพ

abstract ดูไม่รู้เรื่องและโจมตี ทำให้เด็กขาดเสรีภาพในการจะ
เสพ และขาดความรู้สึกกับงานศิลปะ เป็นต้น

ในการปรับนโยบาย หรือวางแผน หากเขียนสิ่งที่ชัดเจน
เกินไปจนเป็นการบังคับ เพราะเรื่องของวัฒนธรรมเป็นสิทธิ
เสรีภาพที่คนพึงมีพึงได้ เราต้องแยกแยะให้ได้ว่าจะใครควรบังคับ
โดยกฎหมาย อะไรไม่ควรบังคับโดยกฎหมาย เช่น อเมริกาให้
เสรีภาพในการศึกษา แต่เขาบังคับให้มีการเรียนวิชาวรรณคดี
คนอเมริกาเขาไม่ได้ฟังเพลง Classic เพราะค่อนข้างยาก เช่น
เดียวกับฟังเพลงไทยเดิมก็ฟังยาก ฉะนั้นในอเมริกาถ้าอยากให้
เรียนรู้เขาจะสอนเพลง Classic ผ่านการเรียนรู้ เพราะฉะนั้น
ในส่วนของกรวางแผนต้องแยกให้ชัดว่าอะไรเป็น core ที่ทุก
คนต้องเรียน สำหรับเรื่องของวัฒนธรรม รัฐจะจัดการในเรื่องใด
และสิทธิเสรีภาพของประชาชนหรือนักเรียนที่จะพึงมีพึงเลือก
ถ้าทำได้จะได้ไม่ถูกตำหนิเหมือนในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม
ว่ารัฐไปบังคับประชาชน ดังนั้นส่วนไหนที่รัฐจะบังคับต้องบอก
เหตุผลที่จำเป็นต้องบังคับให้ชัดเจน

ประเด็น การทำงานระหว่างศิลปะและวัฒนธรรม

คำว่า “ศิลปวัฒนธรรม” ที่ปรากฏในกฎหมายจะเขียน
รวม ๆ กัน ถ้าจะแยกการทำงานระหว่างเรื่องศิลปะและวัฒนธรรม
จะมีหลักการพิจารณาอย่างไร

อาจารย์นิคม มุสิกะคามะ ชี้แจงในประเด็นนี้ว่า โครงสร้าง
ของวัฒนธรรมจริง ๆ มี 2 เรื่อง คือ มรดก กับ วัฒนธรรมร่วม

สมัย เอกลักษณะวัฒนธรรม มรดกวัฒนธรรมเริ่มตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์มาจนกระทั่งถึงปัจจุบันเป็นมรดก ส่วนไหนที่เป็นเอกลักษณ์ Identity ของตัวเอง ท่านเจ้าคุณพระยาอนุนามราชชน ได้แบ่งวัฒนธรรมตาม Function ออกเป็น 5 แขนง ถ้ามองว่าศิลปะกับวัฒนธรรมอยู่ตรงไหน เป็นแขนงหนึ่งของการแสดงเอกลักษณ์ของมนุษย์ เป็นแขนงหนึ่งของวัฒนธรรม ในบทบาทของกรมศิลปากร มีงานอยู่ 3 งานได้แก่

1. งานมรดกได้แก่งานเกี่ยวกับทำนุบำรุงรักษาวัดร้าง โบราณสถาน โบราณคดี

2. งานสืบทอดและสร้างสรรค์ได้แก่ กรมช่างสิบหมู่ การปั้น การเขียน กรมมหรสพ งานเหล่านี้อยู่ในกลุ่มศิลปะ เป็นต้น

3. หน่วยบริการ เช่น พิพิธภัณฑ์แห่งชาติ ไม่ใช่เป็นสถาบันแต่เป็นหน่วยบริการ เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุ พิพิธภัณฑ์พื้นเมือง ซึ่งต้องชัดเจนว่าจะเสริมการศึกษาอย่างไร

เมื่อครั้งที่ผมไปฝึกงานประเทศอังกฤษ ที่พิพิธภัณฑ์เบอร์มิงแฮมพบว่า เขาส่งเสริมการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน โดยเด็กเรียนที่จะเรียนวิชาประวัติศาสตร์ จะมีการสอนในโรงเรียนและที่พิพิธภัณฑ์เบอร์มิงแฮม ครูสอนในหลักสูตร 30% เมื่อครูสอนในโรงเรียนแล้ว ก็ให้เด็กไปเรียนในพิพิธภัณฑ์ เพราะมีของจริงให้ดู

การบริหารและจัดการพิพิธภัณฑ์ (Museography and Museology) ในประเทศอังกฤษมีการเรียนถึงระดับอุดมศึกษา

ซึ่งมหาวิทยาลัยในประเทศไทยยังไม่มีสาขาวิชานี้ การเรียนโบราณคดี ต้องมีความรู้ทางวิทยาศาสตร์ด้วย เช่น ถ้าโบราณวัตถุทำจากสำริดก็ต้องสามารถแยกส่วนผสมของสำริดได้ แต่เด็กโบราณคดีของเราเรียนจากสายอักษรศาสตร์ จึงไม่เข้าใจในเรื่องการทำการทดลองวิทยาศาสตร์หรือชีววิทยา

ประเด็น มาตรฐานทางวัฒนธรรม

ควรจะมีการทบทวนเรื่องมาตรฐานขั้นต่ำและการประกันคุณภาพขั้นต่ำของประชาชนชาวไทย และเด็กไทยที่พึงมีพึงได้ทางวัฒนธรรม ทางศาสนาและทางศิลปะ

อาจารย์นิคม มูลิกะคามะ เสริมว่า การพัฒนาทุกอย่างต้องมีเป้าหมาย และนำเป้าหมายมาจัดทำเป็นตัวชี้วัด โดยทั่วไปเรามักเอามาตรฐานที่ชาวตะวันตกคิดค้นไว้มาตั้งมาตรฐานของไทยก็มี แต่ไทยก็ปฏิเสธมาตรฐานไทย หรือการอยู่อย่างไทย ถือว่าไม่ทันสมัยอย่างตะวันตก บ้านต้องแบบตะวันตก ห้องประชุมต้องแบบตะวันตก โต๊ะเก้าอี้อย่างตะวันตก เก้าอี้ต้องสูง 45 เซนติเมตร ใช้มาตรฐานตะวันตกเป็นตัวตั้ง เพราะตะวันตกคิดแล้วจะใช้ได้ยาวนาน แต่ไทยบางครั้งก้าวกระโดดไป

ผู้เข้าประชุมแนะนำว่า ผู้ใดสนใจสามารถศึกษาได้จากบทความของ อาจารย์นิคม เรื่อง อยู่อย่างไทยในประชาคมโลก เพื่อสืบสานพื้นเพความเป็นไทยไว้ในหลักสูตรท้องถิ่น

ประเด็น กระบวนการเรียนรู้

บุคคลอยู่ในสังคม การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ซึ่งเราไม่สามารถจัดการให้

บุคคลทุกคนเรียน แต่เราจะจัดให้มีกลไก ให้มีเครือข่ายและอุปกรณ์ช่วยให้ผู้สนใจเกิดการเรียนรู้ได้ตลอด ซึ่งจะต้องทำให้เป็นรูปธรรม โดยทำเป็นนโยบาย แผน และประเมินการปฏิบัติงาน มุมมองในเรื่องนี้ท่านวิทยากรจะมีข้อเสนอแนะอย่างไร

อาจารย์นิคม มุสิกคามะ พิจารณาเห็นว่า หน้าที่ของสภา ศสวช. เป็นหน่วยงานกำหนดนโยบาย ไม่ใช่หน่วยงานระดับปฏิบัติ แต่ต้องให้หน่วยงานอื่นที่มีหน้าที่ปฏิบัติเห็นด้วยกับนโยบายแล้วนำไปปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม ในการกำหนดนโยบายนั้น สภา ศสวช. จะทำงานที่กระทรวงวัฒนธรรม และสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเคยทำมาก่อน คือ กำหนดความหมายเชิงปฏิบัติการของศาสนา วัฒนธรรม และทำหน้าที่กำหนดนโยบายให้ชัดเจน ไม่ว่าจะป็นนโยบายด้านมรดกวัฒนธรรม นโยบายวัฒนธรรมร่วมสมัย เรื่องเอกลักษณ์ไทย เรื่องภูมิปัญญา และจัดทำเป็นพันธกิจหรือภารกิจและให้สัมพันธ์กับการศึกษาให้ชัดเจน เช่น

เด็กเยาว์วัย เรียนศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

วัยโตมัธยมศึกษา เรียนเรื่องชาติ

วัยอุดมศึกษา เรียนเรื่องโลก

เราจึงจะมีภูมิคุ้มกัน ยืนมั่นทันโลก

รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์

วันจันทร์ที่ 1 พฤษภาคม 2543

ในการประชุมเสวนาเอกสารประกอบการจัดตั้งสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ ตามที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติจัดขึ้นในครั้งนี และได้มอบให้ผมเป็นผู้นำการเสวนา เนื่องจากผมมีความสนใจ และทำงานด้านวัฒนธรรมมาประมาณ 20 ปี จากยูเนสโกและหน่วยงานอื่น ๆ รวมทั้งที่ สวช. ด้วย ดังนั้นประสบการณ์ที่มีอยู่นี้จึงเป็นพื้นความรู้นำมาวิเคราะห์เอกสารเล่มนี้ได้

แนวทางวิเคราะห์เอกสารฉบับนี้ ได้พิจารณาเนื้อหาสาระ ความสมบูรณ์และความสมดุลของสาระที่ปรากฏ และให้ข้อเสนอต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางปรับปรุงแก้ไขต่อไปโดยสรุปเป็นภาพรวมกว้าง ๆ ดังนี้

1. หลักการเจตนารมณ์การจัดตั้งสภา ศสวช.

จากคำชี้แจงในคำนำของเอกสารการจัดตั้งสภาการศึกษา ในย่อหน้ารองสุดท้าย ข้อความว่า ความมุ่งหมายและหลักการจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอย่างยิ่งต่อ

อนาคตของประเทศไทย คือ การหลอมรวมงานด้านการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม เข้าด้วยกัน ซึ่งจะส่งผลให้มีการหลอมรวม หน่วยงานการศึกษาของกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เข้าเป็นกระทรวงเดียวกัน คำว่า การหลอมรวม มองใน ลักษณะของวัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน คำถามของผม คือ จะมีหน่วยงานบางหน่วยงาน ซึ่งไม่ได้อยู่ในส่วนการศึกษาจะถูกหลอมรวมเข้ามา บางหน่วยงานต้องยุบเลิก และอาจต้อง สร้างหน่วยงานใหม่ขึ้นมาก็ได้ กระบวนการจัดโครงสร้างของ องค์การเป็นเรื่องใหญ่มาก มิใช่การนำหน่วยงานองค์การที่มีอยู่มา หลอมรวมเข้าด้วยกัน ดังนั้นรายละเอียดต้องขยายความให้ ชัดเจนยิ่งขึ้นกว่านี้

อีกประการหนึ่งในบทบาทของเอกสาร จำเป็นต้องให้ คำนิยามของการใช้ศัพท์ที่สำคัญได้แก่ คำว่า การศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม และบูรณาการ ให้มีความเข้าใจชัดเจนว่าในความ หมายของสภา ศสวช. นั้นหมายถึงอย่างไร ครอบคลุมอะไรบ้าง ซึ่งจะมีผลต่อการเชื่อมโยงไปสู่การอ้างอิงในเชิงการจัดองค์กร การกำหนดทิศทางการทำงานขององค์กรต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้สภา ศสวช. ให้มีความสอดคล้องสัมพันธ์กัน

2. หน้าที่ภาระงานด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
หน้าที่ภาระงานด้านการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ที่นำเสนอในบทนำ มีข้อสังเกตว่า ยังขาดความสมดุล คือ เน้น เฉพาะด้านการศึกษาค่อนข้างมากกว่าศาสนา และวัฒนธรรม

คิดว่าการนำเสนอโครงสร้างของงานที่มีส่วนสำคัญทั้ง 3 ส่วนนี้ ควรจะมีความใกล้เคียงกัน การที่จะหลอมรวมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเข้าด้วยกันนั้น จำเป็นจะต้องสร้างฝังความคิดในเบื้องต้นอย่างครบถ้วนทั้งด้านการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

3. การดำเนินงานของสภา ศสวช. เพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาคนุษย์ รายละเอียดในบทที่ 2 ของเอกสาร ผมมีความคิดว่าการบูรณาการการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ยังไม่ต้องการมองในรูปขององค์กรก่อน ควรมองเป็นลักษณะของเนื้อหาและพฤติกรรมที่จะนำไปใช้ จึงควรจะมีคำอธิบายให้เข้าใจว่าจะทำเพื่ออะไรเสียก่อน

ส่วนการดำเนินชีวิตที่ดั่งมานั้น พิจารณาดูแล้วแต่ละส่วนจะนำไปสู่การพัฒนาคนุษย์เป็นส่วน ๆ แยกกันออกไป ซึ่งจะขัดแย้งกับบทที่ 3 ที่กล่าวถึงเรื่องรูปแบบการบูรณาการ ผมเห็นว่าควรนำบทที่ 3 นี้มาเป็นบทที่ 2 โดยนำรายละเอียดมาอภิปรายหาข้อถกเถียงกันได้ข้อยุติเสียก่อนว่า การแยกกันอยู่ระหว่างการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมตามแบบเดิมนั้นดีหรือไม่อย่างไร ถ้าแบบใหม่นำมารวมเข้าด้วยกันควรจะดีกว่าหรือไม่อย่างไร จะมีรูปแบบลักษณะอย่างไร มีข้อบกพร่องตรงจุดใดหรือไม่ รายละเอียดต่าง ๆ เหล่านี้ควรจะนำเสนอเป็นบทที่ 2 จากนั้นจึงเป็นบทที่ 3 กล่าวถึงการบูรณาการการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคนุษย์ที่เป็นแนวความคิดใหม่ของการปฏิรูปการศึกษา

4. รูปแบบการบูรณาการการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม (บทที่ 3 ของเอกสาร) ผมคิดว่าเป็นเรื่องละเอียดอ่อนมาก การบูรณาการสภา ศศว. ทำหน้าที่ระดับนโยบาย ที่จะต้องฉายภาพนำเสนอแนวความคิดที่ชัดเจนว่า สังคมแห่งการเรียนรู้ ซึ่งเป็นอุดมคติมากนั้น ให้ชัดเจนให้เป็นที่เข้าใจ แล้ว สภา ศศว. จะทำให้เกิดได้อย่างไร ไปถึงจุดนั้นได้อย่างไร สภา ศศว. จะต้องมีทิศทาง เป้าหมาย มีเงื่อนไขของเวลา ผมเห็นว่าขณะนี้ การบูรณาการได้มีการดำเนินงานไปค่อนข้างมากแล้ว จึงมิใช่ของใหม่ที่เดียว กระบวนการบูรณาการมีแล้ว แต่ยังไม่ถึงจุดที่เราต้องการ

ฉะนั้นบทบาทของสภา ศศว. ไม่ควรลงไปดำเนินการอย่างที่กฎหมายกำหนด คำว่า ดำเนินการของสภา ศศว. นั้น ควรที่จะเป็นผู้กำหนดนโยบาย เป้าหมายว่าต้องการให้คนและสังคมเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยตั้งเป้าหมายว่าจะต้องมีการบูรณาการคุณภาพชีวิตอย่างไร กำหนดชี้แนะให้หน่วยปฏิบัติดำเนินการต่อไป บทบาทของสภา ศศว. ควรจะหยุดตรงแค่นี้ ไม่อย่างนั้นคำว่าดำเนินการจะลงไปถึงระดับการปฏิบัติมากเกินไป

5. การดำเนินงานของสภา ศศว.

5.1 จัดตั้งหน่วยงาน/องค์กรติดตามนโยบาย ในยุคโลกาภิวัตน์ มีภาพของการเคลื่อนไหวเกิดขึ้น สิ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องมากคือ บริบทของนานาชาติที่จะมีผลกระทบต่อ

สภา ศศวช. ซึ่งสภา ศศวช. จะต้องรักษาไว้ เช่น ภูมิปัญญาไทย ความเป็นสากล หรือความเป็นโลกาภิวัตน์ที่มีความเคลื่อนไหว เรามีแนวคิดเชิงนานาชาติ เพื่อให้เกิดความสมดุลกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย หรือไม่ มีการติดตาม มีการระแวดระวัง มีนโยบาย แนวทาง หรือยุทธศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องนี้หรือไม่อย่างไร สิ่งที่เป็นจริงต้องมีสำนักงานฯ/หน่วยงานที่เหมือนเป็นสำนักงาน ข้าราชการ สำนักงานกลยุทธ์เชิงวัฒนธรรมในเชิงเช่นนี้ และจาก จุดตรงนี้เองจะโยงไปถึงสื่อมวลชน นโยบายการใช้สื่อมวลชน เพื่อการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หน่วยงานใดจะเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ นอกจากนี้สิ่งที่เรียกว่า Cultural Industry คือ วัฒนธรรมอุตสาหกรรม หรืออุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม เช่น เทปเพลงจีน อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เพื่อสื่อมวลชนจะบรรจุเนื้อหาทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม ที่ผลิตจำนวนมาก ๆ ขายทั่วโลกและยังมีส่วนเชื่อมโยงไปถึงลิขสิทธิ์ ทรัพย์สินทางปัญญา

สื่อการศึกษาและอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม ทั้ง 2 ส่วนนี้จะโยงกับแนวคิดเชิงนานาชาติ แล้วก็โยงกับความสมดุลระหว่างความเป็นไทยกับความเป็นสากล ตรงนี้ควรจะต้องคิดเพิ่มเป็นนโยบายเข้าไปโดยให้มีองค์กรรับผิดชอบ เป็นหน่วยงานติดตามช่วยกระตุ้น แต่มีใช้ตรวจจับผิด เช่น ปากีสถาน ถ้าเป็นเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับการเชิดชูชาติเพื่อชาติ จะลดภาษีให้เป็นนโยบายทางวัฒนธรรม แคนาดา อนุญาตให้นักแสดงศิลปิน มีกองทุนยกเว้นภาษีหรืออย่างอื่น ๆ เพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์

เป็นต้น เสร็จแล้วก็ขายเป็นลิขสิทธิ์ จะมีการควบคุมดูแลตลอด
ครบวงจรเหล่านี้ ถ้าหากเราจะให้ดูแลทั้งหมด จะดูแลเฉพาะ
บางส่วน หรือมีอำนาจหน้าที่ที่จะต้องดูแล ควรจะจัดตามระดับ
ความสำคัญ เพราะตรงจุดนี้ผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นอย่าง
มหาศาลจะดำเนินการอย่างไร

5.2 กระบวนการทำงานครบวงจร งานด้านการศึกษา
ศาสนาและวัฒนธรรม ในแต่ละเรื่องจะต้องมีกระบวนการด้าน
การทำงานครบวงจร เพื่อให้งานมีคุณภาพ เช่น งานประเมินผล
งานมาตรฐาน จะต้องมิดชิดตัวแปรต่าง ๆ ที่วัดได้ มีกรอบ
วิธีการตรวจสอบที่เป็นระบบ สามารถทบทวนแก้ไขได้ตลอดเวลา

5.3 การพัฒนานโยบาย วิธีการพัฒนานโยบาย ขยาย
ความให้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า นโยบายมีการพัฒนาได้กล่าวคือ ตัว
นโยบายเองมีประวัติการพัฒนา กว่าจะประกาศหรือนำมาใช้ได้
เช่น รัฐธรรมนูญกว่าจะได้มาก็มีการอภิปรายโต้เถียงกันด้วย
เหตุด้วยผลมากมาย เช่นนี้เป็นการพัฒนารัฐธรรมนูญ แต่ถ้า
เป็นวิธีการพัฒนาเพื่อจัดทำนโยบาย เช่น ถ้าเราต้องการ
นโยบายอย่างใด เราก็พยายามบีบคั้นให้ได้คำตอบที่เป็นการ
พัฒนานโยบายนั้น ผมจึงไม่แน่ใจว่า เจตนาของการจัดทำ
เอกสารเล่มนี้จะเข้าใจตรงกันหรือไม่ เพราะถ้าเป็นการพัฒนา
เพื่อจัดทำนโยบาย จะมีองค์กรหน่วยงานวางแผน ที่จะดำเนิน
งานลักษณะครบวงจร คือ ไปสำรวจหา พัฒนา แนะนำ
ตรวจสอบ ทดลองนำร่อง ต่อมาจัดเป็นนโยบายถาวรหรือจะ

ยกเลิกต่อไป ตรงจุดนี้คงจะต้องกลับมาพิจารณาให้ชัดว่า เอกสารนี้แท้จริงแล้วมีวัตถุประสงค์ที่ต้องการอย่างไร

ในเรื่องของสมบัติทางวัฒนธรรม Culture heritage เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่จะต้องพิจารณาในภาพรวมของความสมดุลระหว่างเอกลักษณ์ท้องถิ่นกับความเป็นนานาชาติ สภา ศสวช. จะต้องนำมาคิดให้เกิดเป็นนโยบาย อาจจะทำให้องค์กรเอกชน เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบก็ได้

5.4 การทำแผน ระยะเวลาของแผนที่กำหนดใน เอกสาร 10-15 ปี นั้น จะเป็นแผนที่ระบุรายละเอียดได้ไม่มากนัก เพราะปัจจุบันความเป็นพลวัตมีสูง และมีความยืดหยุ่นมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งการศาสนาและวัฒนธรรม ที่มีความละเอียดอ่อน การทำแผนจะมีความยุ่งยากสลับซับซ้อน และจะต้องติดตามอย่างใกล้ชิด เพราะมีความพลิกผันอยู่ตลอดเวลา อีกประการหนึ่งแผนระยะยาวจะต้องมีความชัดเจนเรื่องงบประมาณ ดังนั้น ควรจัดทำแผนระยะสั้นไว้ด้วย เช่น แผนกลยุทธ์ที่จะช่วยให้ชัดเจนขึ้น

5.5 มาตรฐาน กระบวนการด้านมาตรฐาน ในเอกสาร กล่าวถึงแต่กระบวนการกำหนดมาตรฐานด้านการศึกษา เพราะสะท้อนมาจากบทนำ ส่วนมาตรฐานด้านศาสนา และวัฒนธรรมยังไม่กล่าวถึง ทำให้ความสมดุลในเรื่องมาตรฐานจึงขาดหายไป

6. องค์ประกอบของคณะกรรมการสภา ศศวช.

พ.ร.บ.การศึกษาฯ มาตรา 33 วรรค 2 และวรรค 3 กำหนดให้สภา ศศวช. มีองค์ประกอบกรรมการโดยตำแหน่งจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หมายถึงผู้แทนจากหน่วยงานและองค์กร ประเด็นนี้จะต้องพิจารณาคำว่า ผู้แทน ที่มาประชุม นั้น มีคุณสมบัติ มีศักยภาพที่สามารถจะปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ เหล่านั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพในการทำงานระดับนโยบายของชาติเพียงพอหรือไม่ หากผู้แทนไร้ความสามารถก็ไม่เกิดประโยชน์

สำหรับกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ในด้านต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในเอกสาร ฯ นั้น มีข้อสังเกตว่าจะสามารถหาได้จากที่ไหน ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่าน เช่น ท่าน ศ.นพ.ประเวศ วะสี จะพิจารณาให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านใด เพราะท่านมีความรู้ความสามารถตามที่จัดไว้มากกว่า 1 ด้าน เป็นต้น ดังนั้น จึงต้องคิดวิธีการพิจารณาคุณสมบัติของผู้ทรงคุณวุฒิให้เหมาะสมกับบุคคลมากที่สุด มิฉะนั้นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความสามารถสูงจริง ๆ จะผ่านการพิจารณาไปได้ และควรพิจารณาให้มีผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านศิลปะและด้านสิ่งแวดล้อมเป็นกรรมการเพิ่มเข้ามาอีกด้วย

7. การจัดโครงสร้างหน่วยงาน/องค์กร

ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานและความเชื่อมโยงกับภารกิจหลักที่สภา ศศวช. จะทำคือ ด้านนโยบาย แผนมาตรฐาน ทรัพยากร ประเมินผล และกฎหมายนั้น เข้าใจว่า

ขณะนี้เรากำลังจะบูรณาการการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เข้าด้วยกัน ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานที่จะรับผิดชอบในภารกิจที่กำหนดไว้ในเอกสารการจัดตั้งสภานั้นการจัดโครงสร้างของหน่วยงานองค์กรลักษณะเช่นนี้จะต้องคำนึงว่า เมื่อเราต้องการความคิดของคน คำว่า วัฒนธรรมก็กระทบไปหมด ในเมื่อบอกว่าสังคมนี้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ เป็นปลายทาง ต้องบูรณาการการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน แล้วก็มีแผนกลยุทธ์ที่เป็นกรอบแนวทาง มีนโยบาย และมีวัตถุประสงค์การดำเนินงานให้หน่วยงานต่าง ๆ และภาคเอกชนไปดำเนินการ ถ้าลักษณะเช่นนี้จะมีผลกระทบไปทั้งมวลชนและนานาชาติ เพราะฉะนั้นจะมากำหนดว่านโยบายนี้ เชื่อมโยงกับองค์กรนี้คงไม่ถูกต้องเพราะวัฒนธรรมมีส่วนเกี่ยวพันกับทุกส่วนของสังคมขององค์กร เช่น กระทรวงกลาโหม กรมกิจการพลเรือนก็มีวัฒนธรรมอยู่ในนั้นส่วนหนึ่ง ตัวอย่างเช่น ชายไทยทุกคนต้องเป็นทหาร สิ่งนี้เป็นนโยบายอย่างไร เพราะนโยบายของทหารมีวัฒนธรรมที่เป็นประวัติศาสตร์อยู่ อย่างลึก ๆ มาก เป็นต้น

เพราะฉะนั้นนโยบายของทุกองค์กรจะโยงกันหมด ด้วยวัฒนธรรม หากจะจัดความสัมพันธ์ของนโยบายที่มีความเชื่อมโยง ควรจะจัดเป็นขั้นระดับของความใกล้ชิดของนโยบาย จะง่ายกว่าการจัดแบบระบบลดหลั่นตามกันลงมาของนโยบาย หรือการกำกับดูแลตามลำดับของหน่วยงานเหล่านั้น

สำหรับการจัดทำกรอบแนวทางด้านวัฒนธรรมที่จำเป็นต้องอ้างอิงบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เช่น เรื่องวัฒนธรรม มีหลายมาตราในรัฐธรรมนูญ หมวด 4 หน้าที่ของชาวไทย มาตรา 69 ว่าด้วยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สืบสานศิลปะ วัฒนธรรมแห่งชาติ คือภูมิปัญญาท้องถิ่น มาตรา 81 เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ การพัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ ต้องอยู่ในนโยบาย มิใช่แต่ พ.ร.บ.มาตรา 33 รวมทั้งมาตรา 289 องค์การท้องถิ่นมีหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น ส่วนนี้ยังไม่ปรากฏ คงจะต้องเพิ่มเข้าไปด้วย

8. ความหมายของ คำว่า ศิลปะ มีความหมายรวมอยู่ในความหมายของวัฒนธรรมด้วยแล้ว กล่าวคือ วัฒนธรรมจะครอบคลุมถึงศิลปะ เพราะตัวของวัฒนธรรมแยกไว้ 2 กิ่ง คือ ส่วนที่เป็นศิลปะ Object กับ เนื้อหา Subject

Object คือ ตัวศิลปะ ปั้น วาด ดนตรี แต่ตัว Subject เป็นตัวเนื้อหา เป็นตัวพิธีกรรม เป็นตัวเหตุผล เพราะฉะนั้นตัวศิลปะเป็นรูปธรรมของวัฒนธรรม วัฒนธรรมแสดงออกเป็นมิติหนึ่งของงานศิลปะ อีกมิติหนึ่งแสดงออกในเรื่องของประเพณี การคิด คตินิยม เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีบวชนาค ฯลฯ เป็นต้น ทั้ง 2 กิ่งใหญ่ ๆ ครอบคลุมอยู่ในวัฒนธรรม ด้านศิลปะ

มี 5-6 สาขาตามสาขาของ UNESCO มี วรรณศิลป์ วิจิตรศิลป์ ดุริยางคศิลป์ นาฏศิลป์ เป็นต้น ภายในศิลปะก็แบ่งเป็น 2 อย่าง อย่างหนึ่งก็คือจับต้องได้ อยู่คงถาวร ไม่ว่าจะเป็นวรรณศิลป์ หรือรูปเขียนที่เรียกว่า tangible ถ้าเป็นแบบจับต้องไม่ได้จะเป็นดนตรีหรือนาฏศิลป์ สถิตย์อยู่ในความทรงจำเฉย ๆ เล่นเมื่อไรก็เริ่มกันใหม่ อันนี้ก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งก็ย่อยลงไป เหล่านี้เป็นต้น นั่นก็คือ ศิลปะ แต่ถ้าถามว่าศิลปะเหล่านี้มาจากไหน โดยเนื้อแท้มาจากเรื่องของคติ ความเชื่อ พิธีกรรม พิธีการ รูปแบบ ที่สะท้อนอยู่ในนั้นส่วนหนึ่ง เพราะฉะนั้นผมนิยมใช้คำว่าวัฒนธรรมอย่างเดียว

ส่วนการจัดการภารกิจด้านวัฒนธรรมนี้ เท่าที่ประสบมาไม่แบ่งแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด มีประเพณีก็ต้องมีศิลปะอยู่ในนั้น ไม่ว่าจะเป็นการประกวดกระทง ภูเขาเทียนพรรษา แกะสลักเทียน จิตรกรรมฝาผนัง ฯลฯ จะปนกันหมด ไม่สามารถแยกออกจากกันเป็น 2 ส่วนได้ว่าเป็นศิลปะส่วนหนึ่ง และวัฒนธรรมส่วนหนึ่ง

การอภิปรายทั่วไป

ผู้เข้าร่วมประชุมได้ร่วมกันอภิปรายให้ข้อคิดเห็นอย่างกว้างขวางในประเด็นต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

ประเด็น คำว่า มาตรฐาน

ในด้านการศึกษาศาสนาสามารถกำหนดมาตรฐานตัวชี้วัดการ

ประเมินได้ สำหรับด้านศาสนา และวัฒนธรรมนั้นสามารถจะวัด ประเมิน หรือกำหนดมาตรฐานได้หรือไม่ อย่างไร

ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์ ให้ความเห็นว่า โดยปกติพฤติกรรมของคน ผมว่าวัดได้ ตัวอย่างเช่น จดหมายราชการ หรือระเบียบ ในย่อหน้าสุดท้ายจะใช้ว่า เพื่อทราบ เพื่อพิจารณา เพื่อปฏิบัติ เพื่อบอกต่อ เป็นต้น นั่นคือมาตรฐานของพฤติกรรม หรือระดับของความสำเร็จของงาน ในด้านการศึกษาวัดได้ชัดเจน การศึกษาในระบบ เช่น จบชั้น ป.6 มัธยม จะมีประกาศนียบัตรรับรองแสดงให้รู้ ถ้าเป็นการศึกษานอกระบบก็เป็นการศึกษาที่วัดผลได้ชัดเจน เป็นต้น

ความสำเร็จนั้นขึ้นอยู่กับตัวแปร ตัวแปรอยู่ที่ตรงไหน ตัวแปรอาจจะเป็นเรื่องของจำนวนคนที่มาใช้ห้องสมุดสาธารณะ จำนวนการขยหนังสือแสดงให้เห็นว่ามีคนอ่านมากขึ้น มีการอ่านหนังสือมากขึ้น ตัวแปรที่เกิดขึ้นเหล่านี้ต้องจัดทำดัชนีชี้วัด ซึ่งต้องทำเป็นระบบ มีการตรวจสอบ ดังเช่น เวลานี้สิ่งที่ย้อนกลับมาว่าจะมีการเล่นสงกรานต์ใน กทม. มากขึ้น เกือบทุกแห่งถามว่าความสำเร็จเป็นของใคร และวัดได้อย่างไร ผมว่าน่าจะวัดเกี่ยวกับตัวแปรเรื่องสื่อมวลชน ตัวแปรเรื่องอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม รวมทั้งตัวแปรเรื่องนโยบายด้านวัฒนธรรมที่ สวช. ดำเนินการอยู่ เป็นต้น

ตัวอย่างการหาตัวชี้วัดทางวัฒนธรรม จากประสบการณ์ที่ผมไปทำวิจัยเกี่ยวกับการเผยแพร่เรื่องสาธารณสุขมูลฐาน

โดยใช้ละครขอ ออกอากาศที่ช่อง 8 ลำปาง และวัดผลที่แม่ทะ ทำอยู่ 3 ปี จึงได้ตัวชี้วัด ก็ปรากฏว่าสื่อพื้นบ้านละครขอนี้ เหมาะที่จะเล่นตอนบ่ายวันอาทิตย์ที่พ่ออยู่ แม่อยู่ เลี้ยงหลาน อยู่บ้าน พ่อแม่ไปทำงาน เวลาบ่ายๆจะออก ภาษาเหนือ เขาก็เตือนว่าเอามุ้งกางให้เด็กเวลานอนยุงจะได้ไม่กัด นั่งเฝ้า หลานแล้วก็ฟังละครขอไปด้วย รายการนี้เป็น 1 ใน 7 ช่องทาง ที่นำไปเผยแพร่ ส่วนที่เผยแพร่ในโรงเรียน TV และอื่น ๆ ก็ ประสบความสำเร็จ เช่นกัน

เพราะฉะนั้นการหาตัวชี้วัดนี้มีวิธีการวัด ประเมินความสำเร็จได้ แล้วก็จะเคลื่อนไปเรื่อย ๆ อาจจะไม่สำเร็จ ณ เวลานั้น อาจจะไม่สำเร็จเวลานี้ก็ได้ หรือสำเร็จเป็นบางเรื่อง ไม่สำเร็จ เป็นบางเรื่อง เช่น เรื่องป่าไม้ ผู้แสดงละครขอไม่กล้าเล่น ถ้า เล่นเรื่องตัดไม้ทำลายป่า เผาป่า จะไม่มีใครจ้างไปเล่นในงานที่บ้าน เพราะขัดผลประโยชน์ของชาวบ้าน จะเห็นได้ว่าสิ่งเหล่านี้ จะโยงตัวชี้วัดทุกอย่างเข้าด้วยกัน การทำดัชนีชี้วัด คิดว่าใช้เวลาไม่นาน พอทำไปสักพักจะมีมาตรฐานบางอย่างที่จะร่วมกันได้ บางครั้งมาตรฐานเหล่านี้องค์กรบริหารส่วนชุมชนเขาจะ กำหนดได้ว่าเขาจะเอาอะไรเป็นตัวหลักตัวรอง แล้วให้ค่าความ สำคัญอย่างไรก็ได้

ขณะนี้กำลังมีการพัฒนาระบบการจัดทำดัชนีชี้วัด เข้าใจ ว่าสามารถนำมาใช้กับงานวัฒนธรรมไทยได้ไม่ยาก งาน วัฒนธรรมส่วนที่เป็นสาระสามารถวัดได้ เช่น เรื่องการนิมไทย

แต่งกายไทย หรือจะวัดจำนวนคนไปลอยกระทง คนไปเลือกตั้งเหล่านี้สามารถทำได้ การทำดัชนีชี้วัดเป็นสิ่งสำคัญ เป็นความสำเร็จของนโยบายประการหนึ่ง ที่หน่วยงานติดตามนโยบายของสภา ศสวช. คงจะต้องดูแลเรื่องเหล่านี้

ในประเด็นเรื่องตัวชี้วัดนี้ ผู้เข้าร่วมประชุมจาก ศสวช. ได้ให้ข้อคิดเห็นเสริมว่า ในเรื่องเกี่ยวกับสถิติ ตัวชี้วัดในงานวัฒนธรรมขอยืนยันว่าทำได้ วัดได้ แต่ยังทำได้ไม่มาก ขณะนี้ได้เริ่มทำบ้างแล้ว โดยใช้ดัชนีชี้วัดไม่กี่ตัว จากนั้นก็พัฒนามาเรื่อยๆ คาดว่าค่อนข้างจะมากพอสมควร

ตัวอย่างที่สามารถวัดได้ชัดเจน ดังเช่น จากงานสงกรานต์ที่พุทธมณฑล กรมการศาสนาจัดการแสดงทางวัฒนธรรม จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมครบทุกอย่าง งานนี้เป็นประสบการณ์ที่ชี้ให้เห็นอะไรบ้างอย่าง กล่าวคือ ระยะเวลาจัดงานนั้น มีฝนตกตลอด 3-4 วัน กรมการศาสนาทำการประเมินว่า มีคนเข้าไปมากกว่าทุกปีที่ผ่านมาประมาณ 10 เท่า จากการไปเฝ้าดูทุกวันสรุปได้ว่า ถึงฝนจะตกคนก็ยังเข้ามามาก นั่งรถเข้ามา เล่นฉิ่งน้ำกันไม่ดูกิจกรรมอะไรเลย จึงเกิดตัวชี้วัดว่า ปีนี้ทำไมคนเข้ามามากเพราะอะไร คำตอบคือเกิดขึ้นเพราะว่าตอนนี้เศรษฐกิจไม่ดี มีการให้เช่ารถปิคอัพกันมาก คนจึงไปเข้ามา ดัชนีตรงนี้เป็นตัวอย่างให้เห็นว่า ชุมชนสามารถจะชี้วัดและบอกถึงวิกฤตต่าง ๆ ของตัวเองได้ เพียงแต่ว่ามีการติดตามให้ดีเท่านั้นเอง คิดว่าปรากฏการณ์หลายอย่างที่เกิดขึ้นขณะนี้ในแต่ละที่สามารถจะวัดในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ได้

ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์ เสริมว่า จากตัวอย่างที่กล่าวถึงนั้น จะเห็นได้ว่าการประเมินมีทั้งเชิงปริมาณเป็นการแจ้งนับหัว ส่วนเชิงคุณภาพเป็นเรื่องเกี่ยวกับสัมฤทธิ์ผลในเชิงศาสนาหรือไม่นั้น อาจจะทำมาได้ซึ่งต้องใช้วิธีการสังเกต ตัวอย่างการใช้วิธีการสังเกตเป็นต้นว่า การประเมินคนเข้าไปในพิพิธภัณฑสถานจังหวัด น่าน ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑสถานต่างจังหวัดที่มีคนเข้าเกือบจะมากที่สุด คนไม่ได้เข้าไปพิพิธภัณฑสถานเพื่อหวังกำไร แต่ยังเป็นศาลากลาง จังหวัดที่ประชาชนต้องไปติดต่อราชการ นี่ก็เป็นตัวชี้วัด แต่ขณะเดียวกันถ้าสังเกตให้ดี เขาจัดทางเดินให้คนเดินทวนผ่าน พิพิธภัณฑสถานทั้งหลังแล้วจึงจะถึงศาลากลาง เพราะฉะนั้นก็ถือโอกาสเดินชมไปเรื่อย ๆ ได้ความรู้ไปโดยปริยาย กลวิธีนี้นับว่าดีเป็นการประเมินที่ขึ้นอาศัยกิจกรรมเป็นหลัก เป็นต้น

ประเด็น ความสัมพันธ์ขององค์กร

ในมาตรา 34 ของ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ กำหนดให้มี 3 องค์กร คือ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการอุดมศึกษา และคณะกรรมการศาสนา วัฒนธรรม แห่งชาติ ถ้ารวมสภา ศสวช. ด้วยจะเป็น 4 องค์กรหลัก ทุก องค์กรมีความสำคัญเท่าเทียมกัน ต้องร่วมกันดำเนินงาน ต้องวางแผนในการที่จะสนับสนุนให้องค์กรอื่นทั้งภาครัฐและภาค เอกชนทำงานด้านนี้ เพราะฉะนั้น ตรงนี้จะต้องจัดสรรบทบาทของ 4 องค์กรนี้ให้ชัดด้วย จึงใคร่ขอข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของทั้ง 4 องค์กร

ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์ ให้ความเห็นว่า การศึกษาระดับอุดมศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นความเห็นพ้องต้องกันที่มาจากทบวงมหาวิทยาลัยกับกระทรวงศึกษาธิการ และกรมต่าง ๆ ฉะนั้น จึงได้เกิดคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และคณะกรรมการอุดมศึกษา ขึ้นมาทดแทน แต่ศาสนาและวัฒนธรรมจะเป็นของใหม่ ในนี้ใช้คำว่าพิจารณาเสนอนโยบาย จึงมีความซ้ำซ้อนอยู่ในระดับหนึ่ง นี่เป็นลักษณะของไทย แต่ผมเชื่อว่าสภา ศสวช. เป็นลักษณะของอำนาจสูงสุด เป็นการตรวจสอบเพื่อความสมดุล คงไม่ต้องการให้ทำคนเดียว การตรวจสอบความสมดุลในสังคมไทยโดยมากก็ถือนโยบายให้คนไปทำมาก่อน มาถกเถียงกัน แล้วเลือกว่าจะทำแบบไหนถึงจะดี เพราะฉะนั้นจะไม่มีใครสามารถควบคุมกำกับใครได้ ก็เป็นข้อดีว่าวัฒนธรรม สภา ศสวช.ใหม่ของประเทศไทยจะไม่ใช้ของใคร คนใดคนหนึ่ง จะต้องตรวจสอบกันก่อน ก่อนจะประกาศเป็นนโยบายของรัฐได้

นอกจากนี้จะต้องเกี่ยวข้องกับมาตรา 39 เรื่องการกระจายอำนาจวัฒนธรรมในเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งเป็นกระแสการกระจายอำนาจตามรัฐธรรมนูญ สภา ศสวช. จะต้องพิจารณาในจุดนี้ด้วย ต้องสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานและความเชื่อมโยงด้านแผน ให้ครอบคลุมลงไปถึงองค์กรสถาบันในเขตพื้นที่ ดังเช่น สภาสหพันธ์ชมรมนาฏศิลป์ศรีวิชัย ซึ่งเป็นศิลปินปักษ์ใต้ 114 จังหวัด จำนวน 2,000 กว่าคน รวมตัวกันเป็นสภาวิชาชีพศิลปินปักษ์ใต้ เป็นต้น

ประเด็น แนวทางการปรับเอกสารการจัดตั้งสภา ศศว.
จากร่างเอกสารการจัดตั้งสภาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
ของ สกศ. จัดทำขึ้นนั้น เพื่อให้ผู้อ่านได้มีความเข้าใจเห็นภาพ
ชัดเจนยิ่งขึ้น หากจะปรับเปลี่ยนทิศทางการนำเสนอใหม่
นั้น ท่านวิทยากรมีความเห็นอย่างไรในการปรับเปลี่ยนเพื่อให้
ชัดเจนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์ ได้เสนอแนวความคิดว่า การเกิด
สิ่งใหม่เริ่มจากการนำการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมมารวม
กัน เพื่อให้ทั้งสามสิ่งไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ นั่นคือ เกิดการ
ประยุกต์ให้มนุษย์มีความประพฤติดี มีการเรียนรู้ แล้วหวังว่า
สังคมจะต้องดีขึ้น เป็นจุดหมายปลายทางที่จะต้องไป จุดนี้จะ
เป็นตัวกำหนดของนโยบายที่ชัดเจนในการที่จะนำการศึกษา
ศาสนา และวัฒนธรรม มาบูรณาการเข้าด้วยกันใหม่เป็นสิ่งใหม่
หรือตัวใหม่ที่ชื่อเหมือนเดิม

ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องกล่าวถึงสภาพปัญหา ความ
สำคัญของการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมให้ชัดเข้าใจ และ
เสนอแนวทางที่จะปรับเปลี่ยนที่ดีกว่าเดิม ที่จะต้องบูรณาการ
มีวิธีการบูรณาการอย่างไร มีอะไรเป็นตัวหลัก ตัวรอง หรือ
สิ่งใดที่เป็นตัวร่วมเหมือนกัน มีสิ่งที่เป็นตัวแยกว่าเป็นเนื้อหา
กระบวนการ โครงสร้าง สิ่งเหล่านี้อยู่ตรงไหน แล้วจับใส่ลงไป
ให้ถูกที่ครบถ้วน เป็นสิ่งใหม่พร้อมที่จะปฏิบัติงานดำเนินการได้

สิ่งที่เกิดจากการบูรณาการการศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรมเข้าด้วยกันแล้ว จะต้องทำให้มนุษย์เป็นคนที่ดำรง ชีวิตอย่างคนที่มีคุณภาพ มีความมุ่งมั่นที่จะมีจิตใจดี เป็นคนที่ ชอบเรียนรู้ มีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม เมื่อมา ถึงจุดนี้แล้วสังคมก็จะเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ ซึ่งกันและกัน เป็นสังคมแห่งสันติสุข หากจะแสดงเป็นภาพใหม่ คือ วงกลมวงเดียว มีสภา ศศวช. อยู่ตรงกลาง แล้วมีโครงสร้าง ด้านการศึกษาเป็นเรื่องของสมอง ศาสนาเป็นเรื่องของจิตใจ วัฒนธรรมเป็นเรื่องของคุณงามความดี การอยู่ร่วมกันด้วยดีใน ความเป็นมนุษย์ จากนั้นก็เขียนอธิบายว่า จะต้องทำอย่างไร มนุษย์ถึงจะไปถึงจุดนั้นได้ กำหนดเป็นแผนระยะยาว ต้อง กำหนดกันตั้งแต่เริ่มแรกต้องการจะให้เป็นอย่างไร จะเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็กำหนดไป จุดนี้เป็นจุดสำคัญเป็นหัวใจ หาก ไม่ชัดไม่สมบูรณ์การดำเนินงานในขั้นตอนต่อไปจะไม่มี ความสัมพันธ์เชื่อมต่อกันให้เป็นผลสำเร็จได้ จึงต้องมีการพิจารณา ทบทวนเนื้อหาสาระให้มีความครอบคลุม สมบูรณ์ที่สุดจึงจะ เป็นกรอบแนวทางการปฏิรูปการศึกษาต่อไป

รองศาสตราจารย์ ดร.เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง

วันจันทร์ที่ 3 พฤษภาคม 2543

ในการเสวนาครั้งนี้เพื่อต้องการจุดประกายให้เกิดประเด็นในการเสวนาในเรื่องการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ผมเป็นอาจารย์มาตลอดสนใจแง่มุมเรื่องการศึกษาอยู่พอสมควร ถึงแม้ว่าท่านเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวไว้ในเรื่องต้นพยายามเน้นที่จะให้วัดเป็นศูนย์กลางทำหน้าที่พัฒนากิจกรรมที่สนองต่อความต้องการและชักจูงศรัทธาของคนรุ่นใหม่แล้วก็ตาม ผมก็ยังคงมีความวิตกกังวลไม่น้อย คือผมเห็นด้วยกับการที่จะนำวัดเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษา และเห็นด้วยกับท่านพระธรรมปิฎกที่กล่าวไว้ว่าการอบรม เผยแผ่หรือสั่งสอนในทางศาสนานั้น ความจริงก็คือภารกิจการจัดการศึกษานั้นเอง งานศาสนาต้องเริ่มจากการเรียนการสอน คือ การเผยแผ่ อบรมหรือสั่งสอน แล้วตามมาด้วยงานอาคารสถานที่และงานบริหารทั่วไป

แต่ปัจจุบันงานศาสนานี้กลับกันหมดเลย ต้องดำเนินการเกี่ยวกับงานอาคารสถานที่ก่อนจึงจะได้พัฒนาศึกษาได้เป็นท่านเจ้าคุณ การที่คนให้ค่านิยม ความสำคัญหรือนำหนักกับสิ่งใดโดย

สะท้อนให้เห็นอะไรได้มากมายว่าเขาคิดอะไรอยู่ ผมถึงบอกว่าเป็นเรื่องที่จะให้วัดเป็นศูนย์การเรียนรู้แต่ไม่รู้ว่าจะทำได้หรือไม่ เป็นเรื่องที่ทำทายเป็นเรื่องที่ผมวิตก เพราะสิ่งที่ท่านเลขาธิการฯ พูดนั้นเป็นสภาพวัดที่กำลังกลับหัวกลับหางกับวัดในปัจจุบัน โดยนำเอาเรื่องของการเรียนการสอนขึ้นมาเป็นลำดับแรกและนำเรื่องของการสร้างวัตถุไปอยู่ในลำดับท้าย

ปัจจุบันนี้เราแยกศาสนาออกจากชีวิต หลายคนมีความรู้สึกที่ไม่ต้องมีศาสนาก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ผมเชื่อว่ามีคนจำนวนไม่น้อยที่คิดอย่างนี้ จากรายการ “ตามหาแก่นธรรม” ที่ผมดำเนินการและจัดทำอยู่ เคยสัมภาษณ์ว่าถ้าเราไม่มีศาสนาจะอยู่ได้หรือไม่ มีคนจำนวนมากยกมือบอกว่าอยู่ได้ ถ้าคนเชื่ออย่างนั้นก็บอกได้ถึง Need หรือความรู้สึกที่มีอยู่ในขณะนั้น ยิ่งไปกว่านั้นพอเห็นว่าศาสนาไม่จำเป็นก็ไม่คิดจะเรียนรู้หรือปฏิบัติ คนที่เห็นว่าศาสนามีความจำเป็นอยู่บ้างก็จะเรียนรู้เรื่องศาสนา โดยที่บางคนจะเรียนรู้แต่ไม่ปฏิบัติ และบางคนปฏิบัติจริงโดยไม่เรียน ซึ่งคนที่เรียนจริง ๆ โดยไม่ปฏิบัตินี้มีมาก พระที่อยู่ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็เรียนกันมากแต่ไม่ปฏิบัติ ส่วนประเภทที่ปฏิบัติแล้วไม่เรียนเพราะคิดว่าปฏิบัติอย่างเดียวก็สามารถเข้าถึงธรรมะได้ ก็นั่งวิปัสสนากรรมฐานไปเรื่อย ๆ แล้วจะสามารถบรรลุธรรมะโดยที่ไม่ต้องเรียน

ในเรื่องนี้ท่านอาจารย์ที่วัดป่าบ้านค้อสามารถให้คำตอบได้ว่าการทำวิปัสสนาหรือทำสมาธิจะสามารถบรรลุธรรมะได้

จริงหรือไม่ ท่านพูดไว้ชัดเจนมากกว่าถ้าไม่เรียนก็ไม่รู้จักพระไตรปิฎก จะไปแบบเพื่อฝัน ซึ่งพระเหล่านี้จะอยู่ในวัดที่ท่านเลขาธิการขต้องการที่จะให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ มียศฐาบรรดาศักดิ์ในทางพุทธศาสนา แต่ก็ไม่ใช้ทั้งหมด พระที่ดีก็มี ผมเจอพระที่อยู่ในป่า ไม่สนใจยศฐาบรรดาศักดิ์

ดังนั้นในการใช้วัดเป็นศูนย์การเรียนรู้จะต้องตกลงกันว่าจะใช้วัดประเภทใดและคนประเภทใด ในขณะที่เดียวกันวัดกับชุมชนจะต้องมีความสัมพันธ์กัน แต่ปัจจุบันนี้วัดได้แยกออกจากชุมชน คนเลื่อมใสวัดจะมาจากที่ไกล ๆ เพราะคนที่อยู่ใกล้วัดขาดความศรัทธาในวัด แล้ววัดกับชุมชนจะสัมพันธ์กันได้อย่างไร ปัจจุบันคนในเมืองจะเข้าวัดเพื่อร่วมพิธีงานศพคือเข้าวัดไปเพื่อปฏิบัติแต่ยังไม่ค่อยเห็นเข้าวัดไปเพื่อเรียนรู้ สำหรับคนในต่างจังหวัดก็เข้าวัดเพื่อที่จะไปกราบขอพรจากพระหรือขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยดลบันดาล ซึ่งผมคิดว่าเจตนารมณ์ของคนเป็นสิ่งที่สำคัญ คนส่วนใหญ่ขาดแรงกระตุ้นในการที่จะเข้าวัดไปเพื่อเรียนรู้หรือปฏิบัติธรรม

ปัจจุบันนี้ผมคิดว่าโรงเรียนดีกว่าวัดในแง่ของการศึกษา ซึ่งยังไม่มีการศึกษาทางวิทยาศาสตร์หรือการสำรวจใด ๆ มารองรับ ผมคิดว่าโรงเรียนให้ประโยชน์มากกว่าวัด เพราะโรงเรียนนั้นอย่างน้อยคนที่เข้าไปก็ต้องเรียนเพื่อให้ได้คะแนนหรือเกรดหรือปริญญา ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ใกล้เคียงกับความรู้เมื่อเปรียบเทียบกับ การไปวัด คนไปวัดเพียงเพื่อทำพิธีกรรมไปวัดเพื่อ Social function

เมื่อพูดถึงองค์กรของคณะสงฆ์หรือมหาเถรสมาคม ก็ยิ่งหนักเข้าไปอีก เพราะมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรอิสระที่ไม่มี secretariat เพราะกรมการศาสนาซึ่งเป็น secretariat ไม่กล้าเข้าไปวุ่นวายกับพระ มหาเถรสมาคมจะทำหน้าที่ 3 อย่างพร้อมกัน คือ เป็นผู้ออกกฎหมายสงฆ์ เป็นฝ่ายปกครองและเป็นตุลาการตัดสินเบ็ดเสร็จ สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าวัดก็ยังมีปัญหาดังนั้นการที่เราจะยึดเยียดให้พระสอนนักเรียน จะกลายเป็นเหมือนการศึกษาประเภทที่สอนในสิ่งที่ไม่สัมพันธ์กับชีวิต ซึ่งหนีห่างจากการปฏิรูปการศึกษาที่เราพูดกันอยู่ในปัจจุบันว่าการศึกษาดูต้องสัมพันธ์กับชีวิตจริง หากพ่อแม่มีความรู้ดีกว่าศาสนาหนีออกจากชีวิตจริง หรือครูผู้สอนไม่มีความสัมพันธ์กับศาสนาแล้วเด็ก ๆ จะทำอย่างไร

ในส่วนขององค์ประกอบของคณะกรรมการสภาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมแห่งชาติ ถ้าจะกระจายอำนาจทางการศึกษา องค์ประกอบของกรรมการสภาฯ ไม่ควรให้มีอำนาจมาก และขนาดไม่ใหญ่มาก อาจมองได้ในแง่มุมต่าง ๆ กันคือ ถ้าไม่ให้มีอำนาจมากก็ต้องให้กรรมการมีจำนวนมาก จะได้ไม่ต้องทำอะไร แต่ถ้าจะกระจายอำนาจจริง ๆ โดยดูแต่เรื่องนโยบายอย่างเดียวนั้น การทำให้จำนวนกระทัดรัดก็น่าจะพอเป็นไปได้

การอภิปรายทั่วไป

ผู้เข้าร่วมประชุม ได้มีข้อคำถาม เรียงถามท่านวิทยากร ดังต่อไปนี้

ในการจัดการศึกษาตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ ซึ่งจะต้องมีการบูรณาการเรื่องของศาสนาและ วัฒนธรรมเข้ามานั้น ในส่วนของศาสนา วัดจะเข้ามามีส่วนร่วม หรือมีบทบาทหน้าที่ตรงนี้ได้อย่างไร

รศ.ดร.เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง ให้ความคิดเห็นว่าจากที่ท่าน เลขาธิการฯ ได้กล่าวนำไว้แต่ต้นถึงเรื่องวัดก็พยายามจับใจ ความได้ว่า การศึกษาในวัดจะให้เป็นการศึกษาในระบบหรือ การศึกษาตามอัธยาศัย หรือว่าเป็นทั้งสองอย่าง ถ้าเป็นทั้งสอง อย่างได้ขอให้เป็นการศึกษาตามอัธยาศัยก่อน เพราะจัดได้ ง่ายกว่า ผมเคยตามแม่ไปวัด ไปอยู่วัดกับแม่ วันพระก็ไปอยู่วัด ตั้งแต่เช้าถึงบ่าย ทำกิจกรรม สวดมนต์และทำวัตรเย็น ซึ่งไม่รู้ ว่าไปอยู่วัดแล้วได้อะไร แต่สิ่งเหล่านี้เป็นวิถีชีวิตที่ผมคิดว่าคือ การศึกษาตามอัธยาศัย ถึงแม้ว่าจะได้รับพุทธปรัชญาไม่ลึกซึ้ง แต่ก็พอได้คิดอะไรบ้าง พอโตขึ้นกลับมาทบทวนดู ก็ได้คิดตรง นั้นนิดตรงนี้หน่อย ถามว่าได้รับรู้เมื่อใดก็ตอบไม่ได้ แต่รู้ว่า ซึมซับเข้าไปเรื่อย ๆ เวลาไปฟังพระสวด บางครั้งก็สวดในใจตาม ถามว่าเคยไปอ่านหนังสือสวดมนต์หรือไม่ ก็ไม่เคย แต่สามารถ สวดมนต์ได้ ซึ่งสิ่งเหล่านั้นไม่สำคัญเท่าใด แต่กำลังชี้ให้เห็นว่า น่าจะซึมซับอะไรได้อีกหลายอย่าง เช่น เรื่องค่านิยม ความดีงาม

คำสั่งสอน ฯลฯ ซึ่งสิ่งนั้นผมเรียกว่าเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย
ดังนั้น สิ่งที่เป็นปัญหาตามมาก็คือ จะทำอย่างไรเพื่อ
พัฒนาคนให้เข้าวัด มีพิธีกรรมบางอย่างที่สามารถจะชักจูงให้
คนเข้าวัดหรือชักจูงให้คนเข้ามาศึกษาในวัดได้ตามธรรมชาติ ซึ่ง
ก่อให้เกิดการให้การศึกษาซึ่งกันและกัน เมื่อเกิดการสัมผัสแล้ว
ก็จะเข้าไปเกี่ยวพันเชื่อมโยงกับระบบการศึกษาที่เราจะเรียนรู้
เพื่อชีวิต และเมื่อถึงเวลาประเมินสิ่งเหล่านี้ก็พอจะประเมินกันได้
นี่คือการศึกษาที่ใช้วัดเป็นศูนย์การเรียนรู้แบบหนึ่ง

สำหรับการศึกษาในระบบนั้น หลายท่านบอกให้นำพระ
ไปหานักเรียน ถ้ากลับกันโดยนำนักเรียนไปหาพระบ้างจะได้
หรือไม่ เพราะนักเรียนไม่เคยไปหาพระหรือไปทำกิจกรรมที่
เกี่ยวกับเรื่องการศึกษาทางศาสนา ทั้งที่โรงเรียนก็อยู่ติดกับวัด
ผมพูดได้เพราะผมก็เรียนในโรงเรียนวัด รั้วโรงเรียนก็ติดกับรั้ววัด
จะเป็นไปได้หรือไม่ที่จะจัดกิจกรรมให้พระเป็น resource person
คือ พระเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ถ้าทำได้เราก็สามารถจะทำ
กิจกรรมให้นักเรียนไปหาพระได้โดยไม่จำเป็นว่าพระจะต้องมา
นั่งบริหารการศึกษา

ต่อจากนั้นทำอย่างไรจึงจะทำให้ผู้ปกครองเข้าวัด ลูกจะ
ได้ไปกับผู้ปกครอง ปัจจุบันผมเองก็ไม่ค่อยได้เข้าวัดเท่าไร
ไม่เหมือนสมัยก่อนตามแม่ไปอยู่วัดทุกวันพระ สิ่งเหล่านั้นคือ
แม่เป็นตัวสื่อที่คอยกระตุ้นให้ลูกได้รู้จักเข้าวัดโดยที่ลูกไม่รู้ตัว
ปัจจุบันเราไม่ได้เป็นตัวกระตุ้นที่ดี ไม่ได้เป็นสื่อที่ดี ซึ่งก็ปดอบ

ใจตัวเองว่าคงไม่จำเป็นเพราะชีวิตเราก็อยู่ได้โดยไม่มีศาสนา แต่ถ้าถามกันจริง ๆ ว่าชีวิตต้องมีศาสนาหรือไม่ ผมก็ยังเห็นความสำคัญของศาสนาอยู่ และมีความรู้สึกผิดที่ยังไม่ได้เป็นตัวสื่อที่ดี เพราะฉะนั้นจะทำอย่างไรให้พ่อแม่เป็นสื่อที่ดีตรงจุดนี้ จะทำอย่างไรให้คนเข้าวัด หรือทำกิจกรรมในวัดให้เหมือนกับศาสนาอื่น ๆ ไม่ใช่เข้าไปถึงวัดก็ถูกเรียไร ซึ่งนับเป็นบรรยากาศที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการไปวัดหรือทำกิจกรรมในวัด

นอกจากนี้อาจจะต้องพิจารณาเรื่องเณรให้มากขึ้น เณรทั้งหลายก็คือผู้เล่าเรียนทั้งสิ้น เป็นการเรียนทั้งในวัดและการศึกษาในระบบ เณรเป็นผู้สืบทอดศาสนาที่สำคัญเพราะสืบทอดมาตั้งแต่เด็ก ปัจจุบันนี้ไม่ค่อยมีคนบวชเณร ยกเว้นทางภาคเหนือที่จะมีการบวชเณรที่เรียกว่า “เณรลูกแก้ว” ปัจจุบันเรานิยมส่งลูกไปอยู่โรงเรียนประจำมากขึ้น แต่ส่งไปอยู่วัดเป็นเณรมีจำนวนน้อยลงไปมาก ดังนั้นจะทำอย่างไรเพื่อฟื้นฟูหรือให้ความสำคัญกับการเรียนของเณร เป็นเรื่องที่ต้องคิดต่อ

ส่วนอีกเรื่องหนึ่งที่ผมเป็นห่วงคือการจัดสัมมนาหรือการอบรมของบุคลากรทางการศึกษามักจะจัดกันที่โรงแรม ไม่อาศัยวัด ในความเป็นจริงแล้วจัดที่วัดเสียค่าใช้จ่ายไม่มากและจะทำให้วัดมีบรรยากาศแห่งการศึกษา มีความสัมพันธ์กับการศึกษา ซึ่งครูอาจารย์ในต่างจังหวัดหรือกรุงเทพฯ ควรจะมีบทบาทในการประสานเชื่อมโยงกิจกรรมทางการศึกษากับวัด ทำให้เกิดการเชื่อมชันการเรียนรู้ไปมาระหว่างวัดกับโรงเรียน นั่นคือ พระ

ก็จะถูกกระตุ้นโดยครูอาจารย์ที่เข้าไปให้บริการในวัด ดังนั้นระบบการบริหารจัดการในวัดจึงต้องมีการปรับปรุง ทำบรรยากาศในวัดให้รื่นรมย์

และอีกประเด็นหนึ่งที่จะขอตั้งเป็นข้อสังเกตคือ ในลักษณะที่พระค่อนข้างจะเผด็จการ เพราะพระมีมาตรฐานแห่งความถูกต้อง ซึ่งธรรมชาติของศาสนาส่วนใหญ่จะมีมาตรฐานแห่งความถูกต้องว่า สิ่งใดถูก สิ่งใดผิด สิ่งใดใช้ได้และสิ่งใดใช้ไม่ได้ ดังนั้นการศึกษาที่เน้นให้เด็กเป็นศูนย์กลาง นั่นคือให้เด็กได้มีโอกาสคิดค้นเอง จะทำกันได้อย่างไร

ในประเด็นนี้ผู้เข้าร่วมเสวนาได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า

- มีความเห็นด้วยกับการที่จะให้วัดเป็นศูนย์รวมการเรียนรู้ แต่ไม่ควรจะให้พระเข้าไปจัดดำเนินการเอง พระควรจะเป็นหน่วยสนับสนุนน่าจะเหมาะสมกว่า เพราะว่าจริง ๆ แล้วพื้นฐานการศึกษาของพระในยุคปัจจุบันจำนวนมากกว่า 80% ไม่มีพื้นฐานความรู้ความสามารถ แต่ต้องการจะจัดการศึกษาเอง เช่น การศึกษาของคณะสงฆ์ พระท่านจะไปนำเอาเกณฑ์มาตรฐานมาตรฐานสากลที่เน้นเรื่องของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่าง ๆ มาเป็นเกณฑ์ในการจัดการศึกษานั้น ไม่ถูกต้อง ท่านควรเน้นเรื่องความสะอาด ความซื่อสัตย์ ความมีระเบียบวินัย ฯลฯ มาเป็นเกณฑ์ในการจัดการศึกษาน่าจะเหมาะสมกว่า และในการจัดการศึกษาหากท่านจัดเองไม่ได้ ก็อาจจะใช้วิธีการรวมกลุ่มขององค์กรต่าง ๆ ให้เข้ามาช่วยดำเนินการจัดให้ โดยท่านเป็น

เพียงผู้สนับสนุน ที่ไม่ต้องการให้พระดำเนินการจัดการศึกษาเองก็เพราะเกรงว่าจะมีเรื่องของการบริหารจัดการหรือเรื่องการเงินเข้ามาเกี่ยวข้อง จึงต้องการให้ท่านอยู่เบื้องหลังมากกว่า ในบางครั้งเราก็ต้องการให้พระท่านเป็นผู้บริสุทธิ แต่ในขณะที่เดียวกันเราก็ต้องการให้ท่านทำอีกอย่างหนึ่งที่ดูจะมีลักษณะสวนทางกัน คือ ให้ท่านทำให้เหมือนชาวบ้าน โดยให้เข้ามาเกี่ยวข้องกับชุมชน เข้ามาช่วยชุมชนในการทอดกฐิน ผ้าป่า หาเงินเข้าวัด ฯลฯ เป็นต้น

- การศึกษาของพระ จากความเห็นที่ว่าในปัจจุบันพระมีความรู้ไม่มากนักนั้น ขณะนี้มีมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งคือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย มีการเปิดหลักสูตรครุศาสตร์จนถึงระดับปริญญาโท ส่วนระดับปริญญาเอกก็กำลังจะเปิดในไม่ช้านี้ ทำให้เกิดความสับสนว่าเมื่อท่านเหล่านี้สำเร็จการศึกษาเป็นครุศาสตร์บัณฑิตแล้ว จะวางท่านไว้ตรงไหน อย่างไร เพราะหากไม่มีนโยบายแนวทางการรองรับ ส่วนมากท่านก็จะสึกแล้วไปอยู่ทางโลกกันหมด

ดังนั้นถ้าจะให้เกิดความเชื่อมโยงตรงส่วนนี้ จะต้องมีการประสานกันระหว่างโรงเรียนกับวัด หรือโรงเรียนกับหน่วยงานอะไรก็ตามที่อยู่ใกล้ ๆ วัด แล้วนิมนต์ให้ท่านเหล่านั้นมาเฝ้าอำนวยความสะดวกให้ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถผลักดันให้วัดกับสถาบันการศึกษาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และเชื่อว่าพัฒนาการของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งนี้มีแนวโน้มที่จะ

ผลิตบัณฑิตซึ่งเป็นพระในสายการศึกษามากขึ้น และอาจจะต้องแปรสภาพโรงเรียนเป็นโรงเรียนของวัดที่มีพระเป็นครูสอน แต่ก็จะมีปัญหาตามมาว่าครูที่เหลืออยู่จะไปอยู่ที่ไหน ซึ่งก็ต้องทำการวิเคราะห์กันต่อไป

- ในแนวทางของศาสนาพุทธลัทธิปัจจุบันมีตัวอย่างคือ “บ้านเณรแสงธรรม” ซึ่งพบว่ายังเป็นปัญหา คือทุกวัดจะมีโรงเรียนและในโรงเรียนส่วนใหญ่จะมีพวกซิสเตอร์ที่เรียนด้านการศึกษาระดับสูง ทำหน้าที่บริหารการศึกษา มีคุณพ่อเจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการ แต่เนื่องจากคุณพ่อที่ “บ้านเณรแสงธรรม” ไม่มีความรู้ด้านบริหารการศึกษา จึงเกิดความขัดแย้งกันระหว่างซิสเตอร์กับคุณพ่อ ดังนั้นจึงได้มีการเสนอให้ “บ้านเณรแสงธรรม” เชิญผู้ที่มีความรู้ทางด้านบริหารการศึกษามาบรรยายให้ฟังเพื่อจะได้มีความรู้ ในทางศาสนจักรเมื่อจบการศึกษาที่ “บ้านเณรแสงธรรม” จะได้รับ 2 ปริญญา คือ ปริญญาตรีด้านเทวศาสตร์และปรัชญา เรียนเป็นเวลา 7 ปี ได้รับ 2 ปริญญา เมื่อออกมาบริหารโรงเรียนก็สามารถไปศึกษาต่อในระดับปริญญาโทด้านบริหารการศึกษาได้ ทำให้การทำงานระหว่างซิสเตอร์กับพระสงฆ์เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งตอนนี้ก็ไม่มีปัญหาเหมือนแต่ก่อน

ดังนั้นในการให้ผู้ที่ทำหน้าที่ทางศาสนาบริหารโรงเรียนหรือจัดการศึกษา จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้จัดการศึกษาจะต้องมีความรู้ทางด้านบริหารการศึกษา และกฎของศาสนา

คาทอลิกนั้นต้องการให้นักบวชเรียนสูง ๆ เพื่อจะได้รับผิดชอบงานด้านบริหารการศึกษาหรือบริหารโรงเรียน และคุณพ่อซึ่งเป็นพระสงฆ์และผู้จัดการก็ต้องมีความรู้ด้วยเช่นเดียวกัน

สำหรับพระพุทธรักษาถ้าจะมีโรงเรียนในวัดก็เห็นชอบด้วย แต่ถ้าผู้จัดการศึกษายังไม่มีความรู้ด้านการศึกษาหรือบริหารการศึกษาก็ควรจะอยู่เบื้องหลัง ให้ฆราวาสเป็นผู้บริหารงานแทน

รศ.ดร. เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง ได้เสริมขยายความให้ชัดเจนว่า

ศาสนาพุทธแตกต่างจากศาสนาอื่น คือ ทำภารกิจเกี่ยวกับเรื่องของความรู้ที่อยู่ในอันดับท้าย ๆ ซึ่งถ้าได้ศึกษาศาสนาอิสลามอย่างลึกซึ้งจะเห็นได้ชัดว่าเป็นศาสนาที่ยังมีทุกสิ่งทุกอย่างครบหมด โดยจัดทำเป็นวิถีชีวิตและมีเรื่องการศึกษาที่ครบถ้วน เช่น ขณะนี้มีโรงเรียนที่สามารถบูรณาการได้ดีที่สุด คือ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ) เป็นโรงเรียนที่มีภาพที่เราอยากเห็นครบทั้งหมด อันดับรองลงมาเป็นศาสนาคริสต์ ส่วนศาสนาพุทธนั้นยังอยู่ห่างไกล เพราะฉะนั้นเข้าใจว่าเมื่อศาสนาเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น คงจะไม่ใช้ปัญหาว่าเป็นศาสนาใด แต่ขึ้นอยู่กับสิ่งที่เราต้องการทำมากกว่า

ความรู้ของพระสามารถแบ่งออกเป็น 2 เรื่อง เรื่องที่หนึ่งคือ ความรู้ทั่วไป พระส่วนใหญ่มีความรู้ทั่วไป เรื่องที่สองคือ ความรู้ด้านพุทธธรรม มีพระจำนวนหนึ่งที่มีความรู้เรื่องพุทธธรรมค่อนข้างดี และอีกสายหนึ่งที่เราเรียกกันว่าพระสายป่า พระสายป่าโดยส่วนใหญ่แล้วมีพื้นฐานการศึกษาจบแค่ ป.4

เท่านั้น แต่ท่านศึกษาธรรมะส่วนหนึ่งในเรื่องวิธีทำสมาธิ จากนั้นท่านก็มาฝึกฝนด้วยตนเอง ฝึกจนกระทั่งเกิดความรู้ เวลาที่เราไปเรียนกับท่าน ท่านก็จะแนะนำเราได้ที่ทันที มีปัญหาเราถามท่านได้หมด สรุปได้ว่านั่นคือความรู้ที่สามารถเรียนรู้ได้เอง

สรุปประเด็นนี้ก็คือ ประการที่หนึ่ง พระที่มีความรู้ทางพุทธศาสนาที่ลึกซึ้งยังมีอยู่และมีเป็นจำนวนมาก โดยจะอยู่แถบภาคอีสานเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาเป็นภาคเหนือ ส่วนภาคกลาง ภาคใต้และกรุงเทพฯ ๗ มีจำนวนเล็กน้อย เพราะฉะนั้นถ้าเราจับแนวทางให้ถูก ต่อบทบาทของวัดจะทำหน้าที่ได้ครบทั้ง 3 เรื่อง เช่น ถ้าดำเนินการจัดทำแบบตามอัธยาศัย หากมีคนเดือดร้อนเกี่ยวกับปัญหาชีวิตเข้ามา พระก็จะทำหน้าที่อธิบายเรื่องชีวิตให้ฟังโดยไม่ต้องเปิดหลักสูตร อธิบายจนกระทั่งคนนั้นสามารถกลับบ้านไปได้ อันนี้ก็ถือว่าเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งปัจจุบันมีทำแบบนี้กันมาก

ในส่วนของการฝึกเรื่องสมาธิหรือวิปัสสนาก็ถือว่าเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย และถ้าต่อไปจะทำให้เป็นการศึกษาตามอัธยาศัยมากขึ้น เราก็ต้องพัฒนาให้เป็นการศึกษานอกระบบมากขึ้น หมายความว่าต้องเข้าไปนั่งเรียนอยู่ด้วย และคิดต่อไปว่าจะทำการศึกษาในระบบให้เป็น 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่หนึ่งวิชาที่ว่าด้วยเรื่องของศีลธรรมและจริยธรรม โดยให้พระเข้ามามีบทบาทในการสอน ซึ่งจะสอนที่โรงเรียนก็ได้ หรือสอนที่วัดก็ได้ พอสอนเสร็จเรียบร้อยตามหลักสูตรและเนื้อหา ก็จะเข้ามาสู่จุด

นี้และหากไปสอนในวัดด้วยจะได้บรรยากาศที่หลากหลายมากขึ้น

โดยสรุปเข้าใจว่า พระที่ดีมีความรู้ในทางธรรมวินัยยังมีอยู่ แต่เนื่องจากเรื่องนี้ตกผลึกมานาน ถ้ามองว่าจะทำอย่างไร ใน ยุทธศาสตร์ที่เราศึกษาอยู่ เข้าใจว่าเริ่มต้นในเชิงมาตรฐานก่อนว่า พระที่สอนดี ๆ ควรจะสอนอย่างไร

ประการที่สอง พระที่สอนแบบตามอัธยาศัย ต้องตั้ง มาตรฐานขึ้นมาก่อน ท่านใดมีลักษณะตรงตามมาตรฐานที่ตั้ง ไว้ก็เลือกมา แล้วยกย่องว่าที่ท่านทำอย่างนั้นถูกต้องแล้ว จาก นั้นมาช่วยกันดูวิธีอื่น โดยให้คนไปสอนพระเพื่อให้เป็นนักสอน วิปัสสนาอย่างลึกซึ้ง ซึ่งอาจจะทำได้ยากเพราะมีแต่ทฤษฎีไม่มี ปฏิบัติ ส่วนพระที่มีทั้งทฤษฎีและปฏิบัติและความรู้สูงมากทั้ง ด้านปริยัติและปฏิบัติก็คือ “หลวงตามหาบัว” ท่านเขียน หนังสือเก่งมาก สมัยหนึ่งหลวงตามหาบัวเขียนบทความลงใน หนังสือสตรีสาร เรื่องวิธีทำสมาธิ โดยเขียนแบบมองเห็นภาพ เพราะท่านเขียนแบบเล่าเรื่อง มีการแทรกประวัติพระสายปฏิบัติ เช่น พระอาจารย์มั่น พระอาจารย์ฝั้น ฯลฯ หลวงตามหาบัว เป็นผู้ศึกษาพระธรรมและฝึกฝนด้วยตนเองด้วย

ดังนั้นในการฝึกอบรมธรรมะนี้จะต้องคัดเลือกมาก่อนว่า จะเป็นพระท่านองค์ไหน แล้วให้ท่านเปิดศูนย์การเรียนขึ้น หากเราใช้วิธีนี้สิ่งต่าง ๆ ที่ไม่เคยมีก็จะเกิดขึ้นในช่วงเวลาไม่ถึง 3-4 ปี หลังจากนั้นก็นำพระออกไปเผยแผ่ อบรม สั่งสอน โดยพระสายปริยัติก็คัดเลือกพระที่จบจากมหาจุฬาลงกรณฯ หรือ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปัจจุบันกรมการศาสนาเริ่มรับนโยบายใหม่ในการคัดเลือกวัดพัฒนาตัวอย่าง จากเดิมที่เคยเน้นแต่เรื่องของวัดถูกกลับมาเน้นในเรื่องของการอบรมสั่งสอน

ดังนั้นถ้าจะสร้างวัดที่เป็นอุดมการณ์ของเรา โดยในปีแรกสร้างให้ได้สัก 20 วัดก่อน ซึ่งอาจจะเป็นวัดที่มีอยู่เดิมเพียงแต่พัฒนาให้ตรงตามอุดมการณ์ และอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเคยทำแล้วได้ผลสำเร็จเหมือนกัน คือ มูลนิธิของอาจารย์สमानและคุณหญิงเบญจมา แสงมณี ซึ่งได้คัดเลือกพระมาที่สอนในแนวนี้ทั้งหมด การดำเนินการจะจัดระบบของพระเหล่านี้ซึ่งมีกระจายอยู่เกือบทั่วประเทศ จากนั้นให้ท่านเป็นศูนย์กลางเพื่อขยายผลต่อไป ซึ่งเข้าใจว่าตรงนี้จะเริ่มกระจายหรือขยายไปแล้ว และถ้าเราให้การสนับสนุนก็จะไปได้ดี อาจจะมีปัญหาอยู่บ้างก็เป็นเรื่องของการบริหารจัดการ ซึ่งอาจจะขอรับรองทางโรงเรียนให้เข้าไปช่วยเหลือและดูแลในเรื่องหลักสูตรหรือค่าใช้จ่าย

ส่วนในเรื่องการสอนยังต้องให้พระเป็นผู้สอนหมายความว่าพระท่านจะมาสอนในเรื่องที่ถูกต้อง ไม่สอนในเรื่องที่เกี่ยวกับอติฤทธิหรือปาฏิหาริย์ โดยอาจจะสอนฝึกสมาธิอย่างง่าย

ถ้าหากเคยไปวัดป่าทางอีสานจะเรียนรู้ได้จากพิธีเผาศพ เมรุที่วัดป่าจะอยู่ตรงทางเข้าไม่อยู่ด้านหลังเหมือนเมรุทั่วไป ถามว่าทำไมจึงนำมาไว้ตรงทางเข้า ก็เพราะว่าเวลาที่เผาศพ คนที่มาร่วมงานจะได้ฝึกทำสมาธิเพื่อเรียนรู้เรื่องของชีวิต สามารถใช้ร่างกายของมนุษย์เป็นอุปกรณ์การสอนได้เป็นอย่างดี ซึ่งถือว่าการเรียนตามอัธยาศัย

ดังนั้นโดยความเห็นของผม ศาสนากับชีวิตยังเป็นเรื่องเดียวกัน ซึ่งเปรียบเทียบได้กับพวกโยคีที่บำเพ็ญเพียรกันมาเมื่อหลายพันปีที่แล้ว โยคีจะศึกษากันในระดับหนึ่งซึ่งไม่หลุดพ้นออกไป แต่ตอนที่พระพุทธเจ้าศึกษา ท่านก็ไปโรงเรียนเหมือนเรา ไปเรียนตามสำนักฤๅษีต่าง ๆ ซึ่งในท้ายที่สุดแล้วก็คือการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยยี่ดร่างกายเป็นหลักแล้วฝึกทดลองไป เพราะฉะนั้นตรงนี้เข้าใจว่ารูปแบบเดิมหายไปช่วงหนึ่ง ถ้าเรามาช่วยกันทำตรงนี้ให้ดีขึ้นโดยสามารถอธิบายภาพที่ถูกต้องสมบูรณ์และชัดเจนได้ คิดว่าจะมีคนดี ๆ ที่เป็นแนวร่วมมาช่วยเรา ถ้าเราช่วยกันตรงนี้ โอกาสที่จะนำพุทธศาสนากับมาสู่ชีวิตคนก็เป็นไปได้

ดร.เจ็อจันท์ จงสถิตอยู่

วันพฤหัสบดีที่ 4 พฤษภาคม 2543

ในการเสวนาครั้งนี้ต้องการให้เป็นการปรึกษาหารือมากกว่าที่จะเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ เพราะถ้าเป็นการวิจารณ์จะยากตรงที่มีหลายจุดไม่มีการสนทนาให้เข้าใจกันมาก่อน อาจจะทำให้เกิดปัญหาได้

เอกสารประกอบการจัดตั้งสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ ไม่ว่าจะจัดทำในรูปแบบใดก็ตาม ไม่สำคัญเท่ากับเจตนารมณ์ของผู้เขียนว่าต้องการให้เอกสารนี้มีจุดมุ่งหมายอะไร เมื่อได้รับเอกสารก็คิดว่าเป็นเอกสารสำหรับการจัดตั้งสภาการศึกษาฯ แต่พอได้อ่านเนื้อหาสาระก็พบว่ามีการผสมผสานกันมากมายหลายเรื่อง จนหาคำตอบไม่ได้ แต่ในท้ายที่สุดก็คงจะเป็นการจัดตั้งสภาการศึกษาฯ

จากความพยายามที่จะใส่เนื้อหาเข้าไปให้มาก จนทำให้จุดประสงค์ของเอกสารไม่เป็นแบบ single objective ทำให้การอ่านเอกสารยาก การเขียนเอกสารวิชาการในลักษณะนี้ ผู้เขียนควรเขียนให้มีลักษณะที่เป็นกลาง โดยนำข้อเท็จจริงต่าง ๆ มาป้อนให้กับคนอ่านมากกว่าที่จะเขียนแล้วรู้สึกผูกพัน

ว่าเราต้องไปทำงานตรงนั้น ผู้เขียนจะต้องมีการวางกรอบการดำเนินงานของสภาการศึกษาในรูปแบบของกระทรวงใหม่ว่าจะเป็นอย่างไร หากเขียนแล้วทำให้เห็นว่าเมื่อมีสภาการศึกษาเกิดขึ้นแล้ว ตัวสภาการศึกษา สามารถ function ได้ดี ณ จุดใดและการเชื่อมประสานขององค์กรใดสามารถที่จะเป็นจุดเสริมที่ดีได้ ตรงนั้นน่าจะเป็นเอกสารที่มีคุณค่า ซึ่งคณะกรรมการบริหารสำนักงานปฏิรูปการศึกษาคงจะนำไปใช้ประโยชน์ได้มาก

ตัวอย่างการผูกพัน คือหน้า 1 ของเอกสาร ในย่อหน้าสุดท้ายข้อความ “ในฐานะที่สภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ จะมีโอกาสได้รับภาระที่สำคัญและยิ่งใหญ่ของประเทศครั้งนี้...” จะเห็นได้ว่าเป็นการเขียนโดยนำตัวองค์กรสภาการศึกษา เข้าไปใส่ไว้ ควรเขียนให้เป็นกลาง ๆ ว่าเป็นภารกิจที่ใครจะมาทำก็ได้ เพราะเป็นงานที่ดี เป็นภารกิจที่สำคัญและดำเนินตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เหมือนกับตัวดิฉันเองในเวลานี้ที่ไปทำงานให้สำนักงานปฏิรูปการศึกษา การดำเนินงานปฏิรูปการศึกษาก็ต้องทำตัวให้เป็นกลาง ไม่ยึดติดอยู่กับสิ่งหนึ่งสิ่งใด แต่มองว่าในการปฏิรูปการศึกษาองค์กรที่จะไปสู่ตรงจุดนั้น จะต้อง function ได้อย่างมีประสิทธิภาพจึงจะสามารถนำการปฏิรูปการศึกษาไปสู่การปฏิบัติได้ดีที่สุด

จากการอ่านเอกสารในบทแรก ๆ รู้สึกอ่านยาก ถึงแม้ว่าจะคลุกคลีอยู่ในตัวระบบการศึกษา และสนใจเรื่องศาสนา

กับวัฒนธรรมอยู่บ้างพอควร ก็ยังมีความรู้สึกที่ว่าบทแรกนี้อ่านยากมาก ตั้งแต่หน้า 2 ได้พยายามนำเอาสาระของพระราชบัญญัติการศึกษาเข้ามาอธิบายความหมายหรือความมุ่งหมายของการศึกษาซึ่งปรากฏว่ายังมีความสับสนอยู่ระหว่างจุดมุ่งหมาย ปณิธานและวิสัยทัศน์ ยกตัวอย่างเช่น นำเอาคำว่า “ปณิธาน” ไปใส่ต่อท้ายความหมายของการศึกษา ซึ่งเป็นความหมายที่ค่อนข้างจะมีความเป็นสากลอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นที่จะต้องนำเอาคำว่า “ปณิธาน” มาใส่ไว้อีก เพราะอาจจะทำให้เกิดความสับสนระหว่างเป้าหมายกับความหมายของการศึกษา นอกจากนี้แล้วในบทนี้ยังมีการใช้คำศัพท์ที่เข้าใจยาก ซึ่งอ่านแล้วต้องแปลไทยเป็นไทย เป็นการใช้ศัพท์ที่หรูหราเกินความจำเป็น ควรใช้คำที่ทำให้คนอ่านอ่านแล้วรู้สึกเข้าใจและสื่อความคิดเห็นได้ตรงกัน

ในบทต่อมาของเอกสารเขียนให้เห็นว่าการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีส่วนสัมพันธ์กันอย่างไร เป้าหมายน่าจะอยู่ตรงนั้น และจากเป้าหมายตรงนั้นสื่อให้เห็นความสำคัญของการที่สภาการศึกษาฯ จะมาทำหน้าที่ตรงนี้ คิดว่าวัตถุประสงค์ควรจะชัดเจนขึ้น ในส่วนของศาสนาควรพูดถึงศาสนาในลักษณะที่เป็นสัจธรรมหรือคำสอนที่มีจุดมุ่งหมายและมีส่วนสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของมนุษย์ นั่นคือพูดถึงภาพรวมของศาสนาก่อนแล้วจึงค่อยมาลงในแต่ละศาสนา คือ ศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลามและซิกข์ ในความเข้าใจของดิฉันคิดว่า สังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงสูง

หรือที่เรียกว่าโลกาภิวัตน์นั้น การอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนา ไม่น่าจะถือเป็นปัญหาแล้ว เพราะแก่นสาระหรือตัวสัจธรรมของทุกศาสนาสอนให้คนเป็นคนดี ตรงนั้นน่าจะเป็นหัวใจสำคัญของการที่เราจะพูดถึงการบูรณาการการศึกษา กับ ศาสนา และ วัฒนธรรม ส่วนประเด็นความเชื่อมโยงของศาสนากับ วัฒนธรรมนั้นในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก ศาสนา เป็นปัจจัยสำคัญที่สร้าง core value หรือค่านิยมหลักของ สังคมและชุมชน ซึ่ง Value ที่ปรากฏออกมาเป็นส่วนหนึ่งของ วัฒนธรรมที่จะมาช่วยสร้างวัฒนธรรมของชุมชนเหล่านั้นขึ้นมา แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนไป มีอิทธิพลภายนอกเข้ามา มาก ไม่ใช่ ศาสนาเพียงอย่างเดียวที่สร้างค่านิยมของสังคม จะมีหลาย ปัจจัยที่มาช่วยสร้างค่านิยม (Value) ของสังคมใหม่ อย่างไรก็ตาม ศาสนาก็ยังเป็นส่วนสำคัญในการที่จะสร้าง core value ให้เป็น สังคมที่จะทำให้คนเป็นคนที่มีความดีงาม ในบทนี้อ่าน แล้วไม่ค่อยเข้าใจก็คือ บางครั้งพูดว่า 3 สิ่งนี้บูรณาการเข้าหากัน มีอิทธิพลซึ่งกันและกัน แต่บางตอนพูดแล้วเสมือนแยกจากกัน อย่างไรก็ตาม ในการบูรณาการทั้งหมดต้องคำนึงถึงส่วนอื่นที่ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่เราค่อนข้างจะละเลยไป ตรงนี้ คิดว่าในการกำหนดบทบาทของสภาการศึกษา ถ้าเรายังยึดติด อยู่กับ wording ของคำว่าการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม แล้วพยายามบอกว่าทั้ง 3 อย่างนี้สัมพันธ์กัน โดยที่ไม่ได้ดูถึง ปัจจัยอื่นด้วยนั้น คิดว่าไม่ถูกต้อง ต้องมีการพูดถึงบทบาทของ

สหวิทยาการศึกษาศาสตร์ และวัฒนธรรมในอนาคตว่าถ้าจะทำแผนการศึกษา ศาสตร์ และวัฒนธรรมจะต้องวางแผนตรงนั้นให้ดีที่สุด

ในประเด็นของการศึกษา จากเอกสารพยายามเชื่อมโยงให้เห็นว่าการศึกษาคือการเรียนรู้ เน้นว่าทั้งสองคำมีความหมายเดียวกัน แต่บางตอนพูดถึงการศึกษาในฐานะที่เป็นตัวระบบ ดังนั้นในเวลาให้ความหมายก็ต้องทำให้ชัดเจน ถ้ามองการศึกษาอย่างเป็นตัวระบบ เป็น education system ซึ่งเทียบได้ว่าเป็น subsystem ของสังคม ขณะเดียวกันก็มี subsystem ของศาสตร์ และ subsystem ทางวัฒนธรรม ซึ่งทั้งสามส่วนนี้มีอิทธิพลซึ่งกันและกัน ในสมัยก่อน education system เป็นระบบที่เราสร้างขึ้นมา แล้วเกิดการแปลกแยกไปจากวิถีชีวิต แต่ในปัจจุบันนี้เราพยายามทำให้ subsystem ของการศึกษา กับ subsystem ทางศาสตร์และวัฒนธรรม ช่วยเอื้อประโยชน์และเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน แต่ถ้ามองการศึกษาในอีกลักษณะหนึ่ง คือมองในฐานะที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ ตรงนี้จะไม่ใช่อducation system แล้ว แต่จะเป็นการศึกษาในความหมายที่เป็น learning process ถ้าใช้ความหมายของการศึกษาคือกระบวนการเรียนรู้ ย่อมทำได้ เพราะว่าใน subsystem ใด ๆ ก็สามารถเกิดกระบวนการเรียนรู้ได้ จึงต้องคำนึงว่าจะใช้ในความหมายใดเพื่อสื่อเรื่องใด

การที่เราพยายามบูรณาการการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมให้เป็นหนึ่งเดียวกันนี้ บางครั้งก็ไม่สามารถจะบูรณาการได้ทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้ามองศาสนาในฐานะที่เป็น subsystem ตัวหนึ่ง โดยทั่วไปแล้วการเรียนรู้ด้านศาสนาจะเรียนรู้ได้ในระดับหนึ่ง แต่ถ้าจะเรียนรู้ให้ลึกซึ้งเข้าไปจนถึงขั้น enlightened หรือ insight ในทางศาสนาจนถึงขั้นปรมาตนั้น การศึกษาโดยภาพรวมธรรมดาคงทำไม่ได้ เพราะฉะนั้นเราคงไม่สามารถหลอหลอมการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมให้รวมเป็นเนื้อเดียวกันได้ทั้งหมด แต่สิ่งหนึ่งที่คิดว่าน่าจะเป็นประโยชน์ก็คือ การนำเอาแก่นธรรมหรือสัจธรรมของศาสนาเข้ามาบูรณาการกับกระบวนการเรียนการสอนเพื่อช่วยพัฒนาคนให้เกิดคุณภาพและเกิดคุณธรรม ซึ่งจะเห็นได้ว่าพระสงฆ์ที่เราเคารพบูชา บางท่านก็ไม่ได้เรียนในระบบโรงเรียนสูง แต่ท่านนับถือศาสนาและใช้กระบวนการเรียนรู้ทางศาสนาทำให้มี wisdom เกิดขึ้นได้ นั่นคือกระบวนการเรียนรู้ และพัฒนาทางศาสนาของท่าน

ในเรื่องของภาษา บางตอนในเอกสารใช้ภาษาที่ค่อนข้าง absolute มากไป หรือการเล่นคำ ซึ่งตรงนี้คิดว่าต้องระวัง โดยเฉพาะเรื่องศาสนาซึ่งเป็นเรื่องที่ค่อนข้าง sensitive และมีบางตอนที่ใช้ภาษาในเชิงตรรกะมากแต่ยังไม่ถูกต้อง เช่น เพราะฉะนั้น จึงเป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น... จึงเป็นอย่างนั้น ตัวอย่างเช่น “คำสอนในพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาของคนส่วนใหญ่ใน

ประเทศไทยนั้น เป็นคำสอนที่ว่าด้วยการพัฒนามนุษย์ทั้ง 5 โดยตรง พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาแห่งการศึกษา ที่นำเอา การศึกษาเข้ามาเป็นสาระสำคัญ” และในช่วงหลังได้สรุปว่า ศาสนาอิสลามมีความผูกพันกับวิถีชีวิตของเขา (ชาวมุสลิม) ก็ เพราะถือว่าเป็นศาสนาแห่งชีวิต ดิฉันเข้าใจว่าศาสนาพุทธของเราเป็นศาสนาแห่งชีวิต แต่ไม่ใช่เป็นศาสนาแห่งการศึกษาที่นำเอาการศึกษาเข้ามาเป็นสาระสำคัญ

นอกจากนี้แล้ว ในเรื่องศาสนาต้องพยายามมองว่า นอกจากศาสนาพุทธแล้วเรายังมีศาสนาอื่นในสังคมไทยด้วย จึงขอให้ระมัดระวังเรื่องการใช้ภาษา และถ้ามองย้อนไปที่ศาสนาคริสต์ จะไม่เป็นศาสนาแห่งการศึกษาหรือ เพราะก็มีการออกไปเผยแพร่ศาสนาด้วยการสอนหนังสือ แต่ลักษณะของการเผยแพร่ต่างกัน จุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาต้องการสอนให้คนหลุดพ้น จากกิเลส คนที่จะเรียนรู้และปฏิบัติธรรมให้ก้าวล่วงความ หลุดพ้นจากกิเลสหายาบ ๆ ไปจนถึงขั้นการไม่ยึดตัวตนเป็น ระดับขั้นสูงสุด สิ่งนี้คือคุณค่าของศาสนาพุทธ อย่างนี้ว่าใน ศาสนาพุทธไม่มีกระบวนการเรียนรู้ แต่เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นการเรียนรู้ที่มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญถึงขั้นความเข้าใจในทุกข์ ความไม่เที่ยง ความไม่ยึดตัวตนดังกล่าว แต่เป็นการเรียนรู้ที่ เน้นการปฏิบัติ ดังนั้น ในการเขียนเกี่ยวกับศาสนา ควรเขียนถึง จุดมุ่งหมายของศาสนาหรือสาระสำคัญของแต่ละศาสนา แล้ว จึงเชื่อมโยงให้เห็นว่าศาสนาช่วยสร้าง core value ของสังคม

ได้อย่างไร และมีส่วนสัมพันธ์กับวัฒนธรรมได้อย่างไร ซึ่งไม่ว่าสังคมไหนก็จะเป็นอย่างนั้น และจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เปลี่ยนไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ ไม่ใช่เฉพาะศาสนาเท่านั้นที่สร้างค่านิยม หรือวัฒนธรรมในสังคมใหม่ ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่สามารถสร้างค่านิยมใหม่ๆ และวัฒนธรรมเหล่านั้น แต่เนื่องจากเราเห็นว่าโดยตัวศาสนาแล้ว แก่นธรรมของทุกศาสนาดีทุกศาสนา

เพราะฉะนั้นถ้าจะจัดการศึกษา น่าจะทำได้โดยนำเอาสิ่งที่ดีของศาสนามาบูรณาการเข้าในกระบวนการศึกษาหรือในระบบการศึกษา (education system) ของเราให้ได้ จากนั้นถ้าต้องการเน้นศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นศาสนาที่คนไทยส่วนใหญ่นับถือก็ให้เน้นลงไปว่า จะนำสาระของศาสนาพุทธมาเป็นหลักในการพัฒนาค่านิยมที่ดีงามให้สังคมไทย โดยผ่านกระบวนการศึกษา การเรียนรู้ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกโรงเรียน ได้อย่างไร ซึ่งตรงนี้อาจเห็นว่า ควรเป็นการบูรณาการเข้าไปในหลักสูตรต่าง ๆ ในกิจกรรมการเรียนการสอนทุกวิชา มากกว่าการแยกวิชาพระพุทธศาสนา ออกมาเป็นวิชาเดี่ยวโดด ๆ และต้องเน้นการฝึกปฏิบัติจริง จึงจะเป็นการพัฒนาคนให้เรียนรู้ให้ได้องค์ความรู้ที่ควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณธรรม

นอกจากนี้แล้ว ต้องการเห็นว่าหน่วยงานที่รับผิดชอบที่จัดตั้งขึ้นใหม่ คือ สภาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มีนโยบายที่จะส่งเสริมการนำแก่นธรรมศาสนาพุทธ มาเป็นฐาน

หลักในการพัฒนาค่านิยมของสังคมไทย เพื่อมิให้สังคมไทย มุ่งเน้นหรือพุ่งเพ้อกับค่านิยมบริโภคที่ติดมากับกระแสโลกาภิวัตน์ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน หรือการศึกษา ตามอัธยาศัยของประชากรไทยส่วนใหญ่ด้วย

การอภิปรายทั่วไป

ผู้เข้าร่วมประชุม ได้มีข้อคำถามเรียนถามท่านวิทยากร ดังนี้
ประเด็นที่ 1

จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ กำหนดให้ 4 องค์กรหลักอันได้แก่ สภาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมแห่งชาติ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการอุดมศึกษา และคณะกรรมการการศาสนาและวัฒนธรรม มีหน้าที่ในการพิจารณาเสนอนโยบายนั้น ในส่วนของสภาการศึกษาฯ และ 3 องค์กร จะมีบทบาทในเรื่องของนโยบายอยู่ในระดับไหน อย่างไร

ดร.เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ ได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นนี้กล่าวคือ

การแสดงเหตุและผลในเอกสารไม่ควรจะเป็นเหตุผลของการจัดตั้งสภาการศึกษาฯ ควรจะเป็นเหตุและผลที่ทำให้เห็นความสำคัญและความสัมพันธ์ของการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อที่จะนำไปสู่การอธิบายในเรื่องของภารกิจและบทบาทเมื่อมีสภาการศึกษาฯ เกิดขึ้นแล้ว ต้อง function

ความสำคัญตรงนั้นให้ออกมาเป็นนโยบาย และแผนให้ได้ เมื่อมีนโยบายและแผนแล้ว การนำนโยบายและแผนตรงนั้นไปปฏิบัติก็คือ การทำให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม โดยอาศัยศาสนา วัฒนธรรมและกระบวนการศึกษาที่เป็นทั้งความรู้สากลและความรู้อื่นๆ เพื่อนำไปสู่มาตรฐานการศึกษาและสิ่งอื่น ๆ ตามที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้คิดตรงกัน ชัดแย้งแต่เพียงว่าเอกสารจากบทที่ 1- บทที่ 3 เขียนในเชิงปรัชญามากไป และเขียนแล้วไม่สื่อตรงไปถึงหน้าที่ของสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติเท่าที่ควร จึงขาดความเชื่อมโยงของ บทต่อบท ประการที่ 2 ในเอกสารจะกล่าวถึงเฉพาะสิ่งที่มีอยู่ใน พ.ร.บ.เท่านั้น จะไม่กล่าวถึงสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ปรากฏใน พ.ร.บ.แต่มีความเกี่ยวข้องกัน เช่น ระบบเศรษฐกิจ แรงงาน ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญที่เอกสารฉบับนี้ละเลยไป เพราะถ้าพูดถึงว่ามีสภาการศึกษา ฯ เกิดขึ้นมาแล้ว สภาการศึกษาฯ จะต้องทำหน้าที่ 6 ประการ คือ นโยบาย แผน ทรัพยากร ประเมินผล มาตรฐาน และกฎหมาย ซึ่งบทบาทหน้าที่ดังกล่าวโดยเฉพาะ เรื่องของนโยบายและแผนนั้นจำเป็นจะต้องรู้เรื่องระบบเศรษฐกิจของประเทศ เพราะเรามักพูดเสมอว่าการศึกษาเป็น ปัจจัยที่ทำให้เศรษฐกิจยั่งยืน

นอกจากนี้แล้ว การเขียนภารกิจและความสัมพันธ์ของ ภารกิจดังกล่าว (เอกสารหน้า 44) ควรได้มีการอภิปรายกันว่า การนำเสนอในรูปแบบนี้เหมาะสมหรือไม่ อย่างไร และถ้าจะ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ในรูปแบบนี้แล้ว ภารกิจใดควรมา

ลำดับก่อนหลังหรือภารกิจใดที่อาจจะทำแบบคู่ขนานกันไปได้ และภารกิจทั้ง 6 ประการนี้ มีบางท่านใช้คำว่ากระบวนการ (process) ซึ่งจริง ๆ แล้วเป็นภารกิจ (mission) หรือเป็นบทบาทหน้าที่ (function) ซึ่งในแต่ละ function จะมีกระบวนการเกิดขึ้น ได้แก่ กระบวนการของภารกิจด้านนโยบาย กระบวนการของภารกิจด้านแผน ฯลฯ ซึ่งตรงนี้เวลาอธิบาย ต้องจับความให้ดีกว่า จะต้องเป็นภารกิจก่อนแล้วจึงจะมีกระบวนการเกิดขึ้นในแต่ละภารกิจนั้น และในภารกิจต่าง ๆ นั้น มีบางภารกิจที่จะต้องพิจารณาว่าสภาการศึกษา ควรทำหรือไม่ควรทำด้วย เช่น การประเมินผลในโรงเรียน ควรเป็นหน้าที่ของสำนักงานประเมินผล ไม่ใช่หน้าที่ของสภาการศึกษา เพราะอ่านจากเอกสารแล้วทำให้เข้าใจไปว่าเป็นหน้าที่ของสภาการศึกษา นอกจากนี้สิ่งหนึ่งที่ต้องพิจารณาคือ ความซ้ำซ้อนของภารกิจต้องดูให้ชัดว่าความสัมพันธ์ระหว่าง 4 องค์กัรหลักนี้ จะไม่ให้เกิดลักษณะภารกิจซ้ำซ้อนกันได้อย่างไร และจากความสัมพันธ์ดังกล่าวจะเห็นได้ชัดว่าในหลายภารกิจแสดงถึงกระบวนการและความสัมพันธ์ในลักษณะ Top down ค่อนข้างมาก ยกตัวอย่างหน้า 75 ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานและความเชื่อมโยงด้านนโยบายเป็นลักษณะ Top down ทั้งหมด ไม่ใช่ Two-way process ซึ่งต้องระวังในจุดนี้ด้วย

ส่วนภารกิจที่สภาการศึกษา ต้องรับผิดชอบในด้านกฎหมายนั้น ก็คงต้องดูว่าเป็นกฎหมายในลักษณะที่จะต้อง

ยกร่างขึ้นใหม่หรือปรับปรุงของเดิม คงไม่ใช่กฎหมายที่เป็นกฎระเบียบซึ่งหน่วยปฏิบัติเขาจะนำไปใช้ คิดว่าตรงนี้คงต้องแยกทำในส่วนที่เป็นกฎหมายระดับนโยบาย

ในส่วนขององค์ประกอบของสภาการศึกษา ควรนำเอาแนวคิดเรื่องภารกิจหรือบทบาทหน้าที่ของสภาการศึกษา มาจัดทำเป็นข้อเสนอว่าในการที่จะให้ได้ภารกิจหรือ mission ให้ได้ดี ควรจะมีผู้แทนเป็นใครบ้าง และองค์ประกอบเป็นอย่างไร

ประเด็นที่ 2

ในส่วนของการบูรณาการการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สามารถเชื่อมโยงเข้าไปสู่ส่วนนโยบายและแผนได้อย่างไร

ดร.เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ ได้แสดงความคิดเห็นว่าขณะที่ทำแผนการศึกษาแห่งชาติ 2535 เราพูดว่าแผนการศึกษาแห่งชาติ แต่ถ้าดูให้ดีแล้วในความหมาย วัตถุประสงค์ และจุดมุ่งหมายนั้น เป็นการเชื่อมโยงเรื่องของศาสนาและวัฒนธรรมเข้าไปด้วย เพราะว่าตอนที่เขียนแผนช่วงนั้น ท่านพระธรรมปิฎกได้กรุณาช่วยพิจารณาเรื่องจุดมุ่งหมายและหลักการไว้ พร้อมทั้งได้ให้ข้อเสนอแนะไว้มากพอสมควร เพราะฉะนั้นถึงแม้ว่าไม่ได้ใช้คำว่าแผนการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม แต่ว่าโดยตัวการศึกษาตรงนั้นต้องการที่จะบูรณาการศาสนาและวัฒนธรรมเข้าไปด้วย ซึ่งตรงนี้เราไม่มีแผนระดับชาติ ที่เป็นแผนใหญ่ช่วยเชื่อมต่อโดยตรง ดังนั้นจึงไม่มีการนำแผนสู่การปฏิบัติในส่วนของ organization ของสภาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมแห่งชาติ ถ้ามอง

จากแนวคิดในแผนภาพหน้า 44 ของเอกสารซึ่งอ่านแล้วไม่เข้าใจว่าที่พยายามโยงลูกศรนั้น โยงเข้ามาได้อย่างไร คือพยายามเอาทุกคำที่มีอยู่เข้ามาโยงใช่หรือไม่ หรือว่าโยงโดยกระบวนการ ถ้าเป็นดิฉันจะมองดูว่าสภาการศึกษา จะทำอะไรเป็นตัวหลักก่อน นั่นคือจัดทำนโยบายซึ่งถือเป็นภารกิจหลัก และเป็นนโยบายการศึกษาที่ต้องเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านอื่นๆ ด้วย คือ ตัวสภาการศึกษา จะต้องทำนโยบายการศึกษาที่สอดคล้องกับทุก subsystem ของสังคม หรือจะไปช่วยเกื้อหนุนก็แล้วแต่ เป็นการทำนโยบายเชิงรุก สำหรับตัวแผน ดิฉันมองว่าแผนจะเป็นตัวช่วยนำนโยบายสู่การปฏิบัติ และจากนโยบายกับแผนเราต้องการให้เกิดอะไรขึ้น ตัวมาตรฐานเปรียบเสมือนเป็น outcome จากนโยบาย เพราะฉะนั้นจุดมุ่งหมายต่อไปก็คือ เราทำนโยบายเพื่ออะไร ถ้าเพื่อให้ได้คุณภาพการศึกษา ดิฉันมองตรงนั้นเป็น outcome และเป็น outcome ที่สำคัญด้วย เพราะเราทราบกันดีว่า เราไม่มีคุณภาพการศึกษาที่จะทำให้เกิดมาตรฐาน จากนโยบายและแผนแล้วไปสู่มาตรฐานการศึกษาที่เป็น outcome ที่สำคัญนั้น เราก็มีกระบวนการต่าง ๆ ตรงนี้ เช่น มีการสนับสนุนทรัพยากรที่จะมาช่วยในเชิง process ซึ่งเป็น supporter ที่สำคัญ ฯลฯ ซึ่งกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้ จะเป็นขั้นตอนของการนำนโยบายและแผนสู่การปฏิบัติ และหลังจากนั้นก็จะเป็นขั้นตอนของการประเมินผล ซึ่งน่าจะเขียนในลักษณะนี้มากกว่าการเขียนเชื่อมโยงกันเป็นรูปวงกลม

นายอมเรศ ศิลาอ่อน

วันที่ 11 พฤษภาคม 2543

การปฏิรูปการศึกษาตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีความสำคัญมาก จึงต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจนเพื่อให้มีการวางรากฐานที่เหมาะสมกับคุณภาพของคนไทยในอนาคต ดังนั้นก่อนที่จะวิจารณ์เอกสารประกอบการจัดตั้งสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ จึงขอทบทวนความคิดของท่านทั้งหลายย้อนหลังไปถึงสภาพของสังคมไทยก่อนวิกฤติทางเศรษฐกิจ ประมาณ 4 ปีที่ผ่านมา เพื่อให้เห็นสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น

เมื่อปี พ.ศ. 2539 นักเศรษฐศาสตร์ชาวสิงคโปร์ ชื่อ Vincent Low จาก J.P. Margan เขียนบทความในวารสารของธนาคารของเขาเพื่อเผยแพร่ในกลุ่มลูกค้า บทความมีชื่อว่า ASEAN's Export Boom : Can the Good Times Last? เขาตั้งคำถามไว้ว่า การส่งออกของประเทศในกลุ่ม ASEAN ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาขยายตัวเร็วมากและมีการคาดการณ์ว่าประเทศเหล่านี้จะเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ การคาดคะเนนี้จะสัมฤทธิ์ผลจริงหรือไม่? เขาเชื่อว่าประเทศเหล่านี้โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งประเทศไทยจะเกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ เนื่องจากมีการลงทุนด้านการศึกษาไม่เพียงพอ

ในบทความนี้ได้มีการเปรียบเทียบสภาพการศึกษา ระหว่างประเทศต่าง ๆ ดังเช่น ประเทศไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย และประเทศ Newly Industrialized Economies 4 ประเทศ (NIE-4) คือ สิงคโปร์ ฮองกง ใต้หวัน และเกาหลี เฉพาะข้อมูลด้านการศึกษา พบว่า ไทยมีผู้เข้าเรียนระดับมัธยมศึกษา น้อยที่สุดคือ 28% ผู้เข้าเรียนระดับอุดมศึกษามี 16% ซึ่งดีพอสมควร แต่อัตรานักวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีเพียง 1.2 คน ต่อประชากร 10,000 คน ซึ่งต่ำกว่าประเทศอื่น ๆ มาก สำหรับจำนวนผู้เข้าเรียนอุดมศึกษาสูงกว่าอินโดนีเซีย และมาเลเซีย เป็นเพราะเรามีมหาวิทยาลัยเปิด ดังนั้น ตัวเลขผู้เข้าเรียนระดับอุดมศึกษาของเราอาจเกินความเป็นจริง ไปบ้าง

Thailand : Comparative Educational Profile

	Secondary enrolment	Tertiary enrolment	Scientists & technicians Per 10,000 population
Thailand	28	16	1.2
Indonesia	47	10	10.1
Malaysia	59	11	6.9
NIE-4	81	29	37.0

Source : Economic Research - July 5, 1996

Morgan Guaranty Trust Company Singapore

ข้อมูลของไทยเหล่านี้เป็นผลพวงของการวางแผนการศึกษาใน 20 ปีที่ผ่านมา ประชากรไทยมีนักวิทยาศาสตร์ครึ่งคน และวิศวกรครึ่งคน รวมแล้วเป็น 1.2 คน ในขณะที่อินโดนีเซียมี 10 คน มาเลเซียมี 7 คน ลีอ 4 ตัว (สิงคโปร์ ฮองกง ไต้หวัน และเกาหลี) มี 37 คน แสดงให้เห็นว่าทำไมเขาเป็น ลีอ 4 ตัว แล้วทำไมไทยจึงตกบันไดกลายเป็นลีอลำบาก ในขณะนี้ ถ้าดูเป็นกราฟก็จะเห็นค่อนข้างชัดเจน ปัญหาใหญ่ มาก ๆ ของเรา คือ เรื่องของการเรียนต่อระดับมัธยม เรื่องนี้ กระทรวงศึกษาธิการหรือสภาการศึกษาฯ ใหม่คงต้องพยายาม แก้ไข แต่การที่จะแก้ไขให้เราไปทัดเทียมกับมาเลเซียได้คงต้อง ใช้เวลาอย่างน้อย ๆ 10-15 ปี จึงจะตามเขาทัน

ผลสำรวจการจัดอันดับของสถาบัน IMD (International Management Development Institute) ซึ่งเสนอรายงานใน The World Competition Year Book ปี พ.ศ. 2541

ที่มาจาก การไปสัมภาษณ์นักบริหารระดับสูงทั่วโลก ประมาณ 3,600 คน จาก 91 ประเทศ และทำการจัดอันดับได้ 47 ประเทศ การจัดอันดับในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะการจัด อันดับด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ประเทศไทยอยู่ใน อันดับรั้งท้าย ดังตารางข้างล่างนี้ เป็นการย้ำถึงความอ่อนแอ ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ผลจากสถาบัน IMD นี้ สอดคล้องกับที่ Vincen Low ได้กล่าวไว้ก่อนหน้านี้

ผลการสำรวจการจัดอันดับด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของไทย
จากจำนวนทั้งหมด 47 ประเทศ

- ความสามารถทางวิทยาศาสตร์ของไทย อันดับที่ 46
- Infrastructure อันดับที่ 46
- เงินลงทุนในงานวิจัยและพัฒนา อันดับที่ 46
- บุคลากรทางด้านงานวิจัยและพัฒนา อันดับที่ 46
- การจัดการเทคโนโลยี อันดับที่ 41
- Industry-University Linkage อันดับที่ 40
- บรรยากาศทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อันดับที่ 39

Source : หนังสือ The World Competition Year Book
ฉบับปี 2541 IMD

หลักการที่สำคัญของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ
เพื่อไม่ให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาหลงประเด็น น่าจะทบทวน
หลักการสำคัญในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ปี 2542
ซึ่งพิจารณาแล้วเห็นว่ามีหลักการสำคัญ อยู่ 4 ประการ คือ

- ให้ “คนไทยคิดเป็น”
- ให้ “คนไทยเป็นคนที่สมบูรณ์ทั้งกายและใจ” มีทั้งสติ

ปัญญาและคุณธรรม

- ให้ “ทุกสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา”
- ให้ “กระจายการจัดการศึกษาออกจากศูนย์กลาง”

ไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ประการที่ 1 ให้ “คนไทยคิดเป็น” แต่ก่อนเราอาจนึกว่าเราคิดเป็น แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์วิกฤต ปี 2540 แล้วไทยแก้ไขสถานการณ์ไม่ได้ คนระดับผู้นำของสังคมหาทางแก้ไขปัญหาที่ไม่มีในตำราไม่ได้ ก็แสดงว่าคนไทยคิดไม่เป็น ซึ่งอาจจะเกิดจากการที่เราไม่สนใจวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี เพราะการทำความเข้าใจเรื่องวิทยาศาสตร์/เทคโนโลยี จะต้องมีการคิดแบบมีตรรกะ มีความเป็นเหตุเป็นผล ไม่ใช่การรู้จากการท่องจำ

ประการที่ 2 ให้ “คนไทยเป็นคนที่สมบูรณ์ทั้งกายและใจ” คำว่า “กาย” หมายถึง ให้มีสุขภาพที่ดี “ใจ” หมายถึง ทั้งสติปัญญาและคุณธรรม ข้อหลังนี้น่าหนักใจมาก

ประการที่ 3 ให้ “สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา” การศึกษาของชาติไม่ควรถือว่าเป็นภารกิจผูกขาดของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง เพราะเมื่อหน่วยอื่นของสังคมหรือส่วนอื่นไม่มีส่วนร่วมเขาก็ละทิ้ง และไม่สนใจภารกิจด้านการศึกษา เช่น พ่อแม่เห็นว่าหน้าที่หล่อหลอมเยาวชนเป็นภารกิจของครู เขาก็ไม่ต้องมีหน้าที่ ยกภารกิจทั้งหมดให้ครู เมื่อเด็กอยู่ที่บ้านก็ไม่สอนเด็กเพิ่มเติม เพราะคิดว่าครูสอนหมดแล้ว เรื่องเช่นนี้เกิดขึ้นอยู่จริงในทุกวันนี้ แต่ถ้าเผยแพร่แนวคิดไปว่าการศึกษาเป็นเรื่องของการจะพัฒนาลูกของเขาให้เป็นคนที่สมบูรณ์ เป็น

ผู้ที่มักจะกอบกู้สังคมส่วนรวมได้ เป็นคนที่มีอายุน้อยอีก 20-30 ปี ข้างหน้า พ่อแม่จะภาคภูมิใจในความสามารถของเขา พ่อแม่ต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาลูก ไม่ใช่ยกหน้าที่ให้เป็นของครูแต่เพียงผู้เดียว และไม่ใช้หน้าที่ของกระทรวงศึกษาแต่เพียงหน่วยเดียว ทุกกรม ทุกกระทรวง ทุกคนในสังคมไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อแม่ต้องมีส่วนร่วมในเรื่องการจัดการศึกษาของคนรุ่นต่อไปเพราะคุณภาพและสมรรถนะของคนเหล่านี้จะกำหนดชะตากรรมของชาติในอนาคต

ประการที่ 4 ให้ “กระจายการศึกษาออกจากศูนย์กลาง” การจะทำหลักสามประการแรกให้สัมฤทธิ์ผล จะต้องมีการกระจายการศึกษาออกจากศูนย์กลาง คือ เหมือนกับประเทศสหรัฐอเมริกา เขาไม่ให้บริษัท Microsoft มีสิทธิผูกขาดบริษัทเดียว แต่ต้องกระจายให้บริษัทอื่นจัดทำ Software ได้ เพื่อประโยชน์และความก้าวหน้าของสังคม สำหรับเรื่องการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นที่ยอมรับและบรรจุใน พ.ร.บ. แล้ว แต่กระบวนการที่จะทำให้เกิดขึ้นคือ การปรับโครงสร้าง การจัดองค์กร และแบ่งส่วนราชการตามหมวด 5 ของ พ.ร.บ. นั้น ยังเป็นเรื่องที่น่าหนักใจอยู่

ในหมวด 5 การบริหารและการจัดการศึกษาของรัฐ ที่มีสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ (ตามมาตรา 33) เป็นผู้กำกับการจะต้องยึดหลักการทั้ง 4 ประการดังกล่าว

ข้างต้น และปรับปรุงระบบการศึกษาไทยตามแนวคิดใหม่ของ พ.ร.บ. เพื่อให้เกิดผลในเรื่องของการเรียนรู้ที่กำหนดให้ผู้เรียน เป็นศูนย์กลางของกระบวนการ

แนวคิดเกี่ยวกับระบบการศึกษาไทย

แนวคิดเดิม รูปแบบการศึกษาหรือหลักสูตรต่าง ๆ มาจาก ส่วนกลาง หลักสูตรและวิธีการเรียนการสอนทุกโรงเรียนต้อง เหมือนกัน โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างของท้องถิ่นและสภาพ การดำเนินชีวิต เช่น หลักสูตรจะสอนให้คนภาคใต้รู้วิธีปลูกข้าว ทั้งที่ในชีวิตจริงของเขาต้องปลูกยางพารา

แนวคิดใหม่ การเรียนรู้ให้ถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด หรือ ทุกอย่างต้องมีศูนย์กลางอยู่ที่ผู้เรียน (Student based center) ให้ โรงเรียนเป็นจุดเริ่มต้นในการกำหนดการเรียนการสอน เพราะ การที่จะให้ศูนย์กลางอยู่ที่ผู้เรียนจะเริ่มได้จากการให้อำนาจแก่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนการสอน การพัฒนา หลักสูตรควรจะต้องเริ่มที่โรงเรียนและเมื่อโรงเรียนเป็นจุดเริ่ม ต้นของเรื่องเหล่านี้ครูก็จะสามารถพัฒนาทักษะของนักเรียนได้ เต็มที่ที่เหมาะสมกับความสามารถของนักเรียนแต่ละคนหรือ แต่ละกลุ่ม รวมทั้งเหมาะสมกับสภาพของแต่ละท้องถิ่น แนวคิดทั้งหมดนี้เป็นแนวคิดที่ต้องการการเปลี่ยนแปลงจาก Ministry-based เป็น School-based

บทบาทของครู

ในการปฏิบัติหน้าที่ของสภา ศสวช. เพื่อการปฏิรูปการ

ศึกษาให้บรรลุผล คงจะต้องคำนึงถึง “ครู” ผู้ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญ และการปฏิรูปครูคงต้องจัดให้เป็นภารกิจสำคัญลำดับแรก เพราะแม้จะปฏิรูปหลักสูตรและปฏิรูปโครงสร้างแล้ว แต่ถ้าครูยังคิดอย่างเดิม ทำอย่างเดิมการเปลี่ยนแปลงก็คงไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เสมือนกับการปฏิรูประบบราชการ ถ้าเราทำการเปลี่ยนแปลงระบบและเครื่องมือต่าง ๆ ให้เหมือนประเทศทางตะวันตก แต่แนวคิดของข้าราชการยังไม่เปลี่ยนแปลง ผลจากการทำงานก็คงจะเปลี่ยนไปไม่ได้ ฉะนั้น คนที่สำคัญที่สุดคือผู้สอนหรือครู

สถานภาพของครูหรือผู้สอน ในอดีตที่ผ่านมากกว่า 100 ปี และถ้าหมายถึงครูผู้สอนศาสนาที่ต้องย้อนหลังไปกว่า 2,500 ปี ครูถูกกำหนดให้เป็นผู้ที่รอบรู้ที่สุด ผู้ที่เก่งที่สุด สังคมกำหนดบทบาทให้ครูเป็นผู้สอนทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่รู้อะไรให้ถามครู เด็กเล็ก ๆ เรียนอ่านภาษาอังกฤษ the อ่านว่า ที เด็กบอกว่าครูสอนมา พ่อแม่จะแก้ไขให้อ่านว่า เดอะ เด็กก็ไม่เชื่อพ่อแม่ แต่เด็กเชื่อครู ตัวอย่างเหล่านี้คือ พลังอำนาจของครูที่มีอยู่ในวัฒนธรรมของไทยนานแล้ว เด็ก ๆ ถูกสอนว่าครูพูดอะไรต้องเชื่อ และห้ามเถียงครู ถ้าเถียงครูอาจสอบตกได้ วัฒนธรรมไทยถือว่าครูเป็นผู้สอน เป็นผู้รอบรู้ที่สุด การสอนจะเน้นเนื้อหาหรือความรู้โดยไม่คำนึงถึงความสามารถในการรับรู้ของนักเรียน แนวทางแก้ไขจึงต้องปรับบทบาทของครูเสียก่อน

การปฏิรูปการศึกษาต้องปรับบทบาทครู เพื่อให้เหมาะสมกับการศึกษาแบบใหม่ ซึ่งอาจต้องมีการปฏิบัติที่หลากหลาย

ผู้เรียนต้องค้นคว้าด้วยตนเองส่วนหนึ่ง และเป็นการศึกษาที่ต้องทำให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ได้ตลอดเวลา เมื่อผู้เรียนอายุ 30 ปีแล้ว ก็คงไม่รู้จะถามครูได้อย่างไร ในที่สุดแล้วครูอาจจะรู้ในบางเรื่องน้อยกว่าศิษย์ ถ้าคนรุ่นต่อไปรู้จักค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองตามการเปลี่ยนแปลงของโลก สังคมไทยก็จะมารับการถ่ายทอดและสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ ของตนเองได้อย่างรวดเร็ว

ฉะนั้น บทบาทใหม่ของครูจะต้องเปลี่ยนจากศัพท์บัญญัติ คือ ผู้ที่รู้ทุกอย่างให้เป็น ครูฝึก (Coach) เหมือนโค้ชของนักกีฬา ระดับโลก เป็นผู้ที่มีความสามารถในการที่จะกระตุ้นให้เด็กหรือผู้เรียนพัฒนาจุดเด่นของตนเอง และแก้ไขปรับปรุงจุดด้อยของตัวเองให้ได้ สามารถพัฒนาศักยภาพที่สำคัญของเด็กทุก ๆ คน การสอนในอดีตและปัจจุบัน ครูสอนตามเนื้อหาหลักสูตรที่กระทรวงกำหนด โดยไม่สนใจว่านักเรียน 20 คน รับรู้ได้กี่คน บางคนอาจเบื่อก่อนที่จะเรียน และบางคนรับรู้สิ่งที่สอนไม่ได้เลยในชั่วโมงนั้น แล้วก็ปล่อยปละละเลยกันไป ครูต้องเปลี่ยนบทบาทให้เป็น Coach ที่ในที่สุดจะสามารถดูแลได้ทุกคน หาจุดเด่นและจุดด้อยของแต่ละคน และนำความสามารถของแต่ละคนมาประสานกันเป็นทีม โดยเฉพาะเรื่องของความรู้ ในโลกสมัยใหม่หากยังคงยึดบทบาทให้ครูรู้ทุกอย่าง ถ้าครูตามองค์ความรู้ที่มีการคิดค้นในโลกไม่ทัน เด็กก็จะโง่ไปด้วย แต่ถ้าครูไม่ต้องรู้ทุกอย่าง รู้แต่เพียงว่าศิษย์คนนี้ น่าจะพัฒนาตัวเอง

อย่างไร ครูก็สามารถทำให้ศิษย์เป็นนักวิทยาศาสตร์ เป็นวิศวกร หรือเป็นนายธนาคารได้ เช่น นักกีฬาเก่งของโลก ไทเกอร์ วูด เป็นนักกอล์ฟที่เก่งที่สุดของโลกในขณะนี้ เขาก็ยังต้องปรึกษา ครูฝึกสอนกีฬาของเขา เพื่อเปลี่ยนวงสวิง และแก้ไขข้อบกพร่อง หรืออย่างเช่น ฟิท แชมพราส ทั้งที่เป็นมือหนึ่งของโลกก็ต้อง มีครูฝึกสอนกีฬาประจำตัว และต้องเชื่อฟัง เพราะครูฝึกจะเป็นคนที่ตระหนักรู้ถึงศักยภาพเต็มที่ของเขา ครูฝึกของทั้งสอง คนนี้ไม่ใช่คนที่เล่นกีฬาเก่งกว่าไทเกอร์ วูด หรือ ฟิท แชมพราส อีกตัวอย่างหนึ่ง ในกีฬาฟุตบอล เช่น ทีมแมนเชสเตอร์ ยูไนเต็ด คนเก่งที่สุด คือ เซอร์อเล็กเฟอกูสัน ผู้สร้างทีมขึ้นมา พัฒนานักกีฬาแต่ละคน แล้วประสานให้เกิดเป็นทีมที่แข็งแกร่ง ที่สุดของอังกฤษ การแข่งขันระหว่างไทยและมาเลเซียในกีฬา เซปักคตะกร้อ ความสามารถของนักกีฬาก็คงจะพอๆ กัน แต่ การชนะหรือแพ้ก็จะขึ้นอยู่กับความสามารถในการแก้เกมของ ครูฝึกทั้งสองทีม

ครูที่ปรับบทบาทเป็นครูฝึก (Coach) จะเป็นผู้ทำให้ ลูกศิษย์รู้ว่าศักยภาพของเขาเป็นอย่างไร กระตุ้นให้แสวงหา ความรู้และพัฒนาตนเอง พัฒนาความรู้จากแหล่งความรู้ที่มีอยู่ ในขณะนี้ก็จะสามารถสร้างคนให้ตามทันโลกได้ในอนาคตได้ ดังนั้น ครูกว่า 600,000 คน จะต้องปรับบทบาทของตนจาก ผู้สอนที่เน้นวิธีการท่องจำ ซึ่งจะทำให้คนไทยคิดไม่เป็น มาเป็น ครูฝึก (Coach) เพื่อให้คนไทยมีความสามารถในการแข่งขัน ในเวทีโลกได้

โดยสรุป การปฏิรูปการศึกษาไทย เริ่มต้นจากพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และกำหนดจัดตั้งสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นกลไกสำคัญ การนำ การปฏิรูปการศึกษาไปสู่การปฏิบัติ น่าจะเริ่มจากการเปลี่ยนแปลง บทบาทของครู และการปรับเปลี่ยนแนวคิดของทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูในสังกัดของหน่วยราชการต่าง ๆ และในภาค เอกชน

การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของโลก

การปฏิรูปเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและมีระบบ การจะปฏิรูปจึงควรดำเนินการอย่างรอบคอบ โดยลองทบทวน กรณีศึกษาของการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของโลก เพื่อหา ปัจจัยวิกฤต Critical elements ของการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น ที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จและความล้มเหลว

ตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของโลกด้านบวก

การต่อสู้เพื่ออิสรภาพของชาวเวียดนาม ระหว่างปี 1945 ถึงปี 1975 ประมาณ 30 ปี ตั้งแต่ประเทศเวียดนามเป็น อาณานิคมของประเทศฝรั่งเศส จนกระทั่งการต่อสู้กับอเมริกัน เพื่ออิสรภาพ ทั้งการปกครองและความคิด จนสามารถรวม ประเทศได้สำเร็จในปี 1975

การรวมประเทศจีนเป็นหนึ่งในประเทศ สมัยเหมาเจ๋อตุงและ

การเปิดประเทศของจีนสู่โลกเสรี สมัยเติ้งเสี่ยวผิง นับว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ใหญ่หลวงมาก

การสร้างชาติ (ประเทศอิสราเอล) ของชาวยิว หลังจากที่ชาวยิวได้แพ้สงครามจนต้องพลัดถิ่นฐานบ้านเกิดของเขาไปกว่า 3,000 ปี และกลับมาสร้างชาติใหม่

การกอบกู้อิสรภาพจากพม่าของไทยถึง 2 ครั้ง ก็เป็นตัวอย่งการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ

ตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของโลกด้านลบ

การล่มสลายของจีน สมัยราชวงศ์เซ็งในสมัยซูสีไทเฮา ประเทศจีนมีการคอร์รัปชันอย่างแพร่หลายและฝังลึกมาก ออกรบกับประเทศใดก็พบแต่ความพ่ายแพ้

การล่มสลายของอาณาจักรเอธิโอเปีย ในอดีตเอธิโอเปียเป็นอาณาจักรที่มีอำนาจและเจริญรุ่งเรืองเช่นเดียวกับอียิปต์ แต่ขณะนี้อาณาจักรล่มสลาย และประชาชน กว่า 6 ล้านคนอดอยากขาดแม้แต่อาหารที่จะยังชีพ

การล่มสลายของอาณาจักรเขมร ในอดีตเขมรมีความเจริญจนสร้างนครวัดที่ยิ่งใหญ่ขึ้นมาได้ แต่ขณะนี้เกิดสงครามภายในประเทศรบฆ่าฟันกันเอง ประชาชนอยู่อย่างแร้นแค้น

การล่มสลายของสังคมนิหรัาน ในสมัยพระเจ้าซาร์

เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของโลกเกิดขึ้นเพราะเหตุใด มีปัจจัยใดที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงทางบวก

Critical Elements ของการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของโลก ในทัศนะของผม ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง มี 2 อย่าง คือ

1. ความรู้ ความสามารถของคนส่วนใหญ่ในสังคม
2. คุณภาพของผู้นำ

การต่อสู้เพื่ออิสรภาพของชาวเวียดนาม ชนะประเทศฝรั่งเศสและประเทศสหรัฐอเมริกาได้ เพราะมีคนที่มีความสามารถและผู้นำที่มีคุณภาพพร้อม ๆ กัน การกอบกู้อิสรภาพของไทยจากพม่าก็เช่นกัน ความรู้ความสามารถของคนส่วนใหญ่เป็นเรื่องสำคัญ และสำเร็จได้ด้วยระบบการศึกษาของสังคมนั้น ถ้าพิจารณาระบบการศึกษาของประเทศที่เจริญแล้ว อย่างเช่น อังกฤษ อเมริกา และเยอรมัน เปรียบเทียบกับระบบการศึกษาของประเทศในเอเชียและในแอฟริกา จะเห็นได้ว่าทำไมสังคมหนึ่งเจริญ และอีกสังคมหนึ่งไม่เจริญ

คุณภาพผู้นำก็มีความสำคัญเช่นกัน เมื่อ 150 ปีมาแล้ว ประเทศญี่ปุ่นสมัยจักรพรรดิเมจิ มีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ พร้อมๆกับการเปลี่ยนแปลงในรัชกาลที่ 5 ของไทย สมัยเมจิ มีการปฏิวัติ ไชกุนหมดอำนาจ และมีจักรพรรดิขึ้นปกครองแทน และหลังจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ญี่ปุ่นเริ่มปรับปรุงการศึกษาเพื่อมวลชน (Universal Education) อย่างรวดเร็ว โดยปรับปรุงตามอย่างประเทศอังกฤษ อเมริกา และเยอรมัน สิ่งที่ญี่ปุ่นทำบางอย่างก็ส่งผลเชิงลบเช่นกัน เช่น ระบบสอบ

เข้ามหาวิทยาลัยที่เด็กต้องท่องหนังสือมากและมีความเครียดสูง เด็กฆ่าตัวตายเพราะความเครียดจากการเรียนหนังสือมาก แต่ การศึกษาบางอย่างก็ประสบความสำเร็จสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ญี่ปุ่นเริ่มการศึกษาภาคบังคับ (Universal Education) ในปี 1871 ต่อมาอีก 33 ปี คือปี 1904 ญี่ปุ่นเปิดสงครามกับ รัสเซีย และเป็นครั้งแรกที่ประเทศในเอเชียสามารถรบชนะ ประเทศในยุโรป มีการรบทั้งทางบกและทางทะเล ในการรบ ทางทะเล รัสเซียส่งกองเรือมาญี่ปุ่นโดยอ้อมแหลม Good Hope ใช้เวลา 5 เดือน เป็นกองเรือใหญ่มาก ผลการรบปรากฏว่า ญี่ปุ่นจมเรือรบขนาดใหญ่ (Battle Ships) ของรัสเซียได้ 8 ลำ จม Cruisers ได้ 9 ลำ และเรืออื่น ๆ ได้อีก ในการ รบที่ซุจิมาสเตอร์ใช้เวลาไม่กี่วัน กะลาสีรัสเซียเสียชีวิต 4000 คน ฝ่ายญี่ปุ่นเสียชีวิตเพียง 116 คน ผลของการปฏิรูปการศึกษา ของญี่ปุ่นหลังจากเปลี่ยนแปลงเพียง 33 ปี เขาสามารถต่อสู้ และเอาชนะฝรั่งได้

ในระยะเวลาใกล้เคียงกันกับสมัยเมจิ ประเทศไทยสมัย รัชกาลที่ 5 มีการพัฒนาในหลายด้าน ด้านการศึกษามีการ จัดระบบโรงเรียนสมัยใหม่และเป็นจุดเริ่มต้นของ Universal Education แต่จนในปัจจุบันเราก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร และยังคงต้องปรับปรุงการศึกษากันไป

Critical Element ของการเปลี่ยนแปลงอีกอย่างหนึ่ง

ในส่วนของคุณภาพของผู้หน้านั้นเราคงจะจัดหาคุณลักษณะของผู้หน้าแล้วกำหนดให้คนนั้นคนนี้เป็นผู้นำไม่ได้ ต้องปล่อยให้สถานการณ์สร้างผู้นำ แต่สิ่งที่เราพอที่จะทำได้คือ การยกระดับความรู้ความสามารถของคนไทยส่วนใหญ่ให้สูงขึ้น เพราะความสำเร็จของญี่ปุ่นไม่ใช่เกิดจากพระปรีชาสามารถของจักรพรรดิเพียงองค์เดียว แต่เป็นเพราะคนญี่ปุ่นระดับผู้นำได้จัดให้การศึกษาศึกษาของคนส่วนใหญ่ดีขึ้น โดยเฉพาะของได้ให้ความสำคัญแก่วิทยาศาสตร์/เทคโนโลยีมาก ซึ่งประเทศไทยก็ต้องพยายามให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการจัดการศึกษาของไทยเช่นกัน

แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาให้มีความรู้คู่คุณธรรม คนที่มีความรู้ ความสามารถ และสติปัญญาดี แต่ไม่มีคุณธรรมจะก่อปัญหาแก่สังคมและปัญหาแก่ตัวเขาเอง ยิ่งฉลาดหลักแหลมแต่ไม่มีคุณธรรม จะคดโกงเก่ง ทำทุกอย่างเพื่อตนเองและพรรคพวก ไม่คำนึงถึงส่วนรวม และเป็นผู้สร้างปัญหาให้สังคม ไม่ใช่แก้ปัญหาให้สังคม ฉะนั้นเราจะต้องช่วยกันคิดว่า การสอดแทรกคุณธรรมเข้าไปในระบบการศึกษาจะทำได้อย่างไร

วันหนึ่งผมได้ไปประชุมที่มูลนิธิโรเกชันกับ ดร. สุวรรณวลัยเสถียร ตอนพักทานอาหาร ท่านบอกว่าคุณแม่ของท่านได้เล่านิทานให้ฟังว่า คนเรามีเพื่อนในชีวิตอยู่ 3 คน

- เพื่อนคนที่ 1 จะตามใจเราตลอดเวลา
- เพื่อนคนที่ 2 จะตามใจบ้าง ขัดใจบ้าง แต่เที่ยวด้วยกันสนุกดี และเขาบอกว่าเขาจะไม่ทิ้งเรา

- เพื่อนคนที่ 3 จะขัดใจเราเป็นส่วนใหญ่ แต่เราชอบบุคลิกภาพและอัธยาศัยของเขา และเขาก็บอกว่าเขาจะไม่ทิ้งเรา

แล้ววันหนึ่งเกิดการปฏิวัติ เราถูกจับเข้าห้องขัง ถูกกล่าวหาว่าเป็นคนฉ้อราษฎร์บังหลวง และเป็นคนขายชาติ

- เพื่อนคนที่ 1 หายหน้าไปเลย
- เพื่อนคนที่ 2 บอกว่ายินดีส่งข้าวส่งน้ำ และเป็นกำลังใจให้ที่ศาล แต่เราก็มารู้ว่า เพื่อนคนนี้คงไม่กล้าแสดงตัวเป็นเพื่อนกับเราเพราะคงกลัวจะติดร่างแหในคดีนี้ไปกับเราด้วย
- เพื่อนคนที่ 3 ที่เคยขัดใจเราในเวลานี้ให้ความช่วยเหลือเต็มที่ หาทนาย หาพยาน หาหลักฐานช่วยผู้คดีทำทุกอย่างเพื่อให้เราหลุดจากบ่วงกรรมครั้งนี้

แล้วท่านก็ไขปริศนาของเพื่อนทั้งสามคนนี้ คือ

- เพื่อนคนที่ 1 คือ เงิน
เวลาที่เรายากได้อะไรก็จะจัดหาให้ได้ทุกอย่าง แต่เวลาที่เกิดปัญหาคับขันก็ไม่สามารถช่วยเหลืออะไรได้
- เพื่อนคนที่ 2 คือ ญาติมิตร
เวลาเกิดวิกฤติช่วยเราไม่ได้มากนัก แต่ก็คงพยายามช่วยเหลือเท่าที่จะช่วยได้ แต่จะไม่ช่วยจนตนเองเดือดร้อน
- เพื่อนคนที่ 3 คือ คุณธรรมหรือคุณงามความดีของเราเองจะช่วยเหลือเรายามคับขัน และไม่มีวันไหนที่จะทอดทิ้งเราไป

ถ้าวิเคราะห์จากบริบทสังคมไทย ผมคิดว่าคนไทยโดยทั่วไป มีเพื่อนเพียง 2 คนแรกเท่านั้น

ข้อเสนอแนะ

1) กระตุ้นให้ทุกฝ่ายเห็นความสำคัญและเห็นด้วย (Buy in) ต้องยอมรับว่าในการดำเนินงานของสภา ศศวช. จะต้องไม่ทำงานคนเดียว เพราะถ้าคนอื่นเขาไม่เห็นด้วย กระบวนการที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ สภา ก็จะเป็นองค์กรที่อาจจะถูกโดดเดี่ยวและไม่มีจุดหมาย เพราะฉะนั้น ต้องกระตุ้นให้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ทั้งหมดเห็นด้วย (Buy in) กับเป้าหมายและหลักการในการปฏิรูปการศึกษา

2) ร่วมกำหนดแนวทางในการบรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปการศึกษา ให้คนไทยมีความสามารถตามโลกทันและสู้ประเทศ NIE-4 ได้ในระยะยาว เพื่อทุกฝ่ายเห็นสอดคล้องกับสิ่งที่เราพยายามจะทำให้เกิดขึ้น ถ้า stockholders ร่วมกันกำหนดแนวทางและแผนการดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย การปฏิรูปการศึกษาก็จะง่ายขึ้น กรณีตัวอย่างของประเทศญี่ปุ่น การปฏิรูปการศึกษาเพียง 33 ปี ทำให้เขารบชนะฝรั่งได้ เมื่อ 30 ปีที่แล้ว เวียดนามเริ่มต่อสู้เพื่ออิสรภาพของชาวเวียดนาม สู้ทั้งฝรั่งเศส และอเมริกา มาขณะนี้ คนไทยก็น่าจะยกระดับความรู้ความสามารถของคนส่วนใหญ่จนสามารถสู้ประเทศสี่อหัง 4 ประเทศได้ แต่ต้องเริ่มด้วยการเอาชนะในเรื่องการเปลี่ยนแนวความคิดของคนในสังคมไทยด้วยกันเองก่อน และมีการ

กำหนดเป้าหมายให้ชัดเจนโดยเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม ในการกำหนดเป้าหมายและแนวทางในการบรรลุเป้าหมายของ การปฏิรูปการศึกษา

3) กำหนดแนวทางการพัฒนาการศึกษาให้สอดคล้อง และรองรับการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงของโลกในยุค โลกาภิวัตน์จะบังคับให้คนรุ่นต่อไปต้องรู้ในเรื่องของ IT (Information Technology) และภาษาอังกฤษเป็นอย่างดี ความเคลื่อนไหวในการปรับปรุงการศึกษาของญี่ปุ่น พบว่า นายกรัฐมนตรีโอบุชิให้มีการศึกษาภาพอนาคตของญี่ปุ่นใน 20-30 ปีข้างหน้า โดยมีนายคาไว เป็นประธาน และรายงาน คาไวมีสาระสำคัญส่วนหนึ่งที่ระบุว่า ในอนาคตคนญี่ปุ่นทุกคน จะต้องรู้ภาษาอังกฤษแบบเอามาใช้งานได้ เมื่อเขาตั้งใจทำอะไร ผมคิดว่าชาวญี่ปุ่นคงจะทำได้ และถ้าชาวญี่ปุ่นทำได้คนไทยก็ ต้องทำได้ ส่วนเรื่อง IT นั้นเป็นเรื่องที่มีศาสตร์และเทคโนโลยี อยู่ในระดับแรกเริ่ม (ไม่เหมือน Nuclear Physics) ไทยเริ่มใน เวลานี้ก็ยังไม่ช้าเกินไป เพราะ IT ยังจะมีการพัฒนาอีกมาก เรายังพอจะตามโลกทัน อย่างไรก็ตาม เราต้องพยายามผลักดันทั้งสองเรื่องนี้ให้เกิดขึ้นในการปฏิรูปการศึกษา

4) จัดให้มีระบบประกันคุณภาพการศึกษา ได้มีการ ศึกษาวิจัย และจัดตั้งกลไกเพื่อการประกันคุณภาพแล้ว การประเมินคุณภาพการศึกษาต้องประเมินทั้งในด้านกระบวนการเรียนการสอน การประเมินผู้สอน การประเมินหลักสูตร

และเนื้อหาสาระของวิชาการ จุดสำคัญคือ ต้องตั้งระดับคุณภาพมาตรฐาน (Benchmark) ไว้ให้คุณภาพการศึกษาไทยทุกระดับเทียบเคียงกับประเทศที่เป็นคู่แข่งของเราได้

5) จัดให้มีระบบประเมินผลที่เน้นความสามารถของผู้เรียนที่จบการศึกษา ผลลัพธ์สุดท้ายของการปฏิรูปการศึกษา คือคุณภาพของผู้เรียน การประเมินคุณภาพของผู้เรียน อาจดูได้จากการสอบเพื่อวัดความรู้ด้านเนื้อหา ซึ่งปัจจุบันได้จัดให้มีการสอบลักษณะนี้อยู่แล้ว อีกประการคือ วัดความสามารถในการนำความรู้ไปประกอบอาชีพได้ วัดว่ากระบวนการคิดเขาเป็นอย่างไร ความสามารถในการแก้ปัญหาของเขาและการนำความรู้ไปใช้ในการทำงาน

ระบบการประเมินผล เพื่อตรวจสอบว่าการปฏิรูปการศึกษาได้ผลมากน้อยเพียงใด การประเมินผลจึงควรแสดงเปรียบเทียบผลของผู้เรียนในปัจจุบันและผู้เรียนในอดีต และเปรียบเทียบคุณภาพของผู้เรียนในระดับเดียวกันกับประเทศอื่นๆ

การเปลี่ยนบทบาทของครูจากผู้สอนเป็นโค้ช(Coach)

1. ปรับกระบวนทัศน์ (Paradigm) ของครู
2. เพิ่มพูนความรู้ ฝึกฝนทักษะการเป็นผู้นำแทนการสอนแบบท่องจำ

3. ปรับแนวทางในการผลิตครูของวิทยาลัยครูและคณะที่เกี่ยวข้อง โดยเน้นการฝึกฝนทักษะของการ Coaching

4. สร้างบรรยากาศที่กระตุ้นให้ครูมีการเรียนรู้และพัฒนา

ตนเอง

5. สร้างกลไกที่จะเป็นแรงจูงใจ (Incentive) ให้กับครูสมัยใหม่
 - ค่าตอบแทน (Compensation)
 - การยอมรับทางสังคม (Social Recognition)
6. สร้างแรงดึงดูดให้คนเก่งคนดีเข้ามาเป็นครูอาจารย์ เป็นสิ่งเร่งด่วนที่ต้องจัดทำโดย
 - ทำให้สถานภาพของอาจารย์กลายเป็นสิ่งที่หายาก ก็จะทำให้มีโอกาสดึงคนเก่ง คนดี เข้ามาในแวดวงนี้ได้
 - สร้างกลไกที่จะคัดคนที่มีคุณสมบัติ และคัดผู้ที่ไม่เหมาะสมให้ออกไปจากราชการ

7. ให้อำนาจนโยบายชัดเจนให้สถาบันผลิตครู เน้นความถนัดของสถาบัน เพราะจะทุ่มทรัพยากรให้ทุกแห่งทำได้ดีในทุกสาขาวิชา ตามความต้องการของสังคมทุกอย่างคงทำได้ยาก จึงควรเน้นให้แต่ละสถาบันเน้นความถนัดเพียง 2-3 อย่างก็น่าจะพอ และทำให้สถาบันเหล่านี้ปลอดภัยจากการแทรกแซงทางการเมือง เพื่อรักษาคุณภาพของครูไว้

การจัดเนื้อหาการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาวะการณ์ปัจจุบัน

1. ปรับปรุงหลักสูตรที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดมากขึ้น เช่น การส่งเสริมให้มีการอภิปรายเชิงวิพากษ์ วิจัย และสนับสนุนให้ผู้เรียนมีการคิดเชิงสร้างสรรค์มากขึ้น
2. ในเรื่องวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ควรเน้นที่กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ คือ ทำให้การเรียนเป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ (การพิสูจน์ ทดลอง วิเคราะห์ โดยใช้เหตุผล)

เราก็สามารถสร้างคนที่คิดเป็นได้โดยอัตโนมัติ

3. ให้ความสำคัญกับภาษาอังกฤษกับ IT มากขึ้น

4. เร่งรัดการสอนโดยใช้ IT ทั้งครูและนักเรียน

เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องที่ทำยาก แต่ถ้าไม่ทำหรือไม่ริเริ่มไว้ จะทำให้การปฏิรูปเรื่องอื่น ๆ ซ้ำไปด้วย

การสร้างโอกาสและความก้าวหน้าทางการศึกษา

1. ควรเปิดโอกาสและสร้างความก้าวหน้าให้กับผู้สอน วิชาพื้นฐานให้กับศาสตร์อื่น ๆ ที่ยากขึ้นไป วิชาพื้นฐาน เช่น ฟิสิกส์ คณิตศาสตร์เพื่อให้ครูวิชาคณิตศาสตร์และครูวิชาฟิสิกส์ พัฒนาตนเองและนำความรู้มาถ่ายทอด และเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรด้านนี้ เพราะในขณะนี้พบว่าขาดครูคณิตศาสตร์และครูฟิสิกส์จำนวนมาก

2. มีการคัดสรรเด็กที่มีทักษะพิเศษให้เข้ามาเรียนรู้เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จะต้องสร้าง program พิเศษอย่างเป็นระบบเพื่อดึงดูดเด็กที่มีความสามารถพิเศษเข้ามาเรียนในด้านนี้ เพื่อสร้างกำลังคนในอนาคต

การวัดผลผู้เรียน

ในเรื่องการวัดผลของผู้เรียน คงจะไม่เน้นการทดสอบ ความจำและเนื้อหาของวิชาที่เรียน แต่เน้นที่กระบวนการทางความคิด หรือการแสดงความคิดเห็น ความสามารถในการวิเคราะห์ ความสามารถและความกล้าในการที่จะวิจารณ์โดยใช้ เหตุและผล และการปฏิบัติจริงได้ การวัดผลตามแนวนี้ จะ

กระตุ้นให้คนได้เรียนรู้โดยใช้กระบวนการที่เราต้องการให้เกิดขึ้นดังกล่าวแล้ว และจะเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนและผู้สอนแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา

ทั้งหมดนี้เป็นข้อเสนอแนะในการดำเนินงานของสภา ศสวช. ต่อไป

การอภิปรายทั่วไป

ที่ประชุมได้ร่วมกันให้ข้อคิดเห็น และมีข้อคำถามขอให้ท่านวิทยากรกรุณาอธิบายชี้แจงเพิ่มเติม สรุปได้ดังนี้

ประเด็นที่ 1 คนไทยเป็นคนดี

ปรากฏการณ์ในสังคมและการเสนอข่าวของสื่อมวลชน มีข้อสังเกตว่า สังคมไทยมีกติกาใหม่ว่า คนมีเงินเป็นคนดี คนไม่มีเงินเป็นคนเลว

คุณอมเรศ ศิลาลอ่อน เสนอแนะแนวทางแก้ไขความสับสนของเยาวชนเกี่ยวกับการแยกแยะคนดีคนเลวว่า เยาวชนต้องได้รับการปลูกฝังคุณธรรมและคุณค่าของสังคมที่ถูกตัดจากพ่อแม่และครูต้องพรั่สอนให้รู้จักเหตุและผล รู้จักแยกแยะความผิดชอบชั่วดี สิ่งไม่ควรกระทำและไม่ควรกระทำบนพื้นฐานของความเป็นจริง คุณและโทษจากผลของการกระทำ รู้จักแก้ไขปัญหาได้อย่างฉลาด มีความอดทนหนักแน่น และรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ถ้าทำเช่นนี้ได้ คำพูดใด ๆ ก็จะหลอกให้เขาหลงผิดไม่ได้

ตัวอย่างจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ท่านทรงสอดแทรกปรีชาธรรมไว้ในพระราชนิพนธ์ เช่น ต้นมะม่วงที่ออกผลรสดี ในที่สุดถูกโคนล้มทำลาย แต่มะม่วงที่ไม่ออกผลกลับยังตั้งอยู่อย่างสบาย ท่านทรงชี้ให้เห็นว่า การบำรุงรักษาคนดีไว้ทำได้ยาก คนเลวไม่ต้องห่วงเพราะเขาอยู่รอดอยู่แล้ว หน้าที่ของเราคือ ทำอย่างไรจะรักษาคนดีไว้ได้ แล้วทรงแจกแจงให้เห็นธรรมเพื่อจะได้ไม่ต้องพินต้นมะม่วงแล้วแย่งผลมะม่วงกันแบบคนไม่มีปัญญา

ข้อสังเกตจากผู้เข้าประชุมเกี่ยวกับการพัฒนาคนเก่งให้มีความรู้คู่คุณธรรมว่า การพัฒนาคนไทยและการสอบแข่งขันเพื่อคัดสรรคนเก่งในทุกสาขาโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ให้น้ำหนักแก่ด้านคุณธรรมน้อยเกินไป คนเก่งจึงไม่ค่อยตระหนักถึงการรับใช้สังคมโดยส่วนรวม

ประเด็นที่ 2 คนไทยมีความสุข

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มาตรา 6 ระบุถึงความสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ซึ่งได้พยายามหาความหมายของคำว่าความสุข และกำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม มีเจตนคติที่ดีกับการทำงานร่วมกับผู้อื่น มีสุขภาพจิตที่ดี มีสุนทรียภาพและลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรีและการกีฬา ในมุมมองของนักธุรกิจที่ประสบความสำเร็จทั้งเรื่องงานและครอบครัว ความสุขมีความหมายอย่างไร

คุณอมเรศ ศิลลาอ่อน ให้อ่านถึงหลักคำสอนของพุทธศาสนาและพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงปฏิบัติเป็นตัวอย่างที่ดีของสังคมไทย ถ้าคนเรายังไม่รู้จักรักคำว่าพอ ก็หาความสุขไม่ได้ จะให้เป็นผู้ที่มีความสุขจริง ก็ต้องทำตัวให้เป็นคนที่สมบูรณ์ และมีความพอใจในสิ่งที่มีและที่เป็นอยู่ แต่บางครั้งการเป็นคนดีทำให้ดูเหมือนต่ำต้อย ข้าราชการที่ไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวง เมื่อเกษียณอายุไปแล้วอาจขาดแคลนทรัพย์สิน แตกต่างจากบางคนที่หาเงินไปประหวางอยู่ในตำแหน่ง เหล่านี้จะสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นได้อย่างไร คงจะให้ร่ำรวยเหมือนกันไม่ได้ แต่เป็นที่แน่นอนว่าคนทั้งสองพวกมีนิยามความสุขที่ต่างกัน และในที่สุดสังคมต้องดูแลรักษาคนดีและสร้างกลไก และวางกรอบกติกาเพื่อให้คนดีอยู่ได้

ในประเด็นนี้เข้าร่วมสัมมนาได้เสริมความเห็นว่

1) การพัฒนาด้านคุณธรรมของคนในชาติ เป็นภารกิจของทุกฝ่ายในสังคม ถ้าฝ่ายการศึกษาพยายามสอนคุณธรรม นำความรู้ คู่ความสุข แต่คนส่วนใหญ่ในสังคมยกย่องอบายมุขว่าเป็นของดี มีแหล่งบันเทิงจำนวนมาก ขบวนการค้ายาเสพติด มีระบบจัดการดีและโยงโยเป็นเครือข่ายช่วยยุคเด็กและเยาวชนไทยให้ห่างไกลจากคุณธรรมที่พร่ำสอนในโรงเรียน

2) การพัฒนาจิตใจตามแนวพุทธ ในทัศนะของผู้เข้าร่วมสัมมนาบางท่านเสนอว่ามี 3 ส่วน ส่วนที่หนึ่งคุณภาพของจิตคือคุณธรรมที่รู้ผิดชอบ ชั่ว ดี ส่วนที่สองสมรรถภาพของจิตมีจิตใจ

มันคงเข้มแข็งพอที่จะทำงานให้สำเร็จต่อสู่ปัญหาอุปสรรค ส่วนที่สามเรื่องของการพัฒนาจิตทางพุทธ คือเรื่องของสุขภาพจิต หรือคือความสุขนั่นเอง สูงสุดของพุทธ คือ ความสุขที่จิตใจสงบ และจะหลุดพ้นจากกิเลส ดังนั้น ในแนวพุทธ คือ การพัฒนาจิตใจเข้าสู่ความสุข สันติ ซึ่งต้องพัฒนาด้วยตนเอง ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ท่านวิทยากรเป็นผู้ที่ปฏิบัติธรรมและเชี่ยวชาญในเรื่องการพัฒนาจิตมาก จึงขอเชิญให้ท่านอธิบายเพิ่มเติม

คุณอมเรศ ศิลาอ่อน ได้ชี้แจงเพิ่มเติมในส่วนนี้ว่าการพัฒนาจิตเป็นเรื่องของแต่ละคน คนที่ต้องการพัฒนาจิตเพราะตระหนักแล้วว่า ของที่มีอยู่ในโลกนี้เป็นของหลอกหลวง เป็นความสุขที่ไม่สมบูรณ์ หรือเป็นความสุขที่ไม่มีความหมาย และเราน่าจะต้องการหาความสุขที่สูงกว่านั้น และแสวงหาแนวทางที่จะให้จิตของเรามีความสุขมากขึ้น ความรู้ความเข้าใจเหล่านี้ได้มาจากการสอนให้ครอบครัวและการเป็นตัวอย่างที่ดีให้เยาวชนรุ่นหลัง

การพัฒนาจิตเป็นสาระสำคัญในพุทธศาสนาเรื่องหนึ่งที่คนไทยไม่ค่อยได้คิดถึงเท่าไร มีแนวคิดเรื่องหนึ่งที่เรียกว่า อาศรมสี่ อาจเป็นคำที่ไม่ค่อยคุ้นหู คือ

ช่วงแรกในชีวิตเรียกว่า พรหมจรรย์ คือ ช่วงของการเรียนรู้

ช่วงที่สองของชีวิตเรียกว่า คฤหัสถ์ หรือผู้ครองเรือน เป็นช่วงที่คนมีครอบครัว ทำงานสร้างหลักฐานให้ครอบครัว

ช่วงที่สามของชีวิต เรียกว่า วนปรศม์ คือเป็นผู้ที่รักษา
แสวงหาธรรมะ

ช่วงที่สี่ของชีวิต เรียกว่า สันยาสิ ผู้ถือตะเกียง เมื่อได้
ธรรมะแล้วกลับมาชี้ทางให้คนอื่น

ธรรมะในเรื่องนี้สอนให้คนเตรียมตัวดำเนินชีวิตใน
ช่วงต่าง ๆ อย่างเหมาะสม ผู้นำของสังคมไทยส่วนใหญ่จะจบ
ได้แค่ช่วงที่สองเท่านั้น

ประเด็นที่ 3 การศึกษาของกลุ่มผู้มีความสามารถพิเศษ

การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของประเทศต่าง ๆ มีเหตุปัจจัย
จากคน 2 กลุ่ม คือ เกิดจากความสามารถของคนส่วนใหญ่ใน
สังคม และคุณภาพของผู้นำ ในกรณีศึกษาการปฏิรูปการศึกษา
ของประเทศเวียดนาม พบว่า มีโครงการพัฒนาสำหรับบุคคลที่
มีความสามารถพิเศษเป็นการเฉพาะ ถ้าเช่นนั้นไทยควรยก
โครงการด้านการศึกษาสำหรับผู้ที่มีความสามารถพิเศษ เป็น
โครงการที่มีลำดับความสำคัญสูงสุดหรือไม่

คุณอมเรศ ศิลลาอ่อน ชี้แจงว่า คนที่มีความสามารถ
พิเศษนั้น เหมือนเพชรที่อยู่ใต้ดินต้องขุดขึ้นมาและนำมาเจียรไน
จึงจะกลายเป็นของมีค่า เราจะต้องทำงาน 2 อย่างคือ (1) ทำ
อย่างไรจึงจะรู้ว่าเป็นเพชรหรือรู้ว่าคนไทยกลุ่มนี้มีศักยภาพด้านใด
และ (2) ต้องรู้ว่าถ้าเราไม่มีความสามารถที่จะขุดและนำมา
เจียรไน คนที่มีกำลังมากกว่าก็จะซื้อเพชรเหล่านี้ไปเจียรไน
เอง ได้ใช้คุณค่าของเพชรนั้นไป ดังเช่น เรามีคนไทยที่เก่งอยู่ใน

อเมริกาจำนวนมากเพราะเราเจียระไนไม่เป็น

ในบริบทของสังคมไทย ให้มีคนไทยที่เก่งคณิตศาสตร์อย่างไอสไตน์สร้างขึ้นมาก็ไม่มีประโยชน์ เพราะอยู่ในสังคมไทยไม่ได้ ดังเช่น ศ.ดร.สิปปนนท์ เกตุทัต เป็นนักฟิสิกส์ที่เก่งมาก กลับมาอยู่เมืองไทยก็ต้องเป็นนักบริหาร นักการศึกษา หรือเป็นนักการเมือง ฉะนั้น ต้องถามตนเองก่อนว่า สังคมไทยพร้อมจะดูแลผู้ที่มีความสามารถพิเศษเหล่านี้หรือไม่ ถ้าพร้อมก็น่าจะทุ่มเททรัพยากรเพื่อพัฒนาคนเหล่านั้นขึ้นมา และไม่ต้องกังวลว่าจะอยู่ภาครัฐหรือภาคเอกชน ขอให้ทำประโยชน์ต่อสังคมไทย

ส่วนภารกิจการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้น จะต้องจัดให้กับประชาชนทั่วไปอย่างทั่วถึง ยกกระดับคุณภาพคนส่วนใหญ่ของประเทศก่อน สำหรับกลุ่มผู้มีความสามารถพิเศษ น่าจะส่งเสริมให้ภาคธุรกิจและองค์กรเอกชนมาร่วมรับภาระการจัดการศึกษาให้มากขึ้น พร้อมทั้งปรับปรุงในเรื่องของโอกาสการทำงานที่เหมาะสมแก่คนกลุ่มนี้

ผู้เข้าร่วมประชุมเสริมว่า ในการปฏิรูปการศึกษาตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ โดยจัดให้มีการทำแผนเพื่อปฏิรูปการศึกษา ควรต้องกำหนดวิสัยทัศน์ให้ชัดเจน แล้วนำหลักการและจุดมุ่งหมายของหมวด 1 และ มาตรา 6 มาขยายความ ดังเช่นประเทศเวียดนามจะเขียนชัดเจนว่า

ข้อ 1 จะพัฒนาสติปัญญา ความรู้ ความสามารถของประชาชนเวียดนาม

ข้อ 2 จะพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวเวียดนาม

ข้อ 3 สรรหาแสวงหาและส่งเสริมในการใช้อัจฉริยภาพของคนเวียดนาม การมีนโยบายที่ชัดเจนทำให้คนที่ผ่านระบบการศึกษาของเวียดนามไม่ไปทำงานให้กับประเทศอื่น

ประเด็นที่ 4 การปฏิรูปอุดมศึกษา

ขอทราบแนวความคิดจากท่านวิทยากรเกี่ยวกับการปฏิรูปการอุดมศึกษา โดยเฉพาะในเรื่องที่สถาบันอุดมศึกษาออกนอกระบบราชการ

คุณอมเรศ ศิลาลอ่อน มีความเห็นว่า การที่สถาบันอุดมศึกษาจะออกจากระบบราชการ หากอธิบายในเชิงหลักการได้แจ่มชัดและไม่ยาก แต่ยากที่สุดในเรื่องการปฏิบัติ ตัวอย่างการอุดมศึกษาของต่างประเทศ เช่น อังกฤษ อเมริกา ประเทศต่าง ๆ ในยุโรป หรือญี่ปุ่น ภาครัฐการมีส่วนผลักดันและก่อตั้งสถาบันอุดมศึกษาขึ้นทั้งสิ้น เพื่อให้มีบทบาทเป็นผู้นำในการสร้างความเจริญให้กับสังคม และเป็นพลังทางปัญญาให้กับสังคม ในช่วงเวลาแรกของการพัฒนาของไทย ภาคเอกชนยังอ่อนแอ เรื่องอุดมศึกษาจึงเป็นหน้าที่ของทางราชการ แต่เมื่อสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น ย่อมต้องการความหลากหลายขององค์ความรู้และบุคคลากรและเมื่อกำลังของภาคเอกชนเพิ่มมากขึ้น ก็น่าจะเอาภาคเอกชนเข้ามามีส่วนช่วยสถาบันอุดมศึกษา อย่างน้อยก็ให้บริหารงานได้แบบภาค

เอกชน จะมีระบบงานที่มีประสิทธิภาพและบรรลุมารกิจของสถาบันได้อย่างมีคุณภาพ และสถาบันอุดมศึกษาของรัฐบางแห่งในต่างประเทศได้ร่วมมือกับภาคเอกชนอย่างใกล้ชิดและสร้างประโยชน์อย่างสำคัญให้เกิดขึ้นแก่สังคมโดยรวม ตัวอย่างเช่น ความร่วมมือระหว่าง Stanford กับบริษัท Silicon Valley หรือระหว่าง Caltech กับบริษัทที่สร้างจรวดไปดวงจันทร์ เป็นต้น

สำหรับสังคมไทย ถ้าต้องการการอุดมศึกษาที่ก้าวหน้าทันสมัย มีความหลากหลาย มีความคล่องตัวในการบริหารงาน สถาบันอุดมศึกษาคงต้องออกจากระบบราชการ การออกจากราชการไม่ใช่รัฐไม่มีอำนาจหรืออิทธิพล แต่จริง ๆ แล้วคือยังมีส่วนอย่างมากที่จะวางแนวทางและจัดทำนโยบายที่มีเอกภาพ เพราะเงินอุดหนุนส่วนใหญ่ก็ยังมาจากราชการ

ประเด็นที่ 5 การปฏิรูปครู

ขอทราบแนวความคิดเห็นของท่านวิทยากรเกี่ยวกับการปฏิรูปครูที่จัดทำอยู่ในปัจจุบัน

คุณอมเรศ ศิลาอ่อน มีความเห็นว่าเรื่องการปฏิรูปครูเป็นเรื่องที่จะดำเนินงานให้บรรลุผลได้ยากที่สุดเท่าที่ท่านเคยมีประสบการณ์มาหลายด้านและอาจไม่ประสบความสำเร็จในช่วง 10-15 ปี ที่เห็นว่ายาก เพราะจะต้องปรับเปลี่ยน แนวคิดของครู ซึ่งมีจำนวนประมาณ 600,000 คน เปลี่ยนบทบาทจากพระเอกในห้องเรียนแต่ผู้เดียวมาเป็นพระรองหรือผู้สนับสนุน

ให้ผู้เรียนเป็นคนสำคัญที่สุด งานปฏิรูปครูจะสำเร็จได้ต้องให้ทุกฝ่ายเห็นความสำคัญ ให้เขา Buy in กับแนวคิดนี้ การปฏิรูปครูจึงจะประสบความสำเร็จ ถ้าเราเริ่มต้นในสิ่งที่ดีและมีแนวร่วมพอก็จะผลักดันให้สิ่งที่ดีเกิดขึ้นได้

สำหรับการเปลี่ยนแนวคิดของคนส่วนใหญ่ ไม่ได้หมายถึงเฉพาะผู้มีอาชีพครู อาจจะใช้แนวทางที่ผู้นำการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในโลกเคยใช้ มักจะจัดทำใน 2 มิติ (dimensions) คือ

1. ต้องมี Idealogy คือ มีหลักการและมีกระบวนการคิดที่เด่นชัดและมีเป้าหมายที่ชัดเจน
2. ต้องมีศาสดาหรือมีผู้นำในด้านแปรแนวคิดให้เป็นวัตรปฏิบัติ

การปฏิรูปการศึกษาอย่างพลิกโฉมหน้าของสังคมไทย คงจะต้องค้นหาเรื่อง Idealogy ของการศึกษาแบบใหม่ และแสวงหาผู้นำในการเปลี่ยนแปลง ในส่วนของ Idealogy ในทัศนะของผม คือ การสร้างปณิธานที่จะทำให้คนไทยมีคุณภาพดีพอที่จะสู้คนอื่นได้ในเวทีโลก ทั้งในส่วนของคนไทยจะมีคุณภาพในเชิงสติปัญญา และมีจริยธรรมสูงพอที่จะอยู่ในสังคมโลกได้อย่างมีความสุข และทำเรื่องเหล่านี้ให้เข้าใจได้ง่าย เพื่อผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ง่ายขึ้น

ประเด็น วิกฤติเศรษฐกิจ

จากรายงานล่าสุดของ IMD : International Management Development Institute ประเทศเกาหลีฟื้นขึ้นจากภาวะ

วิกฤติทางเศรษฐกิจได้รวดเร็ว แต่ประเทศไทยยังไม่ฟื้นจากวิกฤติ และอาจจะประสบกับวิกฤติรอบที่ 2 เหตุใดไทยจึงไม่อาจฟื้นตัวทางเศรษฐกิจได้อย่างประเทศเกาหลี

คุณอมเรศ ศิลาอ่อน อธิบายว่าสาเหตุที่ไทยฟื้นตัวช้า ส่วนหนึ่งมาจากคุณภาพของคนไทยส่วนใหญ่ซึ่งก็คงจะเกี่ยวพันกับคุณภาพการศึกษาด้วย ดังนั้น ในการปฏิรูปการศึกษาเราคงต้องทำอย่างจริงจัง ไม่ใช่สนุกเอาเผากิน ในการแก้ไขภาวะการเงินของประเทศ ระยะเวลาที่ทำอย่างจริงจัง จัดระบบการเงินให้ เป็นไปตามหลักสากล ผู้ลงทุนต่างประเทศเกิดความเลื่อมใสมาก ในระยะหลังความจริงจังของการปฏิรูปน้อยลง นักลงทุนต่างประเทศจึงเชื่อเกาหลีมากกว่าไทย

ผู้เข้าร่วมประชุมได้นำเสนอว่า การยกระดับความรู้ของ ประชาชนส่วนใหญ่ ขึ้นอยู่กับประชาชนเห็นความสำคัญของการศึกษา แต่เมื่อประชาชนยังต้องประสบกับปัญหาปากท้อง การจะให้เขามาลงทุนด้านการศึกษา ก็คงจะยาก แนวทางปฏิรูป ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมอบไว้ให้กับประชาชน อัน ได้แก่ ทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการแก้ไขปัญหทั้ง ทางด้านเศรษฐกิจที่สอดคล้องแก่การศึกษาและคุณธรรมไปพร้อมกัน จึงควรผลักดันให้นำแนวคิดนี้เป็นหลักการสำคัญในการพัฒนา ประเทศในสาขาต่าง ๆ

คุณอมเรศ ศิลาอ่อน เสริมว่าเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง เป็น หลักการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท่านได้ประทานไว้โดย

ผู้ปฏิบัติต้องคิดต่อให้เหมาะสมกับแต่ละสาขาเศรษฐกิจ แต่ละสาขาอุตสาหกรรม แต่ละกลุ่ม และแต่ละครอบครัว ว่าจะจัดการอย่างไรจึงเรียกว่า “พอเพียง” ในทัศนะของผม เห็นว่าพอเพียง หมายถึง ความพอดี ไทยมีเศรษฐกิจทั้งแบบชาวบ้าน และแบบการส่งออก คงไม่ได้หมายถึงเลือกอย่างหนึ่งแล้วทำลายอีกอย่างหนึ่ง หรือทุ่มเทพทรัพยากรลงไปอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่สมควรที่จะจัดทั้งสองกระแสคู่กันไปให้มีความพอดีสำหรับระบบเศรษฐกิจไทยโดยรวม

ศาสตราจารย์ ดร.สุธรรม อารีกุล

วันศุกร์ที่ 12 พฤษภาคม 2543

การประชุมเสวนาครั้งนี้เป็นการศึกษาเอกสารร่างการจัดตั้งสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้จัดทำขึ้น เป็นกรอบความคิดในการที่จะปฏิรูปการศึกษาของไทย เพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ โดยมีเป้าหมายที่มุ่งจะพัฒนาผู้เรียนเป็นสำคัญ จากประสบการณ์ความรู้ที่ผมมีอยู่ และจากการศึกษาวิเคราะห์เอกสารของ สกศ. ดังนั้น แนวความคิดของผมจึงมองภาพกว้าง ๆ โดยพยายามที่จะชี้ให้เห็นจุดที่สำคัญทั้งที่เป็นสาระ หลักการ และให้ข้อเสนอแนะที่อาจจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิรูปการศึกษาในครั้งนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดตั้งสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ที่จะเป็นหน่วยงานกำหนดแผน นโยบายการศึกษาของชาติต่อไป สาระที่นำเสนอโดยรวมมีดังนี้

1. การปฏิรูปการศึกษา ส่วนหนึ่ง คือ ปฏิรูปการเรียนซึ่งมีการกล่าวถึงมากในเอกสารร่างการจัดตั้งสภาการศึกษา แต่เนื่องจากการปฏิรูปการเรียนนั้นได้พัฒนาไปมากในยุค

โลกาภิวัตน์ จนทำให้ผิดแผกไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง เอกสารการจัดตั้งฯ จึงควรระบุให้ชัดเจนว่าการปฏิรูปการเรียนนั้นเป็นปฏิรูปการเรียนเพื่อเรียนรู้ ไม่ใช่เป็นการเรียนรู้แบบเดิม ทั้งสองอย่างนี้มีจุดประสงค์ที่ต่างกัน มีกระบวนการที่แตกต่างกัน จะต้องทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน คือ

เรียนรู้ เรียนเพื่อเรียนรู้

1. มุ่งตอบคำถาม (Answer Oriented)	มุ่งหาคำถาม (Question Oriented)
2. มุ่งแก้ปัญหา (Solution Oriented)	มุ่งหาปัญหา (Problem Oriented)
3. มุ่งการปฏิบัติ (Operation Oriented)	มุ่งหาวัตถุประสงค์ (Objective Oriented)
4. มุ่งทราบผล (Result Oriented)	มุ่งหาพฤติกรรม (Process Oriented)
5. มุ่งรายละเอียดเนื้อหา (Detailed Oriented)	มุ่งหาระบบ (System Oriented)
6. มุ่งหาความรู้ (Knowledge Oriented)	มุ่งหาวิธีการ (Methodology Oriented)
7. มุ่งจดจำความรู้ (Storage Oriented)	มุ่งค้นหาความรู้ (Retrieved Oriented)

2. กระบวนการคิด-คิดเป็น ซึ่งได้กล่าวถึงในร่างการจัดตั้งสภาการศึกษานั้นควรจะมีข้อความชัดเจนว่าคืออย่างไร เพื่อจะ

ได้กำหนดเป้าหมายให้ชัดเจนว่าการสอนให้คิดเป็นนั่นคิดอย่างไร จึงจะเรียกว่าคิดเป็น กระบวนการคิดนั้นจะมีเป้าหมาย มีวิธีอยู่ในตัวเอง กระบวนการคิดจึงแยกออกได้หลายลักษณะ ได้แก่ การคิดเชิงวิพากษ์ คิดเชิงวิเคราะห์ คิดเชิงสังเคราะห์ คิดเชิงเปรียบเทียบ คิดเชิงมโนทัศน์ คิดเชิงสร้างสรรค์ คิดเชิงประยุกต์ คิดเชิงกลยุทธ์ คิดเชิงบูรณาการ และคิดเชิงอนาคต กระบวนการคิดเหล่านี้หากจะยกเป็นตัวอย่าง เช่น การคิดเชิงสังเคราะห์ ที่ญี่ปุ่นนำมาใช้ทำให้เกิดความก้าวหน้าในทางวิทยาการมากมาย จะเห็นว่าเครื่องมือขึ้นเดียวที่ญี่ปุ่นซื้อมาจากต่างประเทศนั้น แทนที่จะใช้ทันที ญี่ปุ่นจะรวมนักวิชาการ ถอดเครื่องมือนั้น ออกเป็นชิ้น ๆ เพื่อดูว่าแต่ละชิ้นทำหน้าที่อะไร สามารถดัดแปลงไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้หรือไม่ และเมื่อสังเคราะห์แล้วก็ได้พบว่าสามารถใช้งานอื่น ๆ อีกได้หลายอย่าง เพียงแต่ดัดแปลงเพียงเล็กน้อย ความคิดในเชิงเปรียบเทียบคือ การคิดเพื่อจุดที่ต่างกันจากสิ่งที่คล้ายกัน ซึ่งนักวิทยาศาสตร์มักใช้เชิงเปรียบเทียบนี้มาก คิดในเชิงมโนทัศน์มองไปข้างหน้าว่าจะเกิดอะไรขึ้น คิดในเชิงสร้างสรรค์ โดยมากนักศิลปะจะเก่งสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ขึ้นมา คิดในเชิงประยุกต์ คิดเชิงบูรณาการคือ ประสานเข้าด้วยกัน เราพูดถึงบูรณาการมากในเอกสารการจัดตั้งสภาการศึกษา แต่ความจริง ๆ แล้วความคิดในเชิงให้บูรณาการเข้ามาในวิชาการต่าง ๆ เป็นสิ่งสำคัญมากในอนาคตและคิดเชิงอนาคต ถ้าคิดในในลักษณะเชิงอนาคตได้จะเก่ง

สำหรับพวกผู้วางแผนทั้งหลาย เพราะฉะนั้น กระบวนการคิด
คิดให้เป็น ถ้าเราจะสรุปว่าควรจะสอนนักเรียนให้คิดในเชิง
วิพากษ์ คิดในเชิงวิเคราะห์ หรืออื่นๆ มีเป้าหมายเกิดขึ้น ทำให้
มองเห็นว่าคำว่าคิดให้เป็นนั้นคิดอย่างไร

กระบวนการคิด - คิดเป็น

- คิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking)
- คิดเชิงวิเคราะห์ (Analytical Thinking)
- คิดเชิงสังเคราะห์ (Synthesis Type Thinking)
- คิดเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Thinking)
- คิดเชิงมโนทัศน์ (Conceptual Thinking)
- คิดเชิงสร้างสรรค์ (Creative Thinking)
- คิดเชิงประยุกต์ (Applicative Thinking)
- คิดเชิงกลยุทธ์ (Strategic Thinking)
- คิดเชิงบูรณาการ (Integrative Thinking)
- คิดเชิงอนาคต (Futuristic Thinking)

3. อิทธิพลของตะวันตกมีผลกระทบต่อการศึกษา

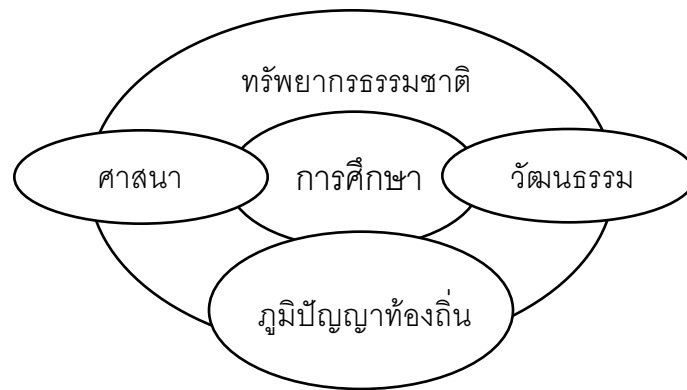
ในหัวข้อความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษา กับ ศาสนา ใน
ปัจจุบัน (เอกสารประกอบการจัดตั้งสภาการศึกษาฯ หน้า 26)
กล่าวว่า ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การจัดการศึกษาไทยได้
รับอิทธิพลจากระบบของสหรัฐอเมริกา มากกว่าประเทศอื่น
เนื่องจากนักการศึกษาคนสำคัญของไทยส่วนใหญ่จบการศึกษา
มาจากสหรัฐอเมริกา ตรงจุดนี้ผมเห็นว่า เราลอกเลียนแบบ

อย่างตะวันตกและหลงตามตะวันตก ทำให้เกิดความผิดพลาดไม่เฉพาะในเรื่องของการศึกษา แต่ในเรื่องอื่น ๆ ด้วย ความจริงบรรพบุรุษเราได้เตือนไว้แล้ว โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตรัสไว้ว่า “การศึกษสงครามข้างญวนข้างพม่า ก็เห็นจะไม่มีแล้ว จะมีอยู่ก็แต่ข้างพวกฝรั่ง ให้ระวังให้ดี อย่างได้เสียที่แก่เขาได้ การงานสิ่งใดของเขาที่คิดควรจะเรียนเอาไว้ก็ให้เอาอย่างเขา แต่อย่านับถือเลื่อมใสไปทีเดียว”

สหรัฐอเมริกามีวัฒนธรรมหลากหลาย จากประสบการณ์ที่พวกเราแม้กระทั่งผมที่ไปศึกษาในตะวันตก อเมริกา จะหลงเขาไปเลย ทุกสิ่งทุกอย่างถอดแบบ ลอกเลียนมา เขาว่าอะไรอย่างไรฉันว่าของเขาถูกหมด ผมขอยกตัวอย่างง่าย ๆ ผมสอนกีฏวิทยา สอนด้านแมลง ผึ้งของไทยมีหลายชนิด ในทางอนุกรมวิธานผมก็ยกว่าเป็นวงศ์ ๆ หนึ่ง เป็น family หนึ่งเพราะมีหลายชนิด พวกเราหลายคนที่ยับปริญญาเอกกลับมาก็บอกตำราผมผิด เพราะอเมริกาหรืออังกฤษก็ไม่ยกเป็นวงศ์ (family) แม้ผมจะให้ความเห็นว่าเราสามารถยกเป็นวงศ์ได้ เพราะผึ้งเรามีหลายชนิดสามารถยกเป็นวงศ์ได้ ของฝรั่งมีเพียงชนิดเดียวเขาจึงไม่ยกเป็นวงศ์ แต่ก็ไม่มีใครเชื่อ คงยึดถือของฝรั่งเป็นเกณฑ์ สิ่งนี้เป็นผลสะท้อนว่าหลงตามเขาอย่างชัดเจน หลักสูตรระดับอุดมศึกษา เกษตรศาสตร์ เดิมเป็นหลักสูตรกสิกรรมและสัตวบาลบัณฑิต ปัจจุบันสอนวิทยาศาสตร์เกษตรตามแบบฝรั่ง ไม่ได้สอนเกษตรตามความต้องการของสังคมของเราเลย

นักศึกษาที่จบมาทำเกษตรไม่ได้เลย และเป็นข้อจำกัดอีกว่า หากเลือกที่จะเรียนวิชาแมลงแล้ว ห้ามไปเรียนวิชาพืชสวน วิชาประมง นี่เป็นการจำกัดนิสิตนักศึกษาให้เรียนในหลักสูตรแคบ ๆ อยู่ในบับลอมเดียวกัน เป็นความล้มเหลวที่เกิดขึ้นของระบบการศึกษาไทย

4. บูรณาการการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

- ศาสนา คือ เรื่องของชีวิต
- วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตที่ดี
- ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การดำรงชีวิต
- ทรัพยากรธรรมชาติ คือ สิ่งเกื้อหนุนการดำรงอยู่
- บูรณาการ สามารถทำได้ตลอดเวลา

แนวคิดการบูรณาการการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (เอกสารของ สกศ. หน้า 32) กล่าวว่า ชีวิตที่มีการเรียนรู้ควรประกอบด้วยส่วนสำคัญ 4 ส่วน คือ การศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม ชาติและเทคโนโลยี ผมในฐานะนักเกษตรมองว่า การบูรณาการมีปัจจัยสำคัญที่สุดก็คือ ทรัพยากรธรรมชาติเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เพราะทรัพยากรธรรมชาติหากมีการเปลี่ยนแปลงจะเป็นตัวทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม เปลี่ยนแปลงและมีผลกระทบไปหมด ท่านผู้ทรงคุณวุฒิได้กล่าวเอาไว้ว่า ศาสนาคือเรื่องของชีวิต วัฒนธรรมคือ วิถีชีวิตที่ดี แต่ผมเพิ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นลงไป เพราะเป็นปัจจัยที่สำคัญมากในเรื่องของการศึกษา ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การดำรงชีวิต

ทรัพยากรธรรมชาติจะเกี่ยวพันในทั้งสี่ด้านเหล่านี้ทรัพยากรธรรมชาติถ้ามีแบบไหนจะเบี่ยงเบนวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนา ออกไปในลักษณะอย่างนั้น หรือใกล้เคียงลักษณะอย่างนั้น และมีผลกระทบในเชิงของการบูรณาการ ผมขอยกตัวอย่างว่าแม้กระทั่งเรื่องภาษา เมื่อพูดถึงภาษาเราหมายถึงวัฒนธรรม ภาษาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ภาษาถิ่นนั้นก็คือวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เราพูดกัน จะชี้ให้เห็นชัดเจนว่า แม้กระทั่งชื่อของแมลงก็สามารถสื่อได้หลายอย่าง สื่อไปถึงวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ในเชิงบูรณาการและมีสัมพันธ์กันไปหมด ตัวอย่างเช่น แมลงพวกต่อ ในแต่ละภาคของประเทศไทยจะ

เรียกต่างกันไปตามความหมายของท้องถิ่น เช่น ภาคกลางเรียก ต่อหลวง แปลว่า ต่อใหญ่ที่มีขนาดใหญ่โต สื่อความหมายถึงฐานะ บรรดาศักดิ์ ความเป็นใหญ่-เล็ก ซึ่งมักจะเป็นวัฒนธรรมของภาคกลาง ภาคใต้จะเรียก ต่อวัดพัดผ้าแดง เพราะว่าท้องถิ่นมีแถบสีแดงคาดท้องที่มีสีดำ ภาคใต้มีความอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยความสวยงาม เขาก็เรียกในสิ่งที่พบเห็นให้เห็นความสวยงาม ส่วนชาวอีสานจะเรียกว่า ต่อนอนวันหรือต่อนอนเวร เพราะชาวอีสานยากจนมักจะจับตัวต่อเหล่านี้มากิน เขาจึงสอนลูกหลานว่าถ้าต่อมันต่อยแล้วเจ็บปวดจะนอนทั้งวัน อย่าไปจับมาง่าย ๆ จะเป็นอันตราย เหล่านี้เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า ภาษาท้องถิ่นสื่อไปถึงวัฒนธรรมของเขา สื่อไปถึงบางสิ่งบางอย่างที่มองไม่เห็น ผมมีความเข้าใจว่าสถาบันอุดมศึกษายังไม่มีการสอนภาษาถิ่น ซึ่งแต่ละคำพูดทั้งหลายล้วนแล้วแต่มีความหมายสื่อไปถึงวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ซึ่งยังมีคำที่แปลก ๆ อยู่อีกมาก แม้กระทั่งในเกษตรที่เรียกว่าเกษตรผสมผสาน ซึ่งเราแปลตามฝรั่ง จากคำว่า Integrated Agriculture คิดกันว่าเป็นทฤษฎีใหม่ หารู้ไม่ว่าภาคใต้มีมาแล้วกว่า 100 ปี เรียกว่าเกษตรผสม คำว่าผสม ภาษาปากใช้ได้หมายถึง เอามารวมประสาน เคล้า ผสมกัน เรามีสิ่งนี้นานมาแล้วและเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของเราแท้ ๆ เพราะฉะนั้นเมื่อเราไม่สนใจภาษาถิ่น สิ่งที่เกิดขึ้นคือความสูญหายไปของภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรท้องถิ่น และที่สุดวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ท้องถิ่นก็จะสูญหายไป

เพราะฉะนั้น การเรียนรู้แบบบูรณาการนั้น ถ้าผู้สอนจับประเด็นรู้ถึงความเปลี่ยนแปลง สภาพความเป็นจริงต่าง ๆ ได้ ก็สามารถที่จะนำวิชาต่าง ๆ มาบูรณาการเชื่อมโยงเข้าไปประสานซึ่งกันและกันได้ เช่น ภาษาถิ่น แล้วรู้ว่านี่คือวัฒนธรรม ภาษาถิ่นมีความหมายเฉพาะ ซึ่งจะสื่อไปถึงความเป็นอยู่ของท้องถิ่น เป็นต้น การบูรณาการในวิชาการต่าง ๆ ทำได้ตลอดเวลาถ้าเราสนใจที่จะชี้ให้นักเรียนเห็นว่ามီးอะไรในภูมิปัญญาท้องถิ่น และเมื่อประสานความรู้เหล่านี้เข้ากับภาษา วัฒนธรรม จริยธรรม ฯลฯ ก็สามารถขยายการเรียนรู้ของนักเรียนได้อย่างกว้างขวาง

5. ความรู้คู่คุณธรรม

- คุณธรรมแห่งการอยู่ร่วมโดยสันติ
- คุณธรรมแห่งการดำรงไว้ซึ่งศีลธรรมอันดีงาม
- คุณธรรมแห่งการดำรงชีพ
 - ศาสนาเปรียบเทียบ
 - จรรยาบรรณวิชาชีพ
 - ระเบียบกฎเกณฑ์ที่ชุมชนกำหนด
- การถ่ายทอด
 - ปรับหลักสูตรแทรกในทุกระดับชั้น
 - ใช้วิธีสอนแบบใหม่ให้เห็นความเชื่อมโยง
 - จัดกิจกรรมกลุ่ม งานอาสาสมัครให้แก่เยาวชน
 - ประสานการอบรมเลี้ยงดู เนาะแนว ผู้ปกครอง
 - ให้สื่อมวลชนเพิ่มบทบาท

ในเรื่องของความรู้คู่คุณธรรม เอกสารของ สกศ. ได้กล่าวถึงคุณธรรมแห่งการอยู่ร่วมโดยสันติ คุณธรรมแห่งการดำรงไว้ซึ่งศีลธรรมอันดีงาม แต่ผมแทรกเรื่องคุณธรรมแห่งการดำรงชีพเข้าไป เพราะเป็นคุณธรรมที่มีข้อถกเถียงได้มากที่สุดที่จะต้องให้นักเรียนเข้าใจ และให้เกิดความสมดุลให้ได้ เช่นตัวอย่างในเอกสารของ สกศ. ที่พูดถึงว่าทางที่ดีเราควรจะสอนศาสนา โดยบูรณาการหลายศาสนา เอาส่วนดีมาพูดเป็นเชิงศาสนาเปรียบเทียบ เป็นข้อดีและบรรจู่ไว้ในหลักสูตร ซึ่งก็เป็นวิธีที่ดีวิธีหนึ่ง

เรื่องของการดำรงชีพจะเกี่ยวข้องกับจรรยาบรรณวิชาชีพทุกวิชาชีพย่อมต้องมีจรรยาบรรณ มีจริยธรรม แม้กระทั่งนักวิทยาศาสตร์ นักวิจัย ก็ตื่นตัวในเรื่องนี้ แต่จรรยาบรรณหรือวิชาชีพก็ตาม เป็นเรื่องของจริยธรรม บางครั้งจะขัดในเชิงของศาสนา โดยเฉพาะศาสนาพุทธ ข้อห้ามการฆ่าสัตว์ ตัวอย่างเช่น การส่งเสริมให้ชาวภาคเหนือเลี้ยงไหม ทำไม่สำเร็จเพราะขัดกับความรู้สึกของชาวเหนือ ซึ่งเคร่งครัดศาสนาพุทธมาก การเลี้ยงไหมต้องฆ่าไหม ต้องต้มไหม เขาทำไม่ลง จะเห็นว่าเป็นอาชีพที่คนภาคเหนือรับไม่ได้ แต่ภาคตะวันออกเลี้ยงไหมทำได้ เพราะความยากจนเขามีมากกว่า สามารถใช้ประโยชน์จากดักแด้ไหมเป็นอาหารโปรตีนอย่างดี และเป็นอาชีพของการทำมาหากิน

ฉะนั้น คุณธรรมแห่งการดำรงชีพเกิดขึ้นในลักษณะที่บางครั้งมีการขัดแย้ง แต่บางครั้งเกิดขึ้นเพราะความจำเป็น หากเรา

ฆ่ายุ่งให้หมดไปจากโลก สัตว์อื่นอีกหลายชนิดอยู่ไม่ได้ การเริ่มต้นเป็นนักวิทยาศาสตร์จะต้องเรียนรู้เรื่องกบ เรื่องแมลง ต้องจับมาฆ่ามาผ่าเพื่อเรียนรู้ ต้องฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเพื่อเรียนรู้ ซึ่งขัดกับศาสนา เรื่องเช่นนี้ต้องอาศัยจริยธรรมและจรรยาบรรณเข้าช่วยว่าเราต้องฆ่าเมื่อจำเป็นเพื่อการเรียนรู้ และการเรียนรู้นั้นเพื่อเราจะได้ทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น ไม่ใช่เฉพาะตัวเราเอง เพราะฉะนั้นเมื่อจำเป็นจะต้องฆ่า และในการฆ่าจะต้องให้สัตว์นั้นทรมานน้อยที่สุดไม่ให้เจ็บปวด จรรยาบรรณในวิชาชีพนี้บางครั้งจะต้องเข้มเพื่อสร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้น ให้นักเรียนมีความรู้สึกไปเปรียบเทียบในความคิดเห็นกับสิ่งต่าง ๆ ได้

นอกจากนี้ คุณธรรมดำรงชีพยังไปเกี่ยวข้องกับระเบียบกฎเกณฑ์ที่ชุมชนกำหนด หรือแม้กระทั่งไปสัมพันธ์กับความมั่นคงของชาติด้วย ที่เป็นเช่นนี้ด้วยเหตุผลที่ว่า หากพิจารณาให้ลึกลงไป วัฒนธรรม ศาสนา เป็นวิชามนุษยศาสตร์ที่อยู่ในสาขามนุษยศาสตร์ แต่ในหลักของการศึกษาก็มีฐานอยู่ 3 ขาคือ สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ หากเราไม่คำนึงถึงสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ให้เข้ามาเกี่ยวข้องสัมพันธ์ด้วย ผมเห็นว่าการบูรณาการจะยังไม่สมบูรณ์ เพราะสังคมไปเกี่ยวข้องกับการเมือง การปกครอง ความมั่นคงของชาติ ฉะนั้นในเชิงการศึกษาจะต้องมีส่วนของสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์เข้าแทรกอยู่ด้วยจึงจะสมบูรณ์

สำหรับการถ่ายทอดเรื่องความรู้คุณธรรมนั้น มีวิธีการถ่ายทอดได้หลายวิธี ขอยกตัวอย่างของประเทศเกาหลี เขาใช้วิธีปรับหลักสูตรแทรกในทุกระดับชั้นเรียน ใช้วิธีสอนแบบใหม่ให้เห็นความเชื่อมโยง เช่น วิทยาศาสตร์เชื่อมโยงกับภาษามิงานอาสาสมัครให้แก่เยาวชน ให้เยาวชนเป็นกลุ่มเป้าหมายให้มีกิจกรรมกลุ่ม แทรกศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมเข้าไป มีการประสานการอบรมเลี้ยงดู เน้นแนวผู้ปกครอง สัมภาษณ์ผู้ปกครองว่ารู้เรื่องศิลปวัฒนธรรม จริยธรรม ศีลธรรมมากน้อยเพียงใด อย่างไร ถ้าผู้ปกครองไม่รู้ก็จะมาอบรมให้ 1-2 วัน และที่สำคัญเกาหลีให้สื่อมวลชนเพิ่มบทบาทการส่งเสริมวิชาจริยธรรมกำหนดไว้เป็นกฎหมาย เป็นต้น

ส่วนกฎหมายการศึกษาของไทยเน้นผู้เรียนมีศีลธรรม จริยธรรม ผมคิดว่าเราคงไม่มองในเชิงเร่งรัดที่จะให้นักเรียนนักศึกษาเข้าใจ โดยแทรกไปในหลักสูตรเท่านั้น เพราะเหตุว่าหลักสูตรเพียงอย่างเดียวบางที่ไม่มี ความหมาย ไม่สามารถทำให้ผู้เรียนมีศีลธรรม จริยธรรมดังที่คาดหวัง คงจะทำให้นักเรียนเกิดความเบื่อและไม่เข้าใจแล้วก็จะไม่อยากเรียน

6. ผลกระทบจากยุคปฏิวัติเขียว

- ป่าไม้ถูกทำลาย 97.5 ล้านไร่
- สูญเสียทรัพยากรชีวภาพ
- สูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่น
- สูญเสียความอุดมสมบูรณ์ของดินและน้ำ

- ทำลายสมดุลงค์ของธรรมชาติ
- สร้างมลภาวะให้สภาพแวดล้อม
- สูญเสียความสวยงามของประเทศ
- ผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ
- ผลกระทบต่อสังคมเกษตร

การพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จะต้องคำนึงถึงแนวคิด กระแสการพัฒนาตามแนววัตถุนิยม และแนวคิดการพัฒนาแบบตะวันออกที่เน้นการพัฒนาจิตใจและการพัฒนาในวิถีธรรมชาติ ตามรายละเอียดที่ปรากฏในเอกสารของ สกศ. (หน้า 41) ตรงจุดนี้ค่อนข้างเป็นเรื่องสำคัญคือเมื่อเราวางแนวคิดที่จะกำหนดยุทธวิธีในการศึกษาไปข้างหน้าเราจะต้องผลิตคนให้ได้คุณภาพให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมของเราให้เป็นการกำลังสำคัญของประเทศ เราต้องเข้าใจสภาพของปัญหาบ้านเมืองปัจจุบันเสียก่อนว่าเกิดอะไรขึ้น สิ่งเหล่านี้จะเชื่อมโยงกับสภาพที่เราและลูกหลานของเราจะต้องประสบ และช่วยกันแก้ปัญหา

ในทางด้านเกษตรอันเป็นแกนหลักที่สำคัญของประเทศตั้งแต่ พ.ศ. 2500 ถึงปัจจุบัน เรียกว่า ยุคปฏิวัติเขียว เป็นยุคที่โลกเกิดความอดอยาก ผลผลิตไม่เพียงพอที่จะเลี้ยงประชากรโลก ถ้าบททวนดู ปัจจุบันเราอยู่สภาพอย่างไร ผลกระทบจากยุคปฏิวัติเขียวพบว่า ป่าไม้ถูกทำลายไป 97.5 ล้านไร่ เพื่อไปปลูกพืชอย่างอื่น เป็นการสูญเสียทรัพยากรชีวภาพ พืชทั้งหลายที่

มีประโยชน์ เป็นพืชยา พืชสมุนไพร ที่เลี้ยงชีวิตคนได้ถูกทำลาย สูญเสียไป ก็เลยสูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นสิ่งสัมพันธ์กันไป และสิ่งที่เราสูญเสียมากที่สุดก็คือ เราสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ ของดินและน้ำ ทุกกิโลกรัมของข้าวโพดที่เราขายไป เราขาย ความสมบูรณ์ของดินไปด้วย เหมือนกับเราขายปุ๋ยธรรมชาติสู่ ต่างประเทศในราคาถูก เราซื้อปุ๋ยเคมีราคาแพงเข้ามา ทำลาย ความสมดุลของธรรมชาติ สร้างมลภาวะให้สภาพแวดล้อม สูญเสียความสวยงามของประเทศ แหล่งทั้งหลายที่น่าจะเป็น ป่าเขาก็กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว ระบบนิเวศน์สูญเสียไป เกิดผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศที่ศัตรูจะเคลื่อนเข้ามา ได้ง่าย เพราะป่าไม้ถูกทำลาย ไม่มีแนวป้องกันชายแดน และ สิ่งที่เกิดในสภาพปัจจุบัน ความล้มเหลวของภาคอุตสาหกรรม รัฐก็หันมาสนับสนุนการเกษตร ประชาชนก็กลับบ้านไปเป็น เกษตรกร แต่ผลจากการขยายตัวทางอุตสาหกรรมทำให้ลูก หลานเกษตรกรไปทำงานด้านอุตสาหกรรม คนเหล่านี้ไม่รู้เรื่อง เกษตร ดำนาข้าวก็ไม่ใช่ เพราะทำงานโรงงานตั้งแต่เด็ก แสดงให้เห็นว่า สังคมเกษตรได้เสื่อมสลายไปแล้วยากที่จะฟื้น คืนกลับมา นี่คือสภาพปัจจุบันของเรา

7. การเกษตรยั่งยืน

โลกยุคปัจจุบันหันมาเน้นในเรื่องการเกษตรยั่งยืน (Sustainable Agriculture) ซึ่งหมายถึง

- ความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรสำหรับการเกษตร ให้ตามความจำเป็นแห่งความต้องการของมนุษย์ให้เกิดความพอใจ
- รักษาหรือเพิ่มพูนคุณภาพสิ่งแวดล้อม และอนุรักษ์ไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติ

เนื่องจากว่าอนุชนของเราส่วนใหญ่จะต้องพึ่งพิงการเกษตร เพราะเราเป็นประเทศเกษตรอีกนาน ทุกคนจะมองไปข้างหน้าว่าเกษตรในอนาคตจะเป็นอย่างไร เมื่อปัญหาเกษตรเกิดขึ้นดังที่กล่าวแล้ว เราจะต้องหันเหเข้าไปในลักษณะอย่างไร เป้าหมายควรจะเป็นอย่างไร ทฤษฎีเกี่ยวกับเกษตรยั่งยืนนั้นถูกบังคับด้วยหลายประการ เพราะต่อไปนี้ ประเทศการเกษตรทั้งหลายจะต้องทำเกษตรยั่งยืน เกษตรยั่งยืนนั้นมีความหมายหลัก 2 ประการ คือ ความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรสำหรับการเกษตรให้ตามความจำเป็น ความต้องการ ให้เกิดความพอใจของมนุษย์ คือ การใช้ทรัพยากรทางการเกษตรให้ได้ประโยชน์สูงสุด แต่เวลาเดียวกันต้องรักษาหรือเพิ่มพูนคุณภาพสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งสองประการนี้จะต้องเข้ามา ดังได้กล่าวข้างต้นแล้วว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นฐานที่สำคัญ ส่งผลกระทบถึงวัฒนธรรม การศึกษา และอื่นๆ เพราะฉะนั้น อนุชนรุ่นหลังนี้ไม่พ้นจะต้องรักษาเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติ ทำไมต้องทำ เพราะเหตุว่ากฎหมายต่างประเทศ กฎหมาย WTO ทั้งหลายได้ตั้ง

ISO 14000 ขึ้นมา เขาจะอ้างได้ทุกอย่างเมื่อถ้าสิ่งที่เราผลิตขึ้นมาจากการเกษตรใช้ยาฆ่าแมลงเป็นการทำลายสภาวะแวดล้อมเป็นมลภาวะ ไม่ขอซื้อ อ้างได้ตลอด และมีผลกระทบแน่นอน เพราะฉะนั้น วัตถุประสงค์ที่เรากำลังเดินอยู่ ต้องคิดให้ดีว่าเราจะหันเหมาในเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นหลักมากกว่าที่จะเดินไปสู่ในเรื่องของการเพิ่มผลผลิตเพื่อขายอย่างเดียว แล้วต่างประเทศก็ตั้งแง่ต่าง ๆ ใช้กฎหมายระหว่างประเทศ หรือสิ่งอื่นที่จะบีบบังคับเรา สิ่งที่เราจะรอดได้ก็คือ เกษตรยั่งยืน เพราะต้องพยายามที่จะลดมลภาวะสภาพแวดล้อมและอื่น ๆ

เมื่อเราจำเป็นต้องทำเกษตรยั่งยืน อนุชนของเราต้องเข้าใจ ต้องเรียนรู้ในสิ่งของที่สัมพันธ์ในการที่จะทำให้เกษตรยั่งยืนได้อย่างไร เพราะฉะนั้น โรงเรียน นักเรียนทั้งหลายเราจะต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ซึ่งเราจะต้องเพิ่มพูนขึ้นมาสอนเขาด้วย ให้ทรัพยากรเหล่านี้เป็นทรัพยากรหลักที่สอนเขาที่อาจารย์ใช้ประโยชน์เพื่อสอน เช่น นักเรียนจะต้องปลูกป่าจะต้องมีส่วนร่วมในป่าชุมชน และใช้ป่าชุมชนนั้นเป็นห้องเรียนให้นักเรียนรู้ว่าเขามีความสัมพันธ์กับป่าอย่างไร ต้องรู้ว่าเห็นที่ขึ้นในป่ามีอะไรบ้าง จะต้องรู้ว่าป่าของเขาให้ประโยชน์ต่อเขาอย่างไร เป็นผลอย่างไร

ปัจจุบันมีอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพระบุว่า ถ้านำเอาทรัพยากรจากที่ใดไปก็ตามไปใช้ประโยชน์ ผลประโยชน์นั้นจะต้องแบ่งให้แก่เจ้าของทรัพยากรนั้นด้วย แต่สิ่ง

ที่เกิดขึ้นกับเราก็คือ เราไม่รู้ว่าทรัพยากรของเรามีอะไรบ้าง ไม่มีใครสนใจ เราละเลยสิ่งเหล่านี้ไม่เคยศึกษา ในมหาวิทยาลัยทุกแห่ง ด้านเกษตรจะเรียนพวกพืชไร่ พืชสวน ฯลฯ แต่ถามว่ามหาวิทยาลัยไหนบ้างที่เรียนพืชท้องถิ่น มีแต่ไปเปิดหลักสูตรเกษตรในภาคกลาง เรียนเรื่องยาง ไม่มีต้นยางในภาคกลางเลยสักต้น เพราะฉะนั้น นักเรียนต้องหลับตานึกเอาว่าต้นยางหน้าตาเป็นอย่างไร ขณะที่เชียงใหม่สอนหลักสูตรการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง ไม่เข้ากันได้เลยในสภาพของที่นั่น เพราะฉะนั้น สิ่งเหล่านี้ทำอย่างไร เราเอาฐานเกษตรมาเป็นตัวตั้งหลัก ได้อย่างดีในการพิจารณาให้เด็กของเราคุ้นเคยกับทรัพยากรธรรมชาติ ความเป็นอยู่ ชีวิตความเป็นอยู่ของเขาทั้งหลาย ซึ่งเป็นเรื่องยากที่จะทำให้คนเข้าใจ

8. ทฤษฎีใหม่ : เศรษฐกิจพอเพียง

- ขั้นตอนที่ 1 แบ่งพื้นที่ให้เป็นสัดส่วน
- ขั้นตอนที่ 2 รวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ ในด้านการผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สุวีถีการ การศึกษา สังคม และศาสนา ร่วมกันทุกฝ่าย
- ขั้นตอนที่ 3 จัดหาทุนจากแหล่งเงินมาช่วยในการ ลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยทุกฝ่ายได้ ประโยชน์ร่วมกัน

ทฤษฎีใหม่ เศรษฐกิจแบบพอเพียงนั้นได้มีการกล่าวถึงใน เอกสารประกอบการจัดตั้งสภาการศึกษาฯ หลายท่านยังกังวล

ว่าเศรษฐกิจแบบพอเพียง ความหมายกว้างแค่ไหน ผมนำข้อมูลที่ได้จากสำนักพระราชวัง มาย่อดังนี้คือ ในทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์ท่านหมายถึง ให้เกษตรกรพึ่งตนเองให้ได้ก่อน การพึ่งตนเองให้ได้ให้แบ่งพื้นที่เพื่อให้มีทรัพยากรของตัวเองพอเพียงในการเกษตร ส่วนหนึ่งให้มีอ่างเก็บน้ำหรือบ่อน้ำ ซึ่งอาจจะเลี้ยงปลา และใช้น้ำให้เป็นประโยชน์ ส่วนหนึ่งนั้นให้ปลูกข้าวเป็นอาหารหลัก จะได้ไม่ต้องซื้อข้าวเขากิน ส่วนหนึ่งนั้นให้ทำสวน ซึ่งอาจจะเป็นสวนไม้ผล สวนสมุนไพร แล้วส่วนหนึ่งให้เลี้ยงสัตว์ให้เกิดความสมดุลให้เลี้ยงตัวเองให้ได้เสียก่อน นี่คือขั้นแรก

ขั้นที่สอง ให้รวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ ในด้านการผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สุวีถีการ การศึกษา สังคม และศาสนา ร่วมกันทุกฝ่าย ประเด็นนี้สำคัญ ทำไมมาเกี่ยวข้องกับการศึกษาอย่างมาก ทรงเน้นให้รวมพลังอยู่ในรูปกลุ่มเพื่อการศึกษา เพื่อสังคมและศาสนา การผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สุวีถีการ ให้ร่วมกันทุกฝ่าย ให้ชุมชนร่วมกันทำให้ชุมชนนั้นเข้มแข็ง

ขั้นตอนที่ 3 จัดหาทุนจากแหล่งเงินมาช่วยในการลงทุน และพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยทุกฝ่ายได้ประโยชน์ร่วมกัน ตั้งแต่เอกชน รัฐ และชุมชน นี่คือนโยบายใหม่ของพระองค์ท่าน

เพราะฉะนั้น ถ้าเราเอานโยบายนี้ไปสอนนักเรียน ให้ปฏิบัติได้ทุกขั้นตอน เช่น ในเรื่องขั้นตอนที่สอง ต้องเน้นการ

รวมพลังในรูปแบบอย่างไร รวมกลุ่มกันอย่างไร สหกรณ์ควรจะ
เป็นอย่างไร การตลาด สวัสดิการควรทำอย่างไร สอนตั้งแต่
เด็กให้รู้จักในสิ่งเหล่านี้ ใช้พื้นที่ของเขาเป็นหลัก เป้าหมายนี้
ผมว่าสำคัญ เพราะฉะนั้นขั้นตอนที่สองต้องเป็นเรื่องเกี่ยวกับ
การศึกษา วัฒนธรรม สังคม และอื่น ๆ ที่จะต้องประสานกัน
ให้ได้ ดังนั้นทฤษฎีใหม่ของพระองค์ท่านความหมายว่า
สอดคล้องกับการพัฒนาที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของชาติ จริง ๆ
แล้วการเกษตรในอนาคตนั้นต้องใช้พื้นที่น้อย ไม่ใช้พื้นที่กว้าง
ขวาง เพราะพื้นที่ถูกจำกัดแล้ว

9. เกษตรเฉพาะเจาะจง

ใช้พื้นที่น้อย ใช้วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี 4 ประการ KT,
IT, BT และ PT การเกษตรในอนาคต มีทฤษฎีหนึ่งกล่าวว่า
อนาคตการเกษตรจะเป็นอนาคตของการเกษตรเฉพาะเจาะจง
ไม่ใช้พื้นที่มาก แต่สามารถเพิ่มผลผลิตได้สูง ใช้พื้นที่น้อย
โดยใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้าช่วย วิทยาศาสตร์และ
เทคโนโลยีที่จะเข้ามาช่วยนั้น นอกจากความรู้ทางด้านการ
เกษตรแล้ว ก็คือ ความรู้ที่เขาเรียกว่า เทคโนโลยีแห่งความรู้
(Knowledge Technology) ก็คือสิ่งที่เราเก็บเกี่ยวจากภูมิ
ปัญญาท้องถิ่น แนวคิดและอื่นๆ เข้ามาสร้างปัญญา สร้างความรู้
นอกจากนี้ยังต้องการเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information
Technology) ความรู้ทางเทคโนโลยีชีวภาพ (Biotechnology)
และความรู้ทางเทคโนโลยีฟิสิกส์ (Physical Technology)

ต่อไปในอนาคตนักเกษตรต้องเข้าใจใน 4 เรื่องนี้ ต้องเรียนรู้มากพอสมควร นี่ก็คือการบูรณาการวิชาการต่าง ๆ หลักสูตรต่าง ๆ เข้าหากัน เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาว่าเราจะปูพื้นฐานการศึกษาเหล่านี้ในหลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ ได้อย่างไร

10. องค์ประกอบของคณะกรรมการสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ

- ขนาดและจำนวนกรรมการ
 - เห็นว่าควรมีขนาดกลาง 40-50 คน
- กรรมการ
 - เมื่อรัฐมนตรีเป็นประธานแล้ว ไม่ควรมีรัฐมนตรีช่วยฯ เป็นรองประธานฯ
 - รองประธานควรมีคนเดียวและควรเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ
 - สัดส่วนของกรรมการควรจะเป็นภาครัฐหนึ่งในสาม ภาคเอกชนหนึ่งในสาม และผู้ทรงคุณวุฒิหนึ่งในสาม
 - ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ควรร่วมเป็นกรรมการโดยตำแหน่งด้วย
- การสรรหา/เลือกกรรมการ
เลขาธิการต่าง ๆ เลือกผู้ทรงคุณวุฒิกิ่งหนึ่ง และให้รัฐมนตรีคัดเลือกกิ่งหนึ่ง

- วาระการดำรงตำแหน่ง

- วาระละ 3 ปี ไม่เกิน 2 วาระ

ในเอกสารจัดตั้งสภาการศึกษา ได้นำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบของคณะกรรมการสภาการศึกษา ไว้ ผมได้ศึกษาและมีความเห็นดังนี้

ขนาดและจำนวนกรรมการ

คณะกรรมการสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ควรมีขนาดกลาง คือ จำนวน 40-50 คน จะเหมาะสมและมีความคล่องตัวในการดำเนินงานได้ดี

กรรมการ

เมื่อกำหนดให้รัฐมนตรีเป็นประธานแล้ว ไม่ควรมีรัฐมนตรีช่วยฯ เป็นรองประธานฯ อีก เพื่อให้มีความสมดุล ตำแหน่งรองประธานควรมีคนเดียว และควรเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ สัดส่วนของกรรมการควรจะเป็นภาครัฐหนึ่งในสาม ภาคเอกชน หนึ่งในสาม และผู้ทรงคุณวุฒิหนึ่งในสาม และควรให้ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ร่วมเป็นกรรมการโดยตำแหน่งด้วย

การสรรหา/เลือกกรรมการ

เลขาธิการฯ ฝ่ายต่างๆ ที่มีสิทธิเลือกผู้ทรงคุณวุฒิมาเป็นกรรมการสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ควรมีสิทธิเลือกผู้ทรงคุณวุฒิได้กึ่งหนึ่ง และรัฐมนตรีมีสิทธิเลือกผู้ทรงคุณวุฒิได้อีกกึ่งหนึ่ง เพื่อเป็นการถ่วงดุลอำนาจทางการเมือง

วาระการดำรงตำแหน่ง

วาระละ 3 ปี ไม่เกิน 2 วาระ

11. เอกภาพทางนโยบายมีความหลากหลายในการปฏิบัติ

- กำหนดเป้าหมายของชาติในการให้การศึกษาแก่ปวงชนเป็นเป้าหมายเดียวกัน

- กำหนดเป้าหมายรองและภารกิจหลักให้แก่กลุ่มสถาบันอุดมศึกษาแตกต่างกัน โดยมี

● เป้าหมายรองที่ชัดเจน

● แบ่งภารกิจและความรับผิดชอบซึ่งแตกต่างกันให้ประสานกัน และไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อน

● กระจายอำนาจบริหารและการจัดการ เพื่อให้เกิดความคล่องตัว

● จัดการศึกษาให้ได้ดุลยภาพระหว่างประสิทธิภาพเสมอภาค และคุณภาพมาตรฐาน

● ดำเนินการให้หลักสูตรมีความหลากหลายเหมาะสมกับการศึกษาต่อเนื่อง การศึกษาตามอัธยาศัย และการศึกษาตลอดชีวิต

● สร้างเครือข่ายการใช้ทรัพยากรร่วมกัน โดยมีเป้าหมายที่การใช้ประโยชน์สูงสุด

เอกภาพทางนโยบาย มีความหลากหลายในการปฏิบัติในแง่ของกฎหมายการศึกษานั้น เอกภาพทางนโยบาย คือ การกำหนดเป้าหมายของชาติในการให้การศึกษาแก่ปวงชนจะต้อง

เป็นเป้าหมายเดียว เช่น เราจะผลิตวิศวกรเท่าไร ผลิตคนที่จบมัธยมเท่าไร เป็นแรงงานเท่าไร นี่คือนโยบายรวม เป็นเอกภาพให้ทุกคนเข้าใจว่าต้องการอย่างนั้น ส่วนการปฏิบัติก็จะมีหลากหลายหลายก็คือเป้าหมายรอง เป้าหมายรองควรจะชัดเจน มีการแบ่งภาระกิจ และความรับผิดชอบที่แตกต่างกัน ให้ประสานกัน และไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อน คือ เอกภาพการปฏิบัติที่หลากหลาย มีการกระจายอำนาจบริหารและการจัดการ เพื่อให้เกิดความคล่องตัว จัดการศึกษาให้ได้ดุลยภาพระหว่าง ประสิทธิภาพ เสมอภาค และคุณภาพมาตรฐาน ทั้ง 3 ดุลยภาพนี้ ดำเนินการให้หลักสูตรมีความหลากหลาย เหมาะสมกับการศึกษาต่อเนื่อง การศึกษาตามอัธยาศัย และการศึกษาดลอดชีวิต รวมทั้งการสร้างเครือข่ายการใช้ทรัพยากรร่วมกัน โดยมีเป้าหมายที่การใช้ประโยชน์สูงสุด

เอกภาพทางนโยบายที่กล่าวถึงนี้ จะเกี่ยวข้องกับสถาบันอุดมศึกษาอย่างมาก หากพิจารณาตามข้อเสนอของเอกสารการจัดตั้งสภาการศึกษา จะเห็นว่า สถาบันอุดมศึกษาขึ้นอยู่กับกรรมการอุดมศึกษาเพียงองค์กรเดียว ขาดการเชื่อมโยงโดยสิ้นเชิงกับส่วนอื่น ๆ ผมว่าสถาบันอุดมศึกษาควรมีการประสานงานและการให้ความเห็นเชื่อมโยงกับเขตพื้นที่การศึกษาและสถาบันการศึกษาอื่นๆ ที่อยู่รอบข้าง เช่น สถาบันราชมงคล สถาบันราชภัฏ โรงเรียนอาชีวะ เป็นต้น รวมทั้งหน่วยงานด้านศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน โดยมีเป้าหมายที่การใช้ประโยชน์สูงสุด นี่คื

เรื่องของเอกภาพทางนโยบาย ซึ่งผมค่อนข้างกังวลว่าสถาบันอุดมศึกษา ถ้าไม่เชื่อมโยงกับสถาบันระดับอื่นแล้ว จะไม่เกิดนโยบายที่ทำให้เกิดการศึกษาคือต่อเนื่อง การศึกษาตามอัธยาศัยและการศึกษาตลอดชีวิต การใช้ IT และอื่น ๆ เพื่อการศึกษาจะมีสูง ความรู้สหวิทยาการทันสมัยที่จะสื่อสารถึงกันได้ ซึ่งสถาบันการศึกษาจะต้องพึ่งพาอาศัยกัน

12. การกำหนดนโยบายควรจะให้เกิดความสมดุลระหว่าง top-down กับ bottom-up โดยเฉพาะกับสถาบันอุดมศึกษา

มีคำถามว่าการกำหนดนโยบายควรจะ top-down หรือ bottom-up จากเอกสารนี้จะเน้นหนักไป top-down ผมว่าจริงๆ แล้วต้องการทั้ง top-down และ bottom-up เข้าไปประสานกัน ผมไม่เห็นด้วยถ้าสถาบันอุดมศึกษาไม่กำหนดนโยบายของตนเองได้ เพียงแต่ให้ข้อมูล เขาควรจะสามารถกำหนดนโยบายได้ และก็เป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะสถาบันอุดมศึกษาเราหวังพึ่งความรู้เท่าทันต่างประเทศ สถาบันอุดมศึกษาต้องเป็นตัวชี้ นำ ทำวิจัยออกมาให้รู้ว่าอะไรจะเป็นปัญหาข้างหน้า แล้วก็เสนอเป็นนโยบายขึ้นมา เพื่อให้เบื้องบนได้เห็นภาพนี้ ถ้าให้เบื้องบนกำหนดอย่างเดียวก็อาจจะไม่เห็นภาพเหล่านี้ เพราะการแข่งขันจะรุนแรงมาก และในฐานะสถาบันอุดมศึกษาจะต้องทำตัวให้ทันสมัยที่ต้องเรียนรู้ในสิ่งต่างๆ ต้องเป็นผู้นำชี้สังคม เมื่อชี้สังคมก็ต้องสามารถกำหนดนโยบาย แล้วนำเสนอต่อองค์กร/หน่วยงานระดับสูง เพื่อให้ดำเนินตามนโยบายที่เสนอได้ ผมเห็นว่าตรงจุดนี้ต้องมีการประสานกันเป็นอย่างดี

13. การประเมินผลผู้เรียน

ได้มีการพูดถึงการประเมินผลผู้เรียนในหน้า 72 ของเอกสารจัดตั้งสภาการศึกษาฯ ผมเห็นว่าเรายึดในเชิงของการประเมินผลผู้เรียนอย่างเดียว คงไม่เป็นธรรมและไม่ถูกต้อง ถ้าจะประเมินต้องประเมินองค์กร การบริหาร การจัดการ ผู้บริหาร และคณาจารย์ด้วย เพราะถ้าผู้บริหารไม่ดีแล้ว นักเรียนก็ไม่ดี แล้วพอไปประเมินนักเรียนไม่ดีแล้วโทษว่าเป็นเพราะนักเรียนเอง ผมไม่เห็นด้วย เพราะหากไม่ประเมินการบริหาร การจัดการแล้ว ผู้บริหารก็บริหารตามสบายใจ จัดการกันไปตามความสบายใจ ซึ่งส่งผลถึงการเรียนของนักเรียนด้วย การประเมินนักเรียนต้องดูผลที่เกิดด้วย คือ เวลาประเมินนักเรียนในขณะที่เรียนหนังสืออาจจะไม่เหมือนกับที่อยู่ที่บ้าน อยู่ในโรงเรียนนักเรียนมีคุณธรรมดี อยู่นอกบ้านก็มีอีกเรื่องหนึ่ง เพราะฉะนั้น บางทีต้องไปประเมินถึงผู้ปกครอง หรือผู้ใช้ผลิตภัณฑ์ขององค์กร หน่วยงาน บริษัท ฯลฯ การประเมินผลส่วนมากจะใช้วิธีการประเมินในลักษณะเช่นนี้

14. เขตพื้นที่การศึกษาหรือสถาบันอุดมศึกษา ควรจะให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ กฎหมายต่าง ๆ ด้วย

ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานและเชื่อมโยงด้านกฎหมาย (จากเอกสารจัดตั้งสภาการศึกษาฯ หน้า 76) ในส่วนของเขตพื้นที่การศึกษาหรือสถาบันอุดมศึกษา ไม่ปรากฏเส้นเชื่อมโยงที่จะให้ข้อคิดเห็นกลับไปยังสภาการศึกษาฯ ได้อีก ซึ่งข้อคิดเห็นนโยบายต่าง ๆ มาจากสภาการศึกษาฯ โดยตรง

เพราะฉะนั้น หากไม่เปิดโอกาสให้เขตพื้นที่การศึกษาสถาบันอุดมศึกษามีโอกาสที่จะให้ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะกฎหมายต่าง ๆ คงจะไม่เท่าเทียมกัน เพราะผู้ปฏิบัติจะรู้ว่าเขามีปัญหาอย่างไร ข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร หากเขาไม่สามารถแสดงข้อคิดเห็นได้เลย ผมเห็นว่าขาดตรงจุดนี้ไปคงต้องพิจารณา

15. การลงทุนทางอ้อมของรัฐเพื่อการศึกษา

การลงทุนทางการศึกษา ตามเอกสารจัดตั้งสภาการศึกษา เน้นในเรื่องของทุนเกี่ยวข้องกับเงินหรือทรัพย์สินเป็นหลัก ซึ่งหมายถึงจากรัฐบาลฝ่ายเดียว ผมว่าต่อไปนี้ความรับผิดชอบของการศึกษาไม่ได้ขึ้นอยู่กับรัฐอย่างเดียวแล้ว เอกชนต้องรับผิดชอบด้วย สถาบันเอกชนควรจะเปิดโอกาสให้มาก แต่รัฐต้องสนับสนุนด้วย ไม่ใช่เปิดแล้วให้เขาอยู่โดดเดี่ยว ประการที่ 2 ที่เห็นว่าสำคัญก็คือ ถ้าหากอาศัยเงินทุนจากรัฐอย่างเดียว บางอย่างไม่ทันโลก ไม่ทันการณ์ เพราะฉะนั้น ข้อเสนอในสมัยนี้เรามองว่าน่าจะมีการลงทุนทางอ้อมของรัฐเพื่อการศึกษา เช่น รัฐจะต้องลงทุนในเรื่องของ IT และ IT จะต้องไปทุกสถาบันไปทุกสถานการศึกษา ถือเป็นหน้าที่ของรัฐจะต้องลงทุน

การลงทุนทางอ้อมเพื่อการศึกษา อาจเกิดแหล่งต่างๆ ได้แก่

- กองทุนสะสม ซึ่งเป็นกองทุนเบื้องต้นที่รัฐควรจะกันเอามาให้เป็นกองทุน คำว่า กองทุน หมายถึง เอาดอกผลมาใช้ ไม่เอาเงินต้นมาใช้ และยังมีกองทุนสะสมและรายได้เหลือจ่ายของรัฐ 10-14% ต่อไป
- โครงการพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมทุกโครงการต้องเจียดเงินส่วนหนึ่งมาให้การศึกษา 1% เพื่อการศึกษา ทำการวิจัย หรืออนุรักษ์ในส่วนที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่ต้องสูญเสียไป
- การลดค่าลงทุน มาตรการภาษี มาตรการลดหย่อนค่าใช้จ่ายที่จำเป็น

- การใช้ทรัพยากรหน่วยงานอื่น เป็นจุดเน้นที่สำคัญ มีประโยชน์มากมายต่อการศึกษา เช่น ปาฐมชนที่กระจายอยู่ทั่วไป ศูนย์เพาะพันธุ์สัตว์ป่า โครงการพระราชดำริ โครงการหลวง ฯลฯ เป็นต้น สถานศึกษาทั้งหลายที่อยู่ใกล้ควรไปใช้ประโยชน์ใช้เป็นห้องเรียน เป็นสถาบันที่เรียนรู้ให้มากที่สุด

16. แนวคิดให้มีกรรมการภาครัฐและเอกชน เพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติ

กรรมการภาครัฐและเอกชนเพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติ เป็นแนวคิดใหม่ที่จะพัฒนาการศึกษาของชาติ มีวัตถุประสงค์

- เพื่อให้เอกชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการพัฒนาการศึกษาของชาติ
- เพื่อเสริมสร้างการศึกษาของชาติให้เป็นเอกภาพ
- เพื่อการพัฒนาการศึกษาของชาติให้เป็นไปตามแผนพัฒนาและต่อเนื่อง
- เพื่อสร้างความกดดันและกระตุ้นเตือนให้สถาบันการศึกษา
 - มีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงตลอดเวลา
 - มีการแข่งขันในด้านประสิทธิภาพและคุณภาพ
 - มีการตรวจสอบ ประเมิน และประกันคุณภาพ
- เพื่อช่วยแก้ปัญหาต่างๆ อันเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการศึกษาของชาติ

- เสนอแก้กฎหมาย ระเบียบ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ และเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาการศึกษาของชาติ
- ระดมการลงทุนทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติ
- เสริมสร้างเอกภาพทางการศึกษาของชาติ
- สร้างวิสัยทัศน์ กำหนดนโยบาย เป้าหมายหลัก และมาตรการดำเนินการเพื่ออนาคตการศึกษาของชาติ

กรรมการภาครัฐและเอกชน ถึงแม้จะซ้ำซ้อนกันในเรื่องของอำนาจกับสภาการศึกษา แต่เราเพื่อให้เป็นแนวความคิดที่เราคิดในลักษณะมองในเชิงให้เอกชนมีส่วนร่วมในการสร้างคนให้แก่ชาติที่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐนั่นเอง แนวความคิดนี้จึงเห็นว่ากรรมการชุดนี้น่าจะสำคัญมาก แต่อย่างไรก็ตามแนวความคิดนี้คงจะช่วยเสริมว่า อำนาจของสถานศึกษาควรจะหันเหไปอย่างไร จากตัวอย่างการลงทุนของเอกชนในต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น เกาหลี มีการลงทุนของเอกชนสูงกว่ารัฐ เขาถึงได้คนที่มีคุณภาพ เพราะมีกำลังสำคัญ เป็นสิ่งที่ควรจะศึกษาแนวทางสำหรับประเทศไทยต่อไป

คณะผู้จัดทำ

(ร่าง) เอกสารประกอบการจัดตั้งสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ

ในการดำเนินงานเสวนาฯ สำนักงานฯ ได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิมาร่วมเสวนา และเป็นผู้อภิปรายนำ ให้ความเห็นเกี่ยวกับการจัดตั้งสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยสำนักงานฯ ได้จัดทำ (ร่าง) เอกสารประกอบการจัดตั้ง สภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งมีคณะผู้จัดทำเอกสารฯ ประกอบด้วย

ที่ปรึกษา

1. ดร.รุ่ง แก้วแดง เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
2. ดร.สิริพร บุญญานันต์ รองเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ผู้จัดทำร่างเอกสารประกอบการจัดตั้งสภาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมแห่งชาติ

ส่วนที่ 1 การบูรณาการการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

1. ผศ. จิตรกร ตั้งเกษมสุข สถาบันราชภัฏอุดรธานี
2. ผศ. ดร.ทศพล อารีนิจ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่
3. ผศ. ดร.เหม ทองชัย สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช
4. ผศ. ดร.ประโยชน์ คุปต์กาญจนากุล สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี
5. ดร.วรัญพร แสงนภาพร

ส่วนที่ 2 ภารกิจ 6 ประการ ของสภาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมแห่งชาติ

6. นายโพยม วรรณศิริ
7. ดร.จิรพรรณ ปุณเกษม
8. นางสาวสุจารี จันทรสุข
9. นางสาวสุรางค์ วีรกิจพาณิชย์
10. นายชาญ ตันติธรรมถาวร
11. นางสาวพุมิสารี อัคคะพู
12. นางสาวประภาพรรณ วงศาโรจน์
13. นางสาวลลิตา ยุวนากร